

Ardahan Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi / Siyaset Bilimi

**MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NİN MİLLET UNSURU ÇERÇEVESİNDE
DEVLET YAKLAŞIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Cavit TAŞÇI

Dr. Öğr. Üyesi Ali YILDIRIM

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2019

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NİN MİLLET UNSURU ÇERÇEVESİNDE
DEVLET YAKLAŞIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Cavit TAŞÇI

Dr. Öğr. Üyesi Ali YILDIRIM

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi / Siyaset Bilimi

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2019

KABUL VE ONAY

[Cavit Taşçı] tarafından hazırlanan “Milliyetçi Hareket Partisi’nin Millet Unsuru Çerçevesinde Devlet Yaklaşımı Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma, 16.12.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından “Yüksek Lisans Tezi” olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı SOYADI] (Başkan)

[İ m z a]

[Unvanı, Adı SOYADI] (Danışman)

[İ m z a]

[Unvanı, Adı SOYADI]

[İ m z a]

[Unvanı, Adı SOYADI]

[İ m z a]

[Unvanı, Adı SOYADI]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

[Unvanı, Adı SOYADI]

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan *“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”* kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

16/12/2019

Cavit TAŞCI

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının **Dr. Öğr. Üyesi Ali YILDIRIM** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Cavit TAŞCI

BABAM'A ve ANNEM'E...

ÖZET

TAŞCI, Cavit. *Milliyetçi Hareket Partisi'nin Millet Unsuru Çerçevesinde Devlet Yaklaşımı Üzerine Bir İnceleme*, Yüksel Lisans Tezi, Ardahan, 2019.

Milliyetçi Hareket Partisi, 8-9 Şubat 1969 tarihlerinde Adana'da gerçekleştirdiği genel kongrede Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin adının Milliyetçi Hareket Partisi'ne dönüşmesiyle Türk siyasi hayatında yerini almıştır. MHP Türk siyasetinde CHP'den sonra en uzun ömürlü siyasi parti olma özelliğini bugün de korumaktadır. Parti, esasında fikri kaynaklarını Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde çözümü Türk milliyetçiliğinde gören imparatorluk aydınları ve imparatorluk dışı Türk aydınları arasında beliren milliyetçilik fikirlerinden almıştır.

MHP, Alparslan Türkeş'le birlikte milliyetçiliği Dokuz Işık adı altında bir siyasi program olarak tasarlamıştır. Bu program içinde MHP'nin millet, milliyetçilik ve devlet kavramlarına yaklaşımını ortaya çıkaran temel etken ihtiyaçlardır. Bu yüzden milliyetçi hareket üçüncü yol olarak görülmüştür.

Bu çerçevede MHP, topluma kulak veren ve bu arada devletin temel niteliklerini koruyan bir milliyetçilik söylemi ile milleti duygularda birleştiren, millet ile devleti bir gören bir anlayışın öncülüğünü yapmıştır. Milliyetçiliği ise kısaca milli esaslar üzerinde devleti ve milleti sevmenin, yükseltmenin adı olarak anlam bulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Devlet, Millet, Milliyetçilik, MHP, Alparslan Türkeş, Devlet Bahçeli.

ABSTRACT

TAŞCI, Cavit. *A Study on the Nationalist Movement Party's Approach to the State Within the Framework of the Nation*, Yüksel Lisans Tezi, Ardahan, 2019.

The Nationalist Movement Party took its place in the Turkish political life when the name of the Republican Peasant Nation Party turned into a Nationalist Movement Party at the general congress held in Adana on February 8-9, 1969. MHP is still the longest lasting political party in the Turkish politics only to the CHP. In fact, the Party gets its intellectual resources from the ideas of nationalism that emerged between the imperial intellectuals and the non-imperial Turkish intellectuals who saw the solution in Turkish nationalism in the last period of the Ottoman Empire.

With Alparslan Türkeş, MHP has established nationalism as a political program under the name of “Dokuz Işık” (The Nine Light). Within this program, the basic factors that reveal the MHP's approach to the concepts of nation, nationalism and state have been the needs.

Therefore, the nationalist movement has been considered as the third choice. In this context, MHP has pioneered an understanding that sees the nation and the state in unity and unites the nation in emotions with a nationalist discourse that attaches importance to the society and also preserves the basic qualities of the state. Nationalism, on the other hand, has found meaning as the name of raising and loving the state and nation on national principles.

Keywords: State, Nation, Nationalism, Alparslan Türkeş, Devlet Bahçeli, Nationalist Movement Part

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	.....
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	.....
ETİK BEYAN.....	.....
ÖZET	6
ABSTRACT	7
KISALTMALAR.....	10
ÖNSÖZ.....	11
GİRİŞ.....	12
BİRİNCİ BÖLÜM.....	16
1. DEVLET ve MİLLET KAVRAMLARI.....	16
1.1. Devletin Tanımı	16
1.2. Devletin Kaynağı	21
1.3. Devletin Unsurları.....	25
1.4. Devletin Tarihsel Gelişimi	27
1.4.1. İlkçağda Devlet Kavramı	27
1.4.2. Ortaçağ'da Devlet Kavramı	32
1.4.3. Yeniçağda Devlet Kavramı	36
1.4.3.1. Ulus (Ulusal) Devlet Anlayışı	39
1.4.3.2. Monarşik Devlet Yaklaşımı	43
1.4.4. Yakınçağ'da Devlet Kavramı.....	45
1.4.4.1. Liberal Devlet Anlayışı	46
1.4.4.2. Faşist Devlet Anlayışı	47
1.4.4.3. Sosyal Devlet Anlayışı	50
1.4.4.4. Milli Devlet Anlayışı	53
1.5. Millet Kavramı	56
1.5.1. Objektif Millet Kavramı.....	57
1.5.2. Sübjektif Millet Kavramı	59
1.5.3. Millet ve Milliyetçilik Ayrımı.....	59
İKİNCİ BÖLÜM	63

2. MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ (MHP)	63
2.1. MHP'nin Doğuşu ve Tarihsel Süreci.....	63
2.1.1. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi.....	65
2.1.2. Milliyetçi Hareket Partisi	67
2.1.3. Milliyetçi Çalışma Partisi.....	69
2.1.4. Siyasi Arenada Yeniden Milliyetçi Hareket Partisi	71
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	73
3. MHP'NİN MİLLET UNSURU ÇERÇEVESİNDE DEVLET YAKLAŞIMI	73
3.1. Yöntem	73
3.1.1. Araştırmanın Modeli	73
3.1.2. Evren ve Örneklem	74
3.1.3. Araştırmanın Sorusu ve Varsayımları.....	75
3.1.4. Sınırlılıklar	75
3.1.5. Veri Toplama Tekniği.....	76
3.1.6. Geçerlilik ve Güvenlik	77
3.1.7. Verilerin Analizi.....	78
3.2. MHP'ye İlişkin İlgili Literatür	78
3.3. MHP'nin Tüzüklerinde Millet Unsuru Çerçevesinde Devlet Yaklaşımı.....	80
3.4. MHP'nin Seçim Beyannamelerinde Millet Unsuru Çerçevesinde Devlet Yaklaşımı	85
3.5. MHP'nin Parti Programlarında Millet Unsuru Çerçevesinde Devlet Yaklaşımı	87
3.6. Bulgular ve Yorum.....	89
3.6.1. Parti tüzükleri.....	89
3.6.2. Seçim beyannameleri	90
3.6.3. Parti programları	92
SONUÇ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
KAYNAKÇA	100
ÖZGEÇMİŞ.....	109
İNGİLİZCE, ALMANCA VE FRANSIZCA KARŞILIKLAR.....	110

KISALTMALAR

- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
AP: Adalet Partisi
BBP: Büyük Birlik Partisi
C.C.: Celle Celalu
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP: Demokrat Parti
DYP: Doğru Yol Partisi
HZ.: Hazreti
IDP: Islahatçı Demokrasi Partisi
MBK: Milli Birlik Komitesi
MC: Milliyetçi Cephe
MÇP: Milliyetçi Çalışma Partisi
Md.: Madde
MDP: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
M.Ö.: Milattan Önce
MP: Millet Partisi
MP: Muhafazakâr Parti
M.S.: Milattan Sonra
RP: Refah Partisi
SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SKB: Sınırdaki Kişilik Bozukluğu
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP: Türkiye Köylü Partisi
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
YTP: Yeni Türkiye Partisi

ÖNSÖZ

Çalışmamızda Milliyetçi Hareket Partisinin tarihsel süreçler içinde devlet ve millet kavramlarına yaklaşımı analiz edilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisine göre, devlet ve millet kavramlarının ne olduğu ve bu kavramların nasıl ifade edildiği hususundaki temel yaklaşımlar incelenmiştir. Partinin 50 yıllık siyasi süreci boyunca ve bu süreçlerde meydana gelen siyasi şartlar ekseninde devlet ve millet kavramlarında ki değişimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Alparslan Türkeş’le başlayıp, Devlet Bahçeli’ye kadar gelinen siyasi dönemde partinin devlete ve millete olan temel ideolojisinin ne olduğu, çeşitli literatür kaynaklarından ve özellikle de partinin tüzük, seçim beyannameleri ve programından hareketle ortaya çıkarılmıştır. Milliyetçi Hareket Partisinin millet unsuru çerçevesinde devlet yaklaşımına olan bakış açısı çalışmamızın temel konusunu oluşturmuş ve bu yönden hareket edilerek bir inceleme yapılmıştır.

Tez dönemim boyunca, çalışmamın her aşamasında bana yardımcı olan, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşıp yol gösteren, başta tez danışmanım çok kıymetli Hocam Dr. Öğr. Üyesi Ali YILDIRIM’a teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez çalışmamın değerlendirilmesi ve literatüre kazandırılmasında görüş bildirip, doğru ve verimli çalışmalar yapmam adına bana yardımcı olan değerli hocalarım Doç. Dr. Zafer AYKANAT’a ve Doç. Dr. Şakir EŞİTTİ’ye teşekkürlerimi sunuyorum

Yine bu süreçte benden yardımlarını esirgemeyen ve çalışmamda bana yol gösteren değerli Hocam Selim YILDIZ’a, tezimin yazımı sırasında bana her konuda yardımcı olan değerli öğrenci arkadaşlarım Abdurrahman GÜNEŞ ve Elvan SALTAŞ’a ve tüm öğrencilik hayatımda bana sonsuz destek veren aileme ve tüm dost çevreme teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

Devlet, bireylerin gelişen sosyal yaşamında ortaya koydukları bir örgütlenme tarzıdır. Bu bağlamda devlet, hem sosyal ve tarihsel bir realite hem de karmaşık ve çok farklı yönleri olan sosyal bir olgudur. Devlet; siyasal, ekonomik, sosyal ve hukuksal unsurların bütünleşmesidir. Toplumun siyasal yapılanması devleti meydana getirmektedir. Toplumların siyasallaşması devleti ortaya çıkarmış ve bu bağlamda kolektif etki örgütlenmeyi ve örgütlenme de devleti meydana getirmiştir. Devlet, kurumları ve örgütlenmesiyle somut; ideoloji ve metaforlarıyla soyut ve dinamik bir olguyu ifade etmektedir.

Devlet, iktidarın en belirleyici unsuru olarak belirtilen kolektif geçerliğe dayanmaktadır. Bu kolektiflik; dil, kültür, tarih, coğrafya, soy gibi dinamiklerle ortaya çıktığında bilhassa Fransa'da meydana gelen İhtilal sonucunda ortaya çıkan ulus devlet modelini belirginleştirmiştir. Birçok araştırmacı ulus devletlerin bu kolektif isteğin aksiyon bulması sonucu ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Bunun neticesinde ulus devlet anlayışı, millet ve milliyetçilik söylemleri üzerinde yoğun tartışmalara ve incelemelere konu olmuştur. Bu bağlamda 19. yüzyılı etkileyen en önemli kavramlardan birinin millet kavramı üzerine şekillenmiş 'milliyetçilik' akımı olduğunu söylemek mümkündür.

Milliyetçilik kavramı, çok uluslu devlet modellerini derinden etkileyerek çözümlerini hızlandırmış, siyasal açıdan birçok değişime öncülük etmiş ve siyasal haritaları yeniden şekillendirmiştir. Ancak milliyetçilik kavramı üzerinde çalışmalar yapan araştırmacıların ortak kanaati milliyetçiliği tanımlamanın güçlüğüdür. Zira milliyetçilik, her toplumda farklı dinamikler üzerinden şekillenmiş ve çeşitli zıtlıklarla beraber ortaya çıkmış bir kavram olarak göze çarpmaktadır. Milliyetçilik; dil, tarih, birlik ve beraberlik, kültür ve çeşitli siyasal metaforlar üzerinden çeşitli tanım ve işlevler ile tanımlanmaktadır. Ancak bunları birbirinden ayırmak ya da ortak bir zeminde izah etmek pek mümkün olamamıştır.

Çeşitli milletlerin kendisine has özellikleri ile tanımlanması, milletlere ait milliyetçilik söylemlerini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Türk milliyetçiliği, kendine özgü dinamikler içinde ve kendi sosyo-kültürel gelişimi çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Daha

çok birleştirci yönü olan ve kültürel bir kimlik oluşturma gayesi ile tasarlanan Türk milliyetçiliği, devlette Türk vatandaşı olma ile özdeş kullanılmıştır. Buna bağlı olarak Türk milliyetçiliği, milliyetçi hareketlerin oluşumu ile birlikte milli devletle paralellik arz etmektedir. Milletlerin tarihsel dinamiklerine ve kültürel farklılıklarına göre her millette farklı bir gelişim gösteren milliyetçilik olgusu, Türkiye’de de kendine özgü bir gelişim göstermiştir. Türkiye, kuruluş aşamasında milli kimliği güçlendirmek adına; Türk dili, Türk tarihi, Türk’ün biyolojik-antropolojik kökleri üzerinden bir millet inşa etmeye çalışmıştır. Ancak cumhuriyetin millet ve milliyetçilik algısı daha çok kültürel milliyetçilik üzerinden organize edildiği için, Türk milliyetçiliği kavramı bazı durumlarda yukarıda bahsedilen şekliyle çeşitli organizasyonlar ya da kişilerce savunulan marjinal ideolojik yapıların oluşmasına neden olmuştur. MHP milliyetçiliği ise genellikle resmi milliyetçilik ve kültürel milliyetçiliğin etkisi altında gelişmiş ve bu eksen doğrultusunda söylem ve politikalar üretmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti; ulus devlet, milli devlet anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Kavramlara siyasi ve ideolojik birikim açısından bakıldığında MHP’nin siyasi-ideolojik çizgisini belirleyen etmenler olarak sıralanması mümkün olmaktadır. MHP ideolojisi, resmi milliyetçiliğe ve resmi devlet anlayışına entegre edilmiş, yayılcı Türk kimliğiyle de korumacı bir yaklaşımı benimsemiştir. Türk siyasetinde özgün bir ağırlığa sahip olan MHP, Türk tarihindeki önemli şahsiyetler üzerinden rol model ve örnek devlet modeli oluşturmuş ve bunu modernizm ile birleştirmiştir. Bu bağlamda MHP’nin siyasi ideolojisinin millet ve devlet kavramları üzerine inşa edildiğini söylemek mümkündür.

Devlet anlayışının gelinen noktada nasıl algılandığı partiler özelinde de en önemli konuların başında gelmektedir. Çünkü partiler bir ülkede siyaset yaparken tarihi geçmiş ve gelecekte ülkenin hangi konumda olacağını ve bununla birlikte milletin nasıl konumlandırılacağını çok iyi analiz etmelidirler. Dolayısıyla kuruluşundan günümüze kadar partilerin millet ve devlet söylemlerinde bir değişiklik olup olmadığı konusu incelenmesi ve irdelenmesi gereken bir konu olarak düşünülmektedir. Çalışmamızın ana hatlarından birini oluşturan millet kavramı, Milliyetçi Hareket Partisi’nin varoluş dinamiklerinden bir tanesidir. MHP, kuruluşundan günümüze kadar ki geçen süre zarfında ideolojisine ve genel siyasetine her zaman milleti oturtmuş ve bu yönde bir

siyaset izlemiştir. Partinin bütün yayınları (tüzük, parti programları, seçim beyannameleri) incelendiğinde millet kavramına aşkın bir anlam yüklendiği ve genel siyasetinin de her zaman millet odaklı olduğu göze çarpmaktadır. Çünkü MHP, devletin varlığını ve devamını milletin varlığına dayandırmıştır. Bu da Milliyetçi Hareket Partisini diğer siyasi partilerden ayıran en önemli etken olarak görülmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi siyasi sürecinde 50 yılı geride bırakmış köklü, siyasi ideoloji üzerine kurulmuş ve millette karşılık bulmuş bir dava partisidir. Davasını ya da ülküsünü maziden alan, günümüzü değerlendirerek geleceğe dönük politikaları bulunan Milliyetçi Hareket Partisi, politikaların merkezine ‘milleti’ alan bir devlet tasavvuruna sahiptir. Diğer yandan Hun Türk İmparatorluğu döneminde ve Göktürkler döneminde millet anlayışı da daha çok aidiyet duygusu içinde kendini göstermişti. Mesela Mete Han ‘ok atabilen ve yay gerebilen tüm kavimleri egemenlik altına aldım. Hepsi Hun oldu’ derken, Göktürk Kağanı ise ‘Türkümü, milletimi besleyin, ona zahmet çektirmeyin’ ifadesi ile millet olmanın felsefesini yapmıştı.

Araştırmayı önemli kılan temel hususlardan biri Türk siyasetinde zaman zaman birçok siyasi parti üzerinde söz konusu olduğu üzere eksen kayması tartışmaları yahut kuruluş ilkelerinden uzaklaşmadır. MHP üzerinde de son zamanlarda bu tür tartışmalar yapılagelmiştir. Ancak Genel Başkan Devlet Bahçeli, MHP’nin durduğu yerde bir değişme olmadığını çeşitli zamanlarda dile getirmeye devam etmektedir. Parti üzerindeki bu tür tartışmalar konusunda gözden kaçırılan en önemli etken MHP’nin bir siyasi parti olduğudur.

MHP, tarihi boyunca Türkiye’nin olağanüstü dönemlerinde İslamcı yahut muhafazakâr bir parti veya sol temelde siyaset yapan bir parti ile birlikte hareket edebilmiştir. Stratejik veya konjoktürel olarak değişen siyaseti veya siyasi manevraları millet, devlet ve milliyetçilik anlayışlarının değiştiği anlamına gelemeyeceği kanaatindeyiz. MHP, kültür temelinde yürüttüğü milliyetçilik anlayışını Türk milletini bütün ve kapsayıcı bir anlayışla siyasi alanda da temsil etmektedir. Parti programı, tüzük ve seçim beyannamelerinde açıkça görüldüğü üzere ulus devletin nitelikleri ve 1923 ruhu MHP için ayrı bir önemdedir.

Araştırma ile ulaşmak istediğimiz nokta değişen dünya şartları içinde devletin temeli olan millet söylemi içinde devleti, devletle ilgili öngörülen değişiklikleri, iç ve dış politika ilkelerini bir siyasi parti örneğinde daha iyi görmektir. İktidar ve muhalefetiyle birer siyasi kurum olan partiler, demokrasinin ve modern dünyada insan yaşamının bir parçasıdır. Bu çerçevede adeta kendi varlığını millet ve devlete adayan, millet ve devletle özdeşleştiren MHP örneğinin daha faydalı olacağı düşünülmüştür.

Çalışmamız toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde literatür taraması yaparak devlet ve milletin kavramsal çerçevesi hakkında bilgi verip, bu kavramların tarihsel süreçler içindeki gelişimi irdelenmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde Milliyetçi Hareket Partisinin doğuşunu, gelişim sürecini ve tarihsel süreçler içinde ki izlediği yol haritası incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın son yani üçüncü bölümünde ise Milliyetçi Hareket Partisinin, millet unsuru çerçevesinde devlet yaklaşımı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken de içerik analiz yöntemi ile makale, kitap, dergi, internet kaynağı vb. yayınların yanı sıra, MHP'nin seçim beyannameleri, parti tüzüğü ve parti programlarında ki millet ve devlet söylemlerinden hareket ederek, millet unsuru çerçevesinde devlet yaklaşımının ne olduğu dile getirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEVLET ve MİLLET KAVRAMLARI

Belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insan topluluğunu tabir etmede kullanılan devlet kavramına ilişkin bir takım tanımlamalar yapılmıştır. Ancak tarihsel süreçler analiz edildiğinde bu tanımların yanı sıra devlete yüklenen görevlerden dolayı farklı tanımlamalar da göze çarpmaktadır. Bununla birlikte devleti oluşturan temel unsurlardan biri olarak millet kavramı da çeşitli toplumlarda farklı şekillerde kullanılmıştır. Bu bağlamda devlet kavramına, devletin temel unsurlarına ve devlet kavramının tarihsel süreç içerisinde gelişimine değinilen çalışmanın bu bölümünde devlet kavramının nasıl kullanıldığı hakkında bilgi verilmeye çalışıldığı, bu bölümde ayrıca devleti oluşturan temel unsurlardan biri olan millet kavramı da objektif ve sübjektiflik yönleri ile açıklanmıştır.

1.1. Devletin Tanımı

Devlet, insan topluluklarının bir coğrafi bölgeyi paylaşmak maksadıyla meydana getirdiği bir varlığı ifade etmektedir. Bireyleri bir arada yaşamaya zorlayan bir takım sebepler ya da unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar kimi zaman tabiat kimi zaman da içgüdüsel eylemler olabilmektedir. Buna rağmen hangi nedenle olursa olsun bireyler bir arada bulunma arzusu göstermişlerdir (Ay, 2014: 1). Dilimize Arapçadan geçen devlet kavramını Akipek, belli bir toprak parçasında hüküm süren teşkilatlanmış insanların bir otoriteye diğer bir ifadeyle bir iktidara tabii olmak şartıyla meydana getirdikleri ve aynı zamanda hukukun şahsiyet izafe ettiği sürekli bir varlıktır (Akipek, 1966: 12) şeklinde tanımlanmaktadır. Ali Fuat Başgil ise devleti tanımlarken, sürekli el değiştirerek en kuvvetli otoritenin gücü altına giren nüfus, gelecek ve iktidardır (Başgil, 1946: 981-982) ifadelerini kullanmaktadır. M.Ö. V. yüzyılda Atina'daki sofistler; devleti, insanların beraberce güven içinde yaşayıp, zahmetsiz çok iş yapabilme aracı olarak tanımlamışlardır. Sözü geçen dönemde devlet anlayışı üstün bir azınlığa ya da ataerkil bir krallığın güç üstünlüğüne dayanıyordu (Aktan, 2003: 4). Ortaçağda ise kilisenin ve senyörlüklerin güçlü egemen sınıf olduğu teokratik devlet yapısı 'aşkın bir irade'

şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dönemin felsefi düşünürü İbn-i Haldun, devleti tanımlarken şu ifadeleri kullanmaktadır; insanlar toplu bir şekilde ve sosyal bir organizasyona tabi olmak koşuluyla yaşamak zorundadırlar. Bu organizasyon ortaya çıkınca hem bireyleri kötülük yapmaktan geri koyacak hem de birbirlerine karşı koruyacak ve bunun neticesinde birbirlerinin haklarına tecavüz etmelerini önleyecek olan bir güce yani ‘bir otoriteye’ kesinlikle ihtiyaç duyarlar. Eğer bu şekilde olmazsa insanlar birbirlerine zarar vererek birbirlerinin haklarını ihlal ederler. Doğal olarak güçlü otoritenin (hükümdarın) ya da sosyal organizasyonun anlamı budur (Haldun, 2011: 214-215).

Devlet kavramı, bazen servet, makam, nüfuzlu ve itibar sahibi kimseler için kullanılırken, bazen de yüksek makam da bulunan kimselere ‘devletli’ denilerek kullanılırdı. Kavram, literatüre farklı karşılıklarla girmiştir. Örneğin kavramın karşılığı için; Fransızca da Etat, İngilizce de State, Almanca da Staat, İtalyanca da ise Stato terimleri kullanılmaktadır. Eski Yunanlılar ‘devlet’ kavramı için ‘polis (πολις)’ demişlerdir. Polis, ‘şehir’ anlamına gelen ‘site (cite) teriminin karşılığıdır. Romalılar ise ‘devlet’ kavramı için ‘uygarlık’ anlamına gelen ‘civitas’ veya ‘halkla ilişkiler’ anlamına gelen ‘res publica’ terimlerini kullanmışlardır.

Marksist görüşe göre devlet, burjuva düşünürlerinin ifade ettiği gibi toplumun dışında ve üstünde olmayıp, ne aklın ne de tanrının vergisi olduğunu iddia eder. Ona göre devlet, bizatihi toplumun içinde olup, direk toplumda aranması gerektiği şeklindedir. Kapitalist ve sınıflı toplumlarda devlet, üretim olanaklarını ve araçlarını, ekonomik üstünlüğü elinde bulunduran sınıfların sömürdüğü hatta ezdiği ve dolayısıyla belli sınıf ve zümreler üzerindeki egemenliğini devam ettirmek için kullandığı bir araç haline dönüşmüştür. Devlet, doğrudan doğruya aracılık eden bir hakem yerine tamamen bir baskı aracı olmuştur. Devlet, sınıflı toplumlarda aynı zamanda meydana gelmiş olup, sınıflı toplumun yok olmasıyla birlikte kaybolacaktır. Bu yüzden devlet, hiçbir zaman ebedi ya da ezeli bir varlık değildir (Tanilli, 1982: 11). Devlet, toplumu teşkil eden kişi ve toplulukların, ekonomik ve yönetsel birimlerin, ortak bir amacın gerçekleşmesi konusunda birleştirici ve kaynaştırıcı nitelikte teşkilatlanmasından ve hiyerarşik bir düzen oluşturmasından meydana gelir (Akdemir, 1991: 125).

Ancak devlet tanımı yapılırken bu tanımın objektif olup olmayacağı da tartışılabilir. Claessen ve Skalnik'in de söylediği gibi, devletin tanımını yapmak ya da yapıla gelmiş tanımlardan hareket etmek beraberinde bazı zorluklarda getirmektedir. Zira şimdiye kadar devleti tanımlamış olan düşünürlerin tamamınca ortaya konulan herhangi bir devlet tanımına rastlanmamaktadır (Claessen ve Skalnik, 1993: 3). Devleti tanımlayabilmemiz için onun tarihsel süreç içinde kazandığı gelişme evrelerini göz ardı etmeden yola çıkmamız gerekmektedir. Ancak bununla birlikte, devletin bu gelişim süreci içinde de hangi toplumsal düzeyde ortaya çıktığı da tartışma konusudur. Zira ilkel toplumların siyasi bir sistem açısından yönetim tarzlarını tahlil ettiğimizde, tam anlamıyla devletten söz etmek mümkün olmamaktadır (Taşdelen, 1997: 53).

Devletin tanımını yaparken devletin ne olduğuna dair ilk referans kaynağımız, devlet adına zor tekeli ve meşru baskıyı elinde bulunduran kamu kurumlarını öncelikle incelememiz gerekmektedir. Kurum ise, sosyal bir ihtiyaç ya da belirli fonksiyonların yerine getirilmesi için belli düzenlemelerle oluşturulmuş bir sistemdir. Bu kurumlar ancak belli bir sistemin içinde toplandığı zaman devletin varlığından söz edilebilecek bir bütünlük ortaya çıkmaktadır. Devletin varlık kazanabilmesi için, bir toplumdaki insanların bir araya gelip bütünleşmeleri şartının yanında, kurumsal bütünleşmelerin de gerçekleşmesi gerekmektedir (Theodorson ve Throdorson, 1979: 206). Devletin tam bir varlık halinde ortaya çıkması için aynı zamanda belirli bir coğrafyaya, belirli bir nüfusa ve tüm bunları dizayn edecek olan bir yönetim biçimine ihtiyaç bulunmaktadır. Bunlar devletin meydana gelişinde son derece önemli unsurlardır. Kısacası devletten söz edebilmemiz için bir yöneten ve yönetilen ilişkisi ve bunların üzerinde faaliyeti için bir mekân gerekmektedir. Devlet ne tek başına toprak, ne yönetenler, ne de yönetilenlerden oluşur; devletin varlığı için belli bir toprak üzerinde yöneten veya yönetenlerin, yönetilenlerle ilişkide olması gerekmektedir (Sarıbay, 1994: 169).

Devletin, Mezopotamya'da ortaya çıkmış olan ilk tarım topluluklarına kadar gittiği belirtilmektedir. Dolayısıyla ilk tarım kabilelerinden hareket edilecek olunursa devletin yaklaşık olarak 10.000 yıl önceye uzanan eski bir beşeri kurum olduğu ortaya çıkmaktadır. (Fukuyama, 2005: 13). Devlet, insanlığın ve dünyanın var olduğundan beri tarihi çok eskilere dayanan bir birliktir. İnsanlar, yaradılışları gereği yardımlaşma ve korunma güdüsüne sahiptirler ve bundan dolayı da birlikte yaşama gereği

duymaktadırlar. Bunun en önemli kanıtı olarak ta insanların aile, boy ve kabileler şeklinde toplum örnekleri oluşturmalarıdır. İnsanlar; beslenme, barınma, doğa ile mücadele etme, diğer insanlara ve vahşi hayvanlara karşı korunma içgüdüleri ile hareket etmeleri neticesinde yaklaşarak birlikte hareket etme ve topluca yaşama bağı geliştirmişlerdir. Erendil'in de belirttiği gibi tarihsel süreçler içerisinde sürekli gelişme gösteren insan ihtiyaçları, tabiat şartları ve yerleşik hayata geçme eylemleri, insanların bir topluluk halinde teşkilatlanmasını gerektirmiştir (Erendil, 1990: 1).

Bir toplum kurumu şeklinde tanımlanan devlet, toplumların oluşmasında ve diğer toplumlarla olan sosyal etkileşimlerde her zaman belirleyici bir öge olmuştur. Bu bağlamda devlet, tarihsel süreç içindeki bir toplumun serüvenini, diğer toplumsal ilişkilerdeki konumunu; yani bir toplumun tarih içindeki yerini açıklamamıza ve anlamamıza yön verecek olan temel kriterleri bünyesinde toplayan bir toplumsal kurumdur (Coşkun, 1997: 15). Devlet, siyasal bir aktör ve aynı zamanda siyasi faaliyetlerin ve mücadelelerin üzerinde uygulandığı bir alan ve siyaset literatüründe çeşitli incelemelere ve araştırmalara konu olan bir geniş yapıdır. Devlet dediğimiz organ; yapısı, oluşumu ve işleyişiyle, temsil ettiği iktidarın birey ve toplumla ilişkileriyle, toplumları ve insan hayatını doğrudan doğruya etkileyen kararlar ve uygulama mekanizmalarıyla siyasi tartışmalara her zaman konu olan en yüksek mercidir.

Devlet kavramı tam manasıyla ilk kez olarak 16. yüzyılda görülmeye başlamış ve özellikle de Batı merkezli siyasi kurumların oluşumundan itibaren yavaş yavaş bildiğimiz şeklini almaya başlamıştır. Devlet teriminin yerleşmeye başlamasıyla birlikte, egemenliğe ve krallık otoritesine yeni bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda özellikle geleneksel Batı siyasetine ait olan çoğulculuk ortadan kaldırılıp yerine halkın egemenliğinin sağlanmasına yönelik fikir ve anlayışlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bilindiği üzere Ortaçağ devlet düzenlerinde Papalık ve Krallık olmak üzere ikili bir otorite söz konusuydu. Papa ve krala karşı halk egemenliğinin sağlanması adına yapılan uzun mücadeleler sonunda bugünkü hali ile modern devlet ortaya çıkmıştır. Devlet kavramını modern devlet anlayışı ile literatüre kazandıran İtalyan düşünür Niccolò Machiavelli'ye göre devlet, onu yönetenlerin zekasına ve başarısına dayanan bir sanat ürünüdür (Sills, 1968: 151). Diğer bir tanıma

göre devlet, iktidar gücünü elinde bulunduranların bir ülkede yaşayan halk üzerinde otoriteye ve gücün meşru kullanımına sahip olmasıdır (Crone, 1995: 46) şeklinde tanımlanmaktadır. Marshall'a göre devlet, toplumdaki temel kuralları düzenleyen ve bu yönetme yetkisine sahip olunan özel kuralların bütünüdür (Marshall, 2003: 146).

Devletin siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik olmak üzere dört temel unsur üzerine yoğunlaşarak geliştiği görülmektedir. Bedarida ve Nicolas'a göre bu unsurlar (Bedarida ve Nicolas, 1995: 3);

- a) Toplumdaki bireylerin güvenliğini sağlamak ve iç düzenin sürekliliğini devam ettirmek,
- b) Gerekli olduğu takdirde silah ve ordu gücüyle ülkenin savunmasını sağlamak,
- c) Ülkedeki kamu ve özel alanda dahil olmak üzere yöneten/yönetilen ilişkisini sağlayıp, bu ikisi arasındaki ilişkiyi geliştirip işleyişlerini daha da etkin kılmak,
- d) Hem ekonomik hayata hem de ülke savunmasına gerekli olan temel altyapıları kısa ya da uzun vadede hayata geçirip, bireyler arasındaki paylaşma perspektifini oluşturmak.

Çeşitli grupların yerleşik hayata geçmesi ile birlikte yeni tür organizasyonlar meydana gelmeye başlamıştır. Bu organizasyonlarla birlikte de derebeyliklerin ilk örnekleri yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Zaman içinde toplulukların genişlemesi ile baş gösteren çeşitli insan ihtiyaçları, yeni kaynaklar bulma amacıyla insanları göçe zorlamıştır. Göç ile birlikte kavimler farklı bölgelere gitmişler ve bu bölgelerde yaşayan topluluklarla mücadeleye girmişlerdir. Çeçen'in de ifade ettiği gibi kavimlerin birbirleri ile olan mücadelesi sonucunda toplumlar bütünleşmiş, bütünleşen toplumlar zaman içinde ortak yaşamdan kaynaklanan benzerlikleri benimsemiştir. Bu benzerlikler de kavimlerin tarihsel süreç içerisinde tek soy ya da etnik topluluklar haline dönüşmesine sebep olmuştur (Çeçen, 2007: 20).

İnsanlık tarihine bakıldığında, başlangıçtan bu zamana kadar belli bir bölgede yaşayan insan topluluklarının kendilerini yönetecek olan bir otoritenin gücü altına girmesi sonucunda devletin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu şekilde meydana gelen devletleşme anlayışı ilk olarak eski Yunan'da 'Şehir Devleti' şeklinde kendini göstermiş, daha sonraki süreçlerde krallıklar ve imparatorluklar şeklinde genişleyerek, en sonunda milli nitelikteki devlet anlayışları ile gelişimi sürdürmüştür (Erendil, 1990: 1). Bu bağlamda genel bir tanım olarak devlet, yöneten bir hükümetin meşruluğu altında örgenleşerek (iş görecek şekilde parçaları bir bütün haline getirmek) oluşmuş bir siyasal topluluktur (Hançerlioğlu, 1979: 73). Tüm bu tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi devlet tek hakim

güç, en yetkin otorite ve asli bir yetki makamıdır. Devlet, bir ülkede genel ya da özel olarak her şeyin üstünde bulunan tek egemen güçtür. Bu güç, başka hiçbir otorite ile eşit değildir. Bu güç, başka hiçbir kimseden alınmayan, direkt olarak devletin devlet olmasından kaynaklanan ‘asli’ bir yetkidir. Bir devletin bağımsızlığı başka hiçbir devletin içişlerine karışmamasını ve kendi içişlerine de başka hiçbir devleti karıştırmamasını gerektirir. Ülkede yaşayan halk, nasıl yönetileceğinin kararını doğrudan doğruya kendisi verir (Tanilli, 1981: 7-8).

1.2. Devletin Kaynağı

Devlet tarihsel bir süreç içinde yüzyıllardan beri kendini geliştiren sosyal bir olgudur. Tarih boyunca devletin ne olduğu hakkında siyasal düşünürler ve sosyal bilimciler pek çok açıklama yapmış, ancak hepsinin üzerinde durduğu ortak bir tanıma ulaşamamıştır. Devlet insan topluluklarının siyasal ve tarihsel süreç içinde etkileşimi sonucunda belli bir aşamada ortaya çıkmıştır. Devlet fikrinin ortaya çıkması iktidar erkinin kişisellikten kurumsallığa geçiş sürecinde belirlenmiştir. Bu kurumsallığa geçişle birlikte insanlar, bir derebeyine, bir şefe ya da bir krala değil, onların fiziksel varlıklarının üstünde soyut bir kavram olup adına da devlet denilen ve süreklilik arz eden bir varlığa itaat etmeyi düşünmüşlerdir. Devlet maddi bir varlık değildir. Devlet, soyut bir varlık olup, elle tutulamayan ve gözle görülmeyen bir kavramdır. Bu da devletin kavramsal bir geçerliliğe sahip düşünce olgusu olduğunu göstermektedir. Budeau’nun da deyimiyle devlet, insanların onu düşünüp, kabul ettikleri için vardır: insanlar başka insanlara itaat etmemek için devlet denilen kurumu icat etmişlerdir (Kapani, 1996: 36). Buradaki anlamına göre devlet itaati gerektiren bir kavram olarak görülmektedir.

Devletin nasıl meydana çıktığı konusunda görüş birliği bulmak oldukça güçtür. Çünkü kimi araştırmacılar devletin ortaya çıkışını insanlık tarihinin başlangıç noktasına kadar götürürken, kimileri ise devletin, göçebe halde yaşayan insan topluluklarının belli bir coğrafi bölgede yerleşik hayata geçmelerinden ortaya çıktığını kabul eder. Bir başka araştırmacılar ise hayvancılık toplumundan tarım toplumuna geçiş sürecinin devletin başlangıç tarihi olduğunu ileri sürmektedirler. Devlet, üç farklı toplum biçiminden geçip oluşmuştur. Bu üç toplum biçimi tarım, sanayi, avcılık ve toplayıcılıktır. Her toplum

biçimi de kendine özgü bir toplumsal yapı ve bununla uyumlu bir siyasal yapı oluşturmuştur (Şenel, 1992: 41-45). Dolayısıyla devletin oluşumunda farklı toplumlarda çeşitli faktörler etkili olmuştur. İnsan topluluklarının geçmişinde toplayıcılık ve avcılığa dayanan döneme 'ilkel topluluk' dönemi denilirken, tarıma geçiş ile bilinçsiz üretim toplumundan bilinçli üretim topluluğuna geçilmeye de uygar topluluk denilmektedir. Tarım toplumundan sanayiye geçişle de modern devlet tüm kurumlarıyla yapılanmış, olgunlaşmış ve farklılaşarak bugünkü halini almıştır.

Devletin kaynağı ve ortaya çıkışı hakkında çeşitli teoriler bulunmaktadır. Bu teorilerden ilki, insanların korunma, barınma ve güvenlik ihtiyaçlarından dolayı devletin ortaya çıktığını söyleyen 'doğalcı' görüştür. Bu görüşe göre devlet, yöneticiler aracılığıyla insanların ihtiyaçlarını karşılama amacı taşıdığı için gücü elinde bulundurmak istemektedir. Diğer bir görüş ise, insan ihtiyaçlarını, toplumsal düzen ve güvenlik hususlarının insanların ortak kararları ile yönetenlere iktidar gücünü kullanabilme yetkisini veren 'toplum sözleşmesi' teorisidir. Toplumsal sözleşme kavramı, İstanbul'un Fethi'nden, Fransız İhtilali'ne kadar olan dönem olarak kabul edilen Yeniçağ'da, batı düşüncesine hakim olmuş ve 17. yüzyıldan başlayarak 18. yüzyılın sonuna kadar gelişme göstermiştir. Bu görüş, devletin kaynağını ve nasıl ortaya çıktığını açıklamada sürekli tartışmaya sebep olan bir konu olmuştur. İnsanlar aralarında sözleşerek düzenin, otoritenin veya hükümetin yokluğu ile ifade edilen ve doğal hal denilen yaşama şekline kendi istekleri doğrultusunda son vermişler ve bunun neticesinde aralarındaki sosyal ve hukuki ilişkileri düzenleyen toplum halini, dolayısıyla toplumun en gelişmiş şekli olan devleti ikame etmişlerdir (Coşkun, 1997: 24).

Toplumsal sözleşme düşünürleri, devletin ortaya çıkmasını iki temel üzerine oturtmuşlardır. Birincisinde, insanın toplumsal bir hayvan olduğunu ve bu sebeple içgüdüleri gereği bir arada yaşama ihtiyacına sahip olduğu belirtilmektedir. İkinci esasta ise insanlar, ihtiyaçları çerçevesinde birlikte yaşamak zorunda olduklarından ve bu ihtiyaçlarını karşılarken onların düzenlenmeleri gerektiğini düşünerek bu sözleşmeyle bir karara varmışlardır. Bunun neticesi olarak da devleti ortaya çıkarmışlardır. Toplum sözleşmecilerine göre gerçekte toplumsal sürecin nasıl cereyan ettiği değil de, daha çok toplumun nasıl tanzim edilmiş olması gerektiği konusu ağırlık kazanmıştır (Coşkun, 1997: 27). Hegel'in 'burjuva' görüşünde ise her toplumun belli bir düzene ihtiyaç

duyduğunu ve bireyler arasındaki anlaşmazlıkların tarafsız bir kişi yani bir hakem tarafından çözülmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu tarafsız kişi yani hakemin devlet olduğunu ileri sürmüştür. Hegel'e göre devlet, toplumdaki kuralları düzenleyen, asayişini sağlayan bir araçtır. Dolayısıyla devlet, sınıf farklılığı gözetmeksizin toplumdaki bireyler arasında uyuşmazlıkları çözen tarafsız bir hakemdir. Genel yararın doğurduğu devlet, aynı zamanda genel yararın da temsilcisidir (Tanilli, 1982: 11). Devlet, ahlakın yerini akla bırakmasıdır. Devlet, metafizik bir kavram, ideal ve ebedi bir varlık, en üstün değerler sistemidir (Daver, 1993: 174). Üçüncü teori ise, devletin bir Yaratıcı tarafından yaratıldığını ve Yaratıcının da bu gücü ve yönetme yetkisini kullanmaları için kişi ya da gruplara verdiğini ileri süren 'ilahi hukuk' teorisidir. Buna göre ilkçağda ki bazı din adamları iktidarın kaynağının Yaratıcıdan geldiğini ve bu yetkinin de kendilerinde olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş kapsamında ortaçağ döneminde kilisenin ileri gelen isimlerinden biri olan St. Paul'a göre her iktidar Yaratıcıdan gelir diyerek siyasal iktidarı dini temele dayandırmış, devletin Yaratıcı iradesi olduğunu ve Yaratıcı buyruklarının gereklerine göre yönetilmesini ileri sürmüştür (Daver, 1993: 159).

Kilisenin önde gelen isimlerinden St. Augustinus; devleti, Yaratıcı devleti ve yeryüzü devleti diye ayırmış ve Yaratıcı devletinin hakikat olduğunu ve sonsuza kadar süreceğini ileri sürmüştür. Bousset ise, iktidarın kaynağının Yaratıcı olduğunu ve bu yetkiyi yönetmeleri için krallara verdiğini belirtmektedir. İslam devletlerinde de, iktidar yetkisinin, Allah'ın (c.c.) iradesinin yeryüzünde bir yansıması olduğu ve iktidarlarını Allah'tan (c.c.) alan yöneticilerin devleti şer-i hükümlere göre esaslarına uygun olarak yönetmesi gerektiği ifade edilmektedir. Diğer bir düşünür Aristo da, devletin kaynağının insan içgüdülerinden ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Aristo, insanın siyasal bir hayvan olduğunu; örgütlenmeye, çalışmaya ve yönetmeye eğilim gösterdiğini söylemiştir. Aileyi devletin temeli olarak gören İngiliz filozof Robert Filmer'e göre ise devlet, ataerkil bir ailenin zamanla büyümesinden ve gelişmesinden doğmuştur. İlk kralın Hz. Âdem olduğunu ve kralların iktidarlarını veraset yolu ile Hz. Âdem'den aldıklarını (Daver, 1993: 171) ifade etmiştir.

Devletin kökenini aile teorisine dayandırarak açıklayan diğer bir düşünür Jean Bodin, devleti tanımlamasında aile teorisini benimsediği görülmektedir. Bodin'e göre devlet,

çok sayıdaki ailenin bir araya gelmesi ile bir topluluk oluşturan bu ailelerin ortak çıkar ve mallarının yetkili hakim bir güç tarafından düzenlenip idare edilmesidir (Göze, 2013: 139). Ağaoğulları ve Köker'e göre aile, makro düzeydeki bir devletin mikro düzeydeki bir biçiminin iyi bir şekilde organize edilmiş siyasî toplumdur. İyi bir şekilde organize edilen aile, devletin gerçek bir kopyasıdır (Ağaoğulları ve Köker, 2009: 20). Devletin ortaya çıkması hakkında Bodin, insanların zor ve kuvvet kullanması sonucunda ele geçirme isteğinin önemli olduğunu, fakat devletin meydana gelmesinin de yalnızca güç ve mücadeleye dayandırıp açıklamanın da yeterli ve doğru olmadığını (Ağaoğulları ve Köker, 2009: 18-20) ifade etmiştir. Bodin, devlet yetkisini ifade ederken, aile reisi yetkisinden esinlenmiş ve ikisi arasında bir paralellik olduğunu dile getirmiştir. Bodin'in bu anlayışına göre bir ailede, aile reisinin sorumlulukları neyse devletin yöneticileri konumundaki kişilerin de görev ve sorumluluklarının aynı olduğunun altını çizmiş ve ikisi arasında benzerlik kurmuştur. Devlet yönetim sistemini ailedeki hiyerarşik düzene benzeten Bodin, devletin aileye göre daha büyük ve sistemli yapı olduğunu belirtmiştir. Ona göre bir ailede ki aile reisinin eş ve çocukları üzerindeki egemenliği ve söz söyleme hakkı ile devletin tebaasında bulunan ve hükmettiği halkı üzerindeki egemenliği ve söz söyleme hakkı da yapı itibari ile mutlak ve benzerdir. Aile içerisinde aile reisinin egemenliğini ve yetkisini kabul eden, rıza gösterip dediklerine uyan eş ve çocuklar, daha kapsamlı bir şekilde bakıldığında devletin halkı üzerindeki devlet reisinin koymuş olduğu kanun ve kurallara da rıza gösterecek, uygun davranacak ve kabul edecektir (Ağaoğulları ve Köker, 2009: 20-21).

Devletin ortaya çıkışını sosyal sözleşme teorisine dayandıran İngiliz düşünür Thomas Hobbes ise insanın arzu ve nefret, isteme ve kaçınma gibi iki ilkel duygusunun olduğunu ifade eder. Diğer bütün duygular bunlardan hareketle ortaya çıkar. Bir insanın arzu ettiği şeye ulaşması onda haz meydana getirirken, istemediği bir şeye maruz kalması ise acı duygusu oluşturmaktadır. Hobbes'e göre insanlar, kendi çıkarları doğrultusunda zevk ve haz peşinde koşup, acı duygusundan da kendilerini uzak tutan varlıklardır. Acı duygusundan kaçarak haz peşinde koşmalarının altında ise kendilerini koruyup, hayatlarını devam ettirme güduları yatmaktadır (Zelyurt, 2012: 30). Hobbes, insan davranışlarına insanın kendi içgüdüleri ve hareketi yön verir şeklinde ifade ederek, insanın her eyleminin de bir sebebinin olduğunu belirtmiştir. Ancak davranışlara yön veren bu hareketlerin insanın iradesi dışında gerçekleştiğini ifade

etmiştir. Evren içinde meydana gelen her olay gibi insan davranışları da zorunlu bir şekilde meydana gelmiştir. İnsanın davranışları, insanın çıkarları tarafından oluşur ve bu nedenle diğer insanların çıkarları ile çatışma halinde kendini gösterir. Bu yüzden insanın çıkarlarını koruması için güce sahip olması gerekmektedir. İsteklerine ulaşması sonucunda da kendisinin de güce sahip olduğu düşüncesi oluşacaktır.

1.3. Devletin Unsurları

Devletin meydana gelmesi ve işlerliği ile sürekliliğini devam ettirebilmesi için sahip olması gereken unsurlar çeşitli yazarlarca farklı şekillerde ele alınmaktadır. Genel kabul gören yaklaşıma göre devletin insan topluluğu olarak ‘millet’, toprak parçası olarak ‘ülke’ ve iktidar olarak ‘egemenlik’ olmak üzere üç temel unsuru bulunmaktadır. Bu unsurlar devletin varlığından söz edilebilmesi için olmazsa olmaz unsurlardır.

İlk olarak bir devletin varlığından söz edilebilmesi için belirli bir insan topluluğunun bulunması gerekmektedir. Bireyler olmadan topluluk oluşmamaktadır. Bireylerin varlığı toplumu oluştururken toplum, özellikleri itibarıyla bir milleti meydana getirmektedir. Millet, siyasi ölçüde devlet biçiminde teşkilatlanmış, kendi milli birliğinden haberdar olup, milli devlet kurma yeteneğine sahip olan teşkilatlı insan topluluğu (Erkal, 1995: 39) olarak tanımlanmaktadır. Ziya Gökalp’e göre millet, ne siyasi, ne ırki, ne coğrafi ve ne de iradi bir zümredir. Millet aynı gelenekten gelip, aynı kültürle yoğrulmuş ve aynı terbiyeyi almış lisanen müşterek olan fertlerden meydana gelmiş harsi bir zümredir (Genç, 1978: 35). Mustafa Kemal Atatürk de milletin tanımını yaparken şu ifadeleri kullanmıştır: Birlikte yaşama hususunda arzuları olan, zengin bir hatıra mirasına sahip olup bu mirası koruma hususunda ortak kaygıları bulunan, muvafakatta samimi olup ve iradeleri müşterek olan insanların birleşmesi neticesinde vücuda gelmiş cemiyete millet adı verilir (Arsal, 1979: 40).

Beşer unsurunun, devlet unsuruyla birlikte hareket etmesini sağlayan kavram ise siyasettir. Devletin yapmış ve uygulamış olduğu politikaların çoğu kez muhatabı insandır. Çünkü vatandaşlık bir devlet için olmazsa olmazlardandır. Vatandaşlık bağının oluşmasında devletler, kan esası ve toprak esası olmak üzere iki yol izlerler. Bazı devletler birey nerede doğarsa, tabiiyeti belirten şeyin kan esası olduğunu kabul

etmektedirler. Anayasamızda da md. 54,2 de belirtildiği üzere, Türk ananın ve Türk babanın çocuğu Türk'tür diyerek vatandaşlığın doğuşunda kan esasını dikkate almıştır. Bazı devletler ise vatandaşlığın doğuşunda toprak esasını dikkate alırlar. Örneğin A.B.D.' de doğan herkes Amerikan vatandaşı sayılmaktadır (Daver, 1993: 177-178). Millet kavramına çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

Bir devletin oluşabilmesi için, o ülkenin bir coğrafi bölgeye sahip olup orada hüküm sürmesi gerekmektedir. Ancak sadece bir toprağa sahip olmak devletin meydana gelmesi için yeterli değildir. Bu yüzden bir ülkenin devlet olabilmesi için bir coğrafi bölgenin yanında diğer unsurlara da sahip olması gerekmektedir. Ülke kavramı, üzerinde o devlete ait vatandaşların çalıştığı ve yaşadığı, topraklarının imar ve ihya edildiği, içte güvenliğin saplanıp, dışa karşı da korunduğu sınırları belli olan bir kara parçası (Akdemir, 1991: 174) olarak ifade edilmektedir.

Devlet, üzerinde yaşayan tüm vatandaşlarının, ülkede yaşayan diğer yabancı ve azınlıkların ve ülkedeki tüm kamu kurumlarının ve örgütlerin üzerinde kontrol ve iktidar sahibidir. Devletin, kontrol ettiği ve yargı alanı altına aldığı tüm bireyler ve kurumlar, bu denetleme ve kontrol mekanizmasını kabul edip devletin belirlemiş olduğu yaptırımlara da uymak zorundadırlar. Bunun sonucunda ülkede yaşayan vatandaşlar, devlet vasıtasıyla hak ve ödevlere sahip olmaktadır. Devlet'in kontrol ve yaptırım gücü, o ülkede varlığını sürdüren herkese, bütün kurum ve kuruluşlara kanunlar vasıtasıyla uygulanmaktadır. Vatandaşların devlete karşı uygulaması gereken ödevler ve görevler bunlarken, aynı şekilde devletin de bünyesinde var olan vatandaşlarına karşı yapması gereken ödevleri bulunmaktadır. Devlet, bu görevler ile vatandaşlarının içte ve dışta güvenliğini sağlamak, halkın refahı için çalışmak, hak ve özgürlüklerini korumak ve ülkeyi imar edip geliştirerek yaşanılabilir bir hale getirmekle mükelleftir.

Devleti oluşturan bir diğer unsur ise egemenliktir. Egemenlik millete verilmiş olan bir güçtür. Her toplumda bir düzenleyici mekanizma vardır ve mekanizmayı düzenleyen de bir otorite söz konusudur. Bu siyasi otorite milletin yönetilmek için vermiş olduğu yetki ve sorumluluk neticesinde oluşmaktadır. Bir devlette bulunan otoriter yapı belli bir toplum üzerinde eğer kendine has şart ve özelliklere sahip olursa o toplumun millet

olma niteliği ortaya çıkmakta ve böylece üzerinde yaşadığı toprak parçasını bir devlet haline getirmektedir.

Otorite, bir ülkede yaşayan tüm vatandaşların yetki verme adına gösterdikleri iradelerinin sonucunda katılım ve kabulleri ile oluşan objektif güce ve bunun sonucunda da yetkiye dayanmaktadır. Bu yetki neticesinde ortaya çıkan güç devletin ulusal egemenliğinin gücüdür. Ulusal egemenliğin kaynağı ise yine ona o gücü veren millettir. Egemenlik, sosyal hayatı düzenleyip yön vermek amacıyla yeni bir birlik ve düzeni ortaya çıkarmaktadır. Bu unsur hukuk düzenini de oluşturmaktadır. Hukuk düzeni, ülkedeki bütün toplulukların ve statülerin de üstünde bir güçtür. Kuvvet tanımı anlayışına göre egemenlik kurumu, siyasi bakımdan emir ve kumanda etme, iktidarı hukuki yönden ise emir ve kumanda etme hakkıdır. Diğer bir ifadeyle egemenlik, siyasi bakımdan ulusun iradesini hiçbir baskı olmaksızın serbestçe açıklayabilme iktidarı, hukuki bakımdan ise bu iradenin korunması hakkıdır (Akdemir, 1991: 126).

1.4. Devletin Tarihsel Gelişimi

Devlet kavramı, asırlardan beri süren gelen bir zaman diliminde oluşmuştur. Bu zaman dilimde geçirdiği evreler, devletin zaman zaman değişip farklı anlayışlarda ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Her yeni yüzyılda ve her süreçte kendini sürekli güncelleyerek bugünkü halini almıştır.

1.4.1. İlkçağda Devlet Kavramı

Siyasal düşünce, ilkel toplumundan tarım toplumuna geçilmesiyle yüksek medeniyetlerin oluşması neticesinde ortaya çıkmıştır. Araştırmalar doğu halklarının genel olarak ve Doğu ile Güney Asya halklarının da (Çin, Hindistan, Mısır, Batı Asya) özel olarak siyasi düşüncenin evriminde, onu siyasi ve dinsel yaşamın dışında billurlaştırma konusunda diğer bütün halkları öncelediklerini göstermektedir (Bayraklı, 1983: 25).

Bilindiği üzere, ilk çağlarda din kavramı hem doğal olaylar ve sırlar, hem de toplumsal gelişmeler hakkında açıklamalar yapmaktaydı. Hükümdarların, hükmetme yetkisini

Yaratıcıdan aldıklarını ve bunun sonucunda da Yaratıcının yeryüzündeki temsilcileri olduğuna inanılırdı. Krallar, Yaratıcının yeryüzündeki temsilcisi sayılır, bunun sonucunda da kralın kararlarının ve sözlerinin Yaratıcı tarafından olduğuna inanılıp karşı çıkılmaz ve sorgulanmazdı. Böylece tek kişinin egemenliğine bağlı bir merkezi rejim, iktidar olarak kabul edilmişti.

Merkeziyetçilik, ilkel topluluklarda siyasal yaşam ve toplumsal hayatı belirleyen en temel sistemdi. Büyük nehirlerin kıyı kesimlerinde ortaya çıkan ilk devletlerde tarım, besin kaynakları ve sulama önemli bir faktördü. İlk önce aileler ve boylar daha sonra da köyler ve kabileler birlikte eşgüdüm içinde hareket etmişlerdir. Bunun neticesinde iş bölümü ortaya çıkmış ve merkezi bir otorite kurulması için zemin oluşturulmuştu. Bununla birlikte tarımı etkileyen bazı faktörler için yine otoritenin önlemler alması gerekiyordu. Otoritenin, tarıma etki eden faktörler olan kuraklık, hasadın ne zaman yapılacağı ve toplanacağı, sel baskınları gibi konularda astronomik ölçümler yapıp önlem alması gerekiyordu. Tarımdaki bu temel görevler krala sınırsız bir yetki erki gerektirmekteydi. Bu durum ilk olarak büyük ölçekli girişimleri mümkün kılmış ama aynı zamanda astronom ve ilk tarım öğretmenleri olan din adamlarının statülerinin yükselmesine yol açmıştır. Bu durumlarla birlikte ilk ekonomik sistemde ortaya çıkmıştır (Bayraklı, 1983: 26). Ülkeye ait olan topraklar, kurumsal mülkiyet hakkı olarak devlete doğal olarak da hükümdara aitti. Ülke topraklarında çok fazla kişisel mülkiyet hakkı yoktu. Kölelerin de içinde bulunduğu insanlar, toprakları devlet için işlerdi ve devlet için üretirlerdi. Kısmen toprak sahibi olan büyük aile ve kabileler ise topraksız olan kişilere ücret vermek koşuluyla topraklarını işletirlerdi.

Diğer yandan hükümet ve yönetim anlayışlarındaki farklılıklara rağmen bazı devletler (Uzak Doğu ve Doğu Asya), ilkesel olarak birbiriyle benzer özelliklere sahipti. Gücün merkezileşmesi, teokratik yapı ve özellikle kölecilikle ortaya çıkan toplumsal örgütlenme konularında devletler benzer özellikte görülmeye başlamıştı. Bu konu hakkında Bayraklı, kölecilik kavramının, cemaat dayanışması ve kişi hürriyetlerine dayalı ilkel toplumun yapısını tam olarak yok edemediği, fakat Avrupa feodal toplumunun kurumlarını fazlasıyla hatırlatan ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açtığı (Bayraklı, 1983: 26) ifadelerini kullanmıştır.

Tarihin ilk devlet ve toplumlarında genellikle doğu toplum ve devletleri batıya öncülük etmiştir. Ancak daha sonra bu durum batıda ortaya çıkan 'polis' anlayışı ile değişmiştir. Eski Yunan'da gelişme gösteren 'Polis Devlet' anlayışının tarihsel süreçlerde meydana gelen diğer kent devletlerinden siyasal, sosyal, ekonomik yapısıyla ve buna bağla olarak oluşan düşünce sistematiğiyle farklı bir yere sahip olduğu göze çarpmaktadır (Daver, 1993: 11).

İlkçağ düşünürlerinden Platon'a göre, sınıf ayrımına dayalı bir aristokrasi düzen kurulmalıdır. Akıllı ve bilge azınlığın yönetiminden yana olan Platon, demokrasi rejimine karşıdır. Platon, gerçek felsefenin müritleri yönetimin dizginlerini ellerine geçirmedikleri sürece veya şimdiki yöneticiler gerçek felsefe yoluna gelmedikçe insanlık kötü yönetimlerden kurtulamayacaktır. Yani yönetime yalnızca gerçek filozofların dışındaki müdahaleler devam ettiği sürece insanlık iyi bir yönetime kavuşamayacaktır (Bayraklı, 1983: 62) ifadelerini kullanmıştır. Yine Platon en iyi ve ideal devleti anlatırken devleti, toplumsal bir zorunluluğun sonucu olarak bir arada yaşamayı mümkün kılacak bir örgütlenme olarak düşünmüştür. Ancak bunu yaparken bu örgütlenmenin insan evriminin belli bir aşamasında ortaya çıktığını ve insan toplumlarının siyasal bir çatı olmaksızın binlerce yıl hükümet sistemi, adalet gibi tipik yönetsel kurumlara sahip olmadan yaşadıkları gerçeğini unutmuştur (Bayraklı, 1983: 63). Platon, toplumda iş bölümünün olması gerektiğini vurgulayarak, insanların birbirleriyle barışık bir düzen halinde yaşamalarından yanadır. Ona göre toplumda ilk olarak halkın ihtiyacı olan malları karşılamak için bir üretici sınıfı, daha sonra da bu malları diğer sınıflara aktaran araçlar, bu malları ve halkı koruyan bekçiler ve savaşçılar, tüm bunları yönetmesi gereken de bir yönetici sınıfın olduğunu belirtmiştir.

İnsanın toplumsal ve siyasal bir hayvan olduğunu söyleyen Aristoteles ise toplumun bireylerden oluşması gerektiğini savunur. Aristoteles'e göre toplumun belli yasalara göre düzenlenmesi ve belli koşullarda yönetilmesi, üstün ve karmaşık birim olan devleti meydana getirmektedir. Yetkin devlet, polistir. Ona göre devlet, yalnızca siyasi bir topluluk olarak bir arada yaşamak için değil, aynı zamanda soylu eylemlerde faaliyet gösterebilmek içindir. Kölelik kavramını savunan Aristo, bu konuda tutarlı düşünceler ortaya koyamamış ancak Platon gibi oda köleliğin doğal bir nitelik olduğu anlayışını savunmuştur. Aristo, devlet sistemine hukuk anlayışını getirerek tek kişinin

egemenliğine nazaran yasanın egemen olmasını savunmuştur (Daver, 1993: 317). Yönetimlerin her şeyden önce adaletli davranması gerektiğini ileri süren Aristo, aristokrasi ve monarşi üzerinde durmuştur. Aristo'ya göre mülkiyet bir noktaya kadar ortaklaşa tutulmalı, ancak genel ilke özel sahiplik olarak korunmalıdır (Daver, 1993: 326). Totaliterlik ideolojisini ifade eden Aristo, insanı küçültmek devleti yüceltmek, polise hızla yitirdiği konumunu geri kazandırma ve insanın polis den başka bir kurtuluş yolunun olmadığı inancını tekrar canlandırmak amacını diri tutmak istemiştir. Ancak bu çabaları, polisi kurtarmaya yetmedi (Daver, 1993: 358).

VII. yüzyılda ilkel toplumun sona ermesi ve köle sahipliği sisteminde oluşan anlaşmazlıkların yeni bir sınıf (grup) oluşturmasıyla birlikte, eski Yunan toplumunda da siyasal düşünce ortaya çıkmaya başlamıştı. Eski Yunan'da ilkel toplumun parçalanarak başka bir toplum tarzına dönüşmesi altıncı yüzyıldan başlayarak göçebe hayatından yerleşik hayata geçme evresinde doruk noktasına ulaşmıştır. Kan ve kabilesel bağlara dayalı toplumsal örgütlenmesinin yerine, toprağa sahip olmayla birlikte toprak ve toprağı işleyen kölelere sahip olmanın statüyü belirlediği toplumsal bir örgütlenme tarzına geçilmiştir (Bayraklı, 1983: 49).

Polis devlet kavramı, uzun bir tarihsel süreçte sosyo-ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. M.Ö. 12. yüzyılda Girit bölgesinde yaşayan Mikenai uygarlığının Dor uygarlığı tarafından yıkılması sonucunda Yunan toplumu Ortaçağda Avrupa'nın yaşamış olduğu feodalizme benzeyen bir düzene girmişti. Bunun sonucunda ticari hayatın bitme noktasına gelmesi ve güvenlik sorunlarının baş göstermesiyle beraber Yunan toplumu, kabile niteliğinde oluşturulmuş köy yerleşkeleri kurmuş ve örgütlenmişti. Aristoteles'in de belirttiği gibi Polis; kabilelerin, klanların ve bir başka deyişle bu köylerin birleşmesiyle oluşmuştur (Daver, 1993: 12).

Polis (site), kentleri ve bu kentlerin çevresinde kurulan kırsal bölgeleri temsil ediyor ve tapınakların, devlet binalarının, spor alanlarının ve açık hava tiyatrolarının oluşturduğu yapılanma modelini gösteriyordu. Ancak polislerde nüfusları, yüzölçümleri ve kuruluş biçimlerine ilişkin olarak farklılıklar gösteriyordu. Polis, sadece toplumsal ve siyasal örgütlenmeyi değil aynı zamanda askeri ve ekonomik yönden güce sahip olan dinsel örgütlenme bütünü olarak ortaya çıkıyordu. Bu yönleriyle polis, Yunanlılar tarafından barbarlıktan arınmış bir yapı olarak ifade ediliyordu. Onlara göre varlık ve değer

kazanmak için polis yurttaşı olmak gerekiyordu. Polisi, Yaraticının onlara verdiği bir hediye olarak görmekte ve polis dışında bir yaşam şekli düşünmemekteydiler. Bayraklı'nın da ifade ettiği gibi Yunan polisleri değişik siyasal süreçlerden ve yönetimlerden geçerek gelişme göstermiştir. Gelişmelerini tamamladıktan sonra polis krallık yönetimleri tarafından yönetilmişlerdir. Daha sonra krallık yönetimlerinin yerini aristokratik azınlık yönetimleri almış ve akabinde de demokratik çoğunluk esasına dayalı yönetime geçilmiştir (Bayraklı, 1983: 2).

Polis anlayışında kral, hem yönetici hem de karar alma yetkisine sahipti. Ancak bazı önemli kararlarda krallık içindeki ailelerin ve kabilelerin görüşünü alırdı. Bu da yönetimde söz sahibi olma adına toplumun ileri gelenlerinden oluşan bir aristokrasinin yavaş yavaş yerleşmeye başladığını göstermekteydi. Böylelikle M.Ö. 7. ve 8. yüzyıllarda krallar, ellerinde bulundurdukları hükmetme yetkilerini kaybetmiş, bu yetkiler zamanla yüksek dereceli memurluklar şeklinde kabile ve ailelere ve bunların soyundan gelenlere geçmişti. Bunun sonucu olarak da değişik polislerde toplumda soylu olarak nitelendirilen geniş topraklara sahip olan zengin bir zümre, aristokrasi ve oligarşi yönetimleri kurarak iktidarı ele geçirmeye başlamıştı. Bunun sonucunda kral, seçimle ve belli süreliğine soylular tarafından göreve getirilen yüksek dereceli memur konumuna gelmiştir.

Diğer taraftan toprak sahibi varlıklı zümrelerin yanında, ekonomik yönden daha zengin ticaret kesimi de ortaya çıktı. Bu yeni kesimin de toplumda kabul görmesiyle toplumda ayrı bir sınıf daha ortaya çıkmış oldu. Bu zengin ticari sınıfın da siyasal iktidarda söz sahibi olmayı istemesi toplumda siyasal iktidarı kullanmak için bir mücadele başlattı. Toplumda oluşan bu çatışmaları önlemek için geleneksel sözlü hukuk kuralları yazılı hukuk kuralları halinde oluşturuldu. Aristoteles'in belirttiği ve M.Ö. 650-600 yılları arasında Atina'da uygulanan Dracon ve Solon yasaları bu yeni gelişmenin tipik örnekleri olarak söylenebilir. Ancak ne halk ne de herhangi bir zengin sınıf siyasal iktidarda söz sahibi olma adına başarılı olamamış ve beklediklerini bulamamışlardı.

İktidar mücadelesinin yaşandığı kaos ve karmaşadan yararlanan bazı kimseler (Tiran), hükümet darbeleri ile iktidarı ele geçirmişler ve kendi rejimlerini (Tirani) kurmuşlardı. Bu yeni yönetim anlayışı, krallık yönetiminden farklı olarak halkı ve orta sınıf kesimini, aristokrasi ve oligarşiye karşı mücadelede desteklemişti. Ancak iktidar yetkisini krallar

gibi irsi yünden almayan ve dini güce sahip olmayan tiranların iktidar ömürleri çok uzun olmayacak ve tirani'ler de yıkılacaktı. İlerleyen süreçlerde mülkiyet sahibi olmayan bazı kesimler, toprak sahibi olan zenginlere karşı bir sınıf oluşturacaklardı. Bu durumun sonucu olarak da demokratlar söz sahibi olmaya başlamış ve polislerde demokrasi diye bir yönetimin kurulmasına zemin hazırlamıştı. Bu süreçten sonra demokratlar ve oligarşiler arasında bir mücadele başlamış oldu. Polis toplumu; yurttaşlar, yabancılar ve köleler olmak üzere hukuksal açıdan üç kesimden oluşmaktaydı. Polisin yerli halkını belli haklara sahip olup ve özgür olan yurttaşlar oluşturmaktaydı. Önceleri sadece toprak sahipleri yurttaş sayılırdı, sonraları ise ergin olan ve silah kullanma hakkına sahip olan erkekler yurttaş sayıldı. Polis de siyasal hayata katılma hakkı olan yalnızca yurttaşlardır (Bayraklı, 1983: 5). Kadınlar ise hiçbir zaman yurttaşlık seviyesine erişemediler (Daver, 1993: 19). Köle sınıfı ise yurttaşlardan sonraki en büyük kesimi oluşturan ve Yunanlıların gözünde insan sayılmayan kişilerdi. Yunanlıların gözünde köleler, maldan farksızdı. Üretim konusunda önemli bir unsur olan köleler, siyasal ve sosyal alanda bir 'hiç' olarak görülmekteydi.

1.4.2. Ortaçağ'da Devlet Kavramı

Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasından sonra 'feodalite' adıyla yeni siyasal oluşum Batı'da kendini göstermeye başladı. Roma imparatorluğu, İslam egemenliğinin hakim olması neticesinde doğu ve batı imparatorluğu şeklinde birbirinden ayrılıp, ekonomik ve kültürel yoldan işlevselliğini yitirdi. İşte feodalite, kaos ve güvensizlik ortamının ortaya çıktığı, merkezi iktidarın önemini kaybettiği, ticaretin tamamen durma noktasına geldiği ve kent hayatının önemini yitirdiği yani bugünkü Almanya ve Fransa'yı oluşturan topraklar üzerinde ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa'da ortaya çıkan bu toplumsal-siyasal örgütlenme biçimi, Hristiyan dünya görüşünden, Germen kabilelerinin geleneksel ilişkilerinden ve Yunan-Roma geçmişinden gelen öğelerin kendine has bir bileşimidir (Vergin, 2008: 154).

Aquinumlu Thomas'a göre insanlar, doğal olarak birlikte yaşamaya zorunludur ve bu zorunlu yaşam da siyasal iktidarın kaynağını oluşturmaktadır. Ona göre bir arada yaşamak için insana yol gösteren bir yöneticiye gerek vardır. Bu yönetici, ortak yararı gözetmek zorundadır. Thomas, Aristoteles' ten etkilenmiş, devletin üç temel yönetim

biçiminin olabileceğini (monarşi, aristokrasi, demokrasi) ve en iyisinin de karma özellikli bir yönetim olduğunu ileri sürmüştür. Her yönetimin, Yaraticının iradesinden kaynaklandığı düşüncesindedir (İkizler, 1998: 45). Thomas, devletin tüm sınıflara eşit davranması gerektiğini ve uyruğu ne olursa olsun herkese adil bir yargılama sisteminin olmasını dile getirmiştir. Yönetim, yasalara uymak ve yönetilenleri uydurmak zorundadır. Ona göre eğer yönetenler halka karşı baskıcı bir tutum içindeyse, halk bu tutuma karşı direnebilir. Bu görüşlerinden dolayı Thomas, ilk muhalefetin sinyallerini veren filozof olarak gösterilmektedir. Yine Thomas, feodal baronlar, krala karşı çok daha önce direnmeye başlamışlar ve direniş toprak mülkiyetlerinin konsolidasyonuna yönelik bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Zaten daha sonra onlar da doğrudan üretici üzerinde baskı kurmuşlardır (Vergin, 2008: 96) ifadesini kullanmıştır. Diğer bir ifadesinde Thomas, devleti, ahlakın ve kültürün gelişmesi için çok önemli faktör olarak görmüştür. Devletin herkese hizmet etmekle yükümlü olduğundan vatandaşlara karşı toplumsal sorumlulukları bulunmaktadır. Ayrıca krallarını seçme hakkına sahip olan vatandaşlara, seçtikleri kralın iktidarını kötü kullanması ve baskıcı bir yönetim uygulaması durumunda onu azletmek veya iktidarının sınırlandırılması hakkının tanınması gerektiğini öne sürmüştür (İkizler, 1998: 45-46). Aristoteles'in görüşlerini Hristiyanlık ile birleştirmek isteyen Thomas, bu görüşlerin din ile kaynaştırılması neticesinde daha iyi bir toplumun olacağını düşünmüştür.

Ortaçağ döneminin İslam düşünürü, tarih bilimi, felsefe ve sosyolojinin kurucusu olarak gösterilen İbn-i Haldun ise ünlü eseri 'Mukaddime'de devletin kaynağını 'Asabiye'ye dayandırmıştır. Asabiye, bir kabilenin ya da bir aşiretin esas olarak toplumsal birimden hareket etmesi gerektiği görüşüdür. Asabiye, egemenlik ve mülkiyet sağlayıcı bir sistem olup şehir uygarlığını ortaya çıkarmaktadır. Haldun'a göre uygar bir örgütlenme seviyesindeki hayat, şehir uygarlığı hayatından daha zordur. Ona göre bu örgütlenme de aşiret ve kabile reisleri yer alırken kabile reisinin tüm üyeler üzerinde otoritesi bulunmaktadır. Bu otorite diğer grup üyeleri üzerinde yükselir ve onların birbirleriyle olan ilişkilerinde hâkim, düzenleyici ve aktif bir rol üstlenir. Dışardan gruba gelecek bir saldırı ve tehlike durumunda da kabilenin cesaretleriyle nam salmış eli silahlı gençleri kendi kendilerine ortaya çıkar ve tehlikeyi önlemek için savaşır (İkizler, 1998: 46).

Haldun'a göre asabiye'nin beş kuralı vardır. Diğer bir ifadeyle devletin ortaya çıkması için bu beş aşamadan geçmesi gerekir.

Haldun'un ifade ettiğine göre bu unsurlardan ilki devletin veya hanedanlığın kuruluş devresidir (tavr al zafer). İkincisi, gücü elinde bulunduran yöneticinin kendi tebaası üzerinde otoritesini kurmaya, iktidar ve onun nimetlerini yalnızca kendisi için istediği devredir (tavr al-istibdât). Üçüncüsü, rahatlık dönemine girilip, mülkün meyvelerinden istifade edilen devredir (tavr al-farrağ). Dördüncüsü, devlet yöneticisinin köşesine çekilip durulduğu, barış ve güveni tesis edip, huzur içinde yaşamak istediği dönemdir (tavr al-kunû va'l musalama). Beşincisi ise hükümdarın, kendisinden önceki hükümdarların biriktirmiş olduğu tüm her şeyi kendi zevk ve arzuları uğruna saçıp savurduğu israf dönemidir (tavr al-israf va'l-tabzir) (İkizler, 1998: 48).

Haldun, laik bir siyaset anlayışı ile devletin birlikte hareket etmesi gerektiğini savunur. Din ile devletin ayrı olması gerektiğini ileri sürerek, devlet düzeninin din kurallarına dayanmasının zorunlu olmadığını dile getirmiştir.

Feodal devlet, kişilerin toprak ile olan ilişkileri sonucunda hiyerarşik bir toplum düzeni, kültür ve üretim anlayışı olarak kendini göstermeye başlamıştır. Vergin'e göre feodalite, emek ve emek ürünlerinin meta olmadığı, toprağın ve doğal ekonominin egemenliğinden oluşan bir üretim tarzı (Vergin, 2008: 163) olarak tanımlanmaktadır. Bu anlayışa göre üreten çiftçi, doğrudan toprak ile birleştirilmek istenmiştir. Bu çiftçilere 'serf' adı verilirdi. Bu serfler toprak sahibi olmayıp, sadece üzerinde yaşadığı toprak sahiplerine siyasi, hukuki ve sosyo-ekonomik açıdan bağlı kölelerdi. Zira paraya bağlı ekonomik hayatın durağan olduğu ortaçağda, ekonominin temelini üretim oluşturmaktaydı.

Feodal sistem, siyasal manada devleti yöneten iktidarların yıkılması anlamına gelmekteydi. Bu yeni sistem, sadakat ve kişisel hizmet esasına dayanmaktaydı. İkizler'e göre feodal düzen, modern devlet anlayışına ters düşen bir düzendir. Siyasal ve idari yetkilerde feodal düzenle beraber parçalanmıştı. Örneğin, yargı yetkisi monarşide yani merkezi bir devlette bir devlet hizmetiyken ve kral adına bazı memurluklar tarafından yürütülürken, ortaçağda ise yargı hizmeti senyörlerin elinde bulunuyordu (İkizler, 1998: 42). Bayraklı, devlet adaletinin yerini kişisel adalet almıştır. Devlet iktidarının parçalanmasına rağmen, teorik bakımdan kralın iktidarı hiçbir surette ortadan kaldırılmamıştır (Bayraklı, 1983: 71) ifadelerini kullanmıştır. Ona göre feodalite, dua

edenler, savaşılanlar ve çalışanlardan oluşan, dua edenlerin ve savaşılanların çalışanlar üzerinde baskı ve zor kullandığı otoriter bir sistemdir (Bayraklı, 1983: 11)

Ancak 19. yüzyıldan sonra dini iktidarlara ve prenlere halkın itaat etmemesi gerektiği ortaya çıkacaktı. 10. yüzyıldan sonra ise kilise, tekrar gücü elinde bulundurmak adına üstünlük tezlerine başvuracak ve siyasal iktidar ile çekişmeye devam edecekti. 11. yüzyılın başlarından itibaren feodal düzene sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler damga vuracaktı. Bunun neticesinde yeni bir sınıf olan sosyal yapı ortaya çıkıyordu. Ekonomik hayatın yeniden işlerlik kazanması, küresel boyutta dünya ticaretine aılımlın gelişmesi, zanaatın ön plana çıkıp, el sanatlarının ve ticaretin ön plana çıkması, tarımda kapalı ekonomik metottan çıkılması, paraya dayalı ekonomik düzene geçişin başlaması ve yeni kent merkezlerinin kurulmasıyla beraber ‘burjuva’ denilen yeni bir sosyal sınıfın Avrupa’da ortaya çıkmasına yol açmıştır (İkizler, 1998: 42-43). Bu dönemde Burjuva adı verilen sınıfın ruhban ve soylulara karşı güçlenmesi aynı zamanda kralların da güçlenmesine ve ulusal devletlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Vergin’e göre bu döneme hakim olan genel siyasal düşünce, kilisenin dünyevî iktidar üzerindeki egemenliğinin kurumsallaştırılması olmuştur (Vergin, 2008: 174). Bayraklı ise, feodal yönetim mekanizması ve bunu oluşturan ilişkilerin değişime uğradığı açıkça görülmektedir. Son tahlilde kilise, laik iktidarlarda yalnızca dini alanda kendi gücünün rakipsizliğinin tanınmasını elde edebilmiştir. İlke olarak kilise, birlikte yaşadığı sivil rejimleri desteklemiş, onların sosyal ve idar sistemlerinin başlıca koruyucularından biri olmuştur (Bayraklı, 1983: 95) ifadelerini kullanmıştır.

Ortaçağ’ın sonlarına doğru gelindiğinde farklı bir görüş ortaya çıkmaktaydı. Bu görüş halk unsurunu her Şeyden stn tutan demokratik halk egemenliği teorisiydi. Temsilin bir çeşit veklet ilişkisi Şeklinde atfedildiği bu görüş, prens hak ve yetkilerinin sınırlandırılması gerektiğini ileri sürüyordu. Temsilin ortaya çıkmasıyla demokratik prensipler gereği hükümdarın da kanunlara tabi olması istenmişti. Ancak Ortaçağ süresince yönetenler ve yönetilenler arasında kısmen bazı düzenlemeler yapılmış olsa da (Magna Carta hariç) tam olarak siyasal nitelikte bir sözleşme ortaya konulamamıştı.

Diğer Yandan Magna Carta ile hükümdarın yetkileri kısıtlanırken derebeyliklerine de bazı haklar tanınmıştı. Bu anlaşmanın getirmiş olduğu yeni düzen ile birlikte kurulan yeni kentler de ‘burjuva’ denilen yeni bir sosyal sınıf ortaya çıkmış ve soylu kesimine

karşı güç çatışması yaşanmıştı. Feodal devlet düzeni ile birlikte toplumda çeşitli guruplar ve buna bağlı olarak çatışmalar yaşanmıştı. Bu çatışmaların sebebi ise siyasal iktidarı ele geçirme ve söz sahibi olma isteğidir. Feodal düzen, zengin toprak sahiplerine karşı mülk sahibi olmayan insanların ve kölelerin ayrı bir sınıf oluşturduğu bir süreçtir. Kralın ya da yönetenlerin yetkilerinin sınırlandırılmasına dayanan bir anlayış sürecidir.

1.4.3. Yeniçağda Devlet Kavramı

Ortaçağ sonlarına doğru kilise ve imparatorluklar arasındaki çatışma daha da fazla artmıştı. Bunun sonucunda da Batı Avrupa’da yeni siyasal hareketlenmeler kendini göstermeye başlamıştı. İmparator ve papa arasındaki hükümet otoritesinde kimin önceliği olduğu konusundaki mücadele, yeni siyasal güçlerin işe karışmasıyla iki tarafın da birbirinden bağımsız olduğu düşüncesinin temellerini atmıştır (Bayraklı, 1983: 105). İlk olarak Fransa’da görülen hareketlilik neticesinde imparatorluk papadan bağımsız hale geldi. Bu gelişmelerle beraber kilisenin sadece inanç ve ahlak konusunda yetkili olduğuna karar verilmiş ve kilisenin güç kullanma hakkı pasifleştirilmişti. Bu dönemde sadece kilisenin siyasal yaşamdaki önceliğinin reddi söz konusu olmayıp, imparatorluk makamı da bundan nasibini almıştır. Fransa Kralı, papa ve imparatora karşı bağımsız olacaktı. Söz konusu dönemdeki siyasal düşüncelerin sonucu olarak kralın otoritesi dünyevî alanla, papanın otoritesi ise dinî alanla sınırlandırılmıştır. Bir başka sonuç da kutsal yasaların önceliğinin laik siyaset alanından kaldırılmasıdır (Bayraklı, 1983: 108-109).

17. yüzyılda İngiltere’de kral ile parlamento arasında krizler yaşanmaya başlamış, iki siyasal gücün temelde egemenlik yetkisinin kimin elinde olacağına dair anlaşmazlıklar yaşanmıştı. Bu anlaşmazlıklar sonunda bir iç savaş başlamış ve parlamento, krala karşı savaşı kazanmıştı. Bu savaş 1215’in Manga Cartası’na kadar uzanmakta, kral ve kraliçenin yetki sınırlılıklarının tekrar gündeme gelmesine yol açmaktaydı. Hükümdarlar, bu dönemde uyguladıkları tatlı sert politika sayesinde monarşide önemli bir güce erişmişler ve kendilerini kabul ettirmişlerdir (Çam, 1995: 164). Ancak bu dönemde kralı ve parlamentoyu kapsayan iki meclisten, parlamentonun otoritesi kralın otoritesinden daha üstündür anlayışı olan ‘King-in Parliament’ geçerli bir anayasal ilkeydi. İşte böyle bir atmosferde gerek burjuvazinin ekonomik ve siyasal menfaat

arayışları, gerekse toplumdaki dinsel mozağin sebep olduğu arzular, kıta Avrupası şeklinde bir mutlak monarşi oluşturma gayesinde olan kralların müdahalesine maruz kaldı. Bu sebeple uzlaşmacı politikalarını sürdüremeyen krallar ile anayasal özgürlüklerine düşkün İngiliz halkı arasında oluşan hoşnutsuzluk, kral ile parlamentoyu karşı karşıya getirerek İngiltere'yi bir iç savaşa sürükledi (İkizler, 1998: 51).

17. yüzyılda İngiltere de parlamentonun yetkilerini artırmak için kral aleyhine bir takım yasalar yapıldı. Bu yasalar o dönemdeki ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan yaşadığı geçişler için önemli bir örnek teşkil etmekteydi.

Bu yasalardan ilki olan 1628 Haklar Dilekçesi (Petition of Rights) ile parlamento, kralın mutlakiyetçi eğilimlerinden endişe ettiğinden ve memnun olmadığından İngiliz vatandaşlarının başlıca haklarını hatırlatan bir bildiriye onaylayarak kabul etmişti. Bildiride özellikle keyfi tutuklamalar ve mali yükümlülükler, askerlerin özel meskenleri zorla işgal etmeleri, sıkıyönetim mahkemelerinin kurulması gibi durumlar belirtilerek temel haklara aykırı olan yanlışların giderilmesi isteniyordu. Bu yasalardan ikincisi, 1641 Büyük İtiraz (The Great Romantrance) belgesidir. Bununla parlamento, kralın zorunlu bir biçimde devamlı bir işbirliği yapacağı bir kurum durumuna sokulduğundan, krala yeni bir hükümet doktrini kabul ettirilmek istenmişti. Fakat belgenin içeriği fiilen uygulanamamıştır. Ancak daha sonra 1689 da kabul edilen 'Bill of Rights' ile gerçekleştirme aşamasına girebilmiştir. Üçüncüsü yasa olan 1679 Habeas Corpus Act ile kişi hak ve hürriyetleri koruma altına alınmak istenmiş ve temel yasalar güçlendirilmiştir. Yasaya göre vatana ihanetin dışında herhangi bir suçtan tutuklanan kişilerin yirmi günlük bir zaman diliminde yetkili hakim huzuruna çıkması öngörülmekteydi. Yargıç kişinin tutuklanmasını kabul veya reddedebilmekle beraber olayı incelemek suretiyle yargılamasını yapmak zorundaydı. Bu yasa ile birlikte kralın insanlara karşı olan keyfi tutumları sınırlandırılmış ve kişilerin temel hak ve hürriyetleri yargıç güvencesi altına alınmıştır. Sonuncu yasa olan 1689 Haklar Bildirisi (Bill of Rights) ile de soyut ilkeler somut esaslara dayandırılmak istenmiştir. Bildiride parlamentonun izni olmadan vergi konulması ve devamlı ordu beslenmesi, kralın özel geliri ile ulusun geliri arasında ayırım, parlamento üyelerinin serbest seçimlerle seçilme gerekliliği, parlamentonun toplanma serbestliği gibi sorunlar ele alınmıştı (İkizler, 1998: 51-52).

Bunun bir sonucu olarak, parlamento ve kral arasında sürekli cereyan eden bazı meseleler bu bildiri ile birlikte parlamento lehine olmak üzere çözüme kavuşturulmuştur. Bu dönem, kilise ile imparatorlukların ve parlamentoların birbirleriyle çatışmalarına sahne olmuştur. Papa ve krallar kısmen de olsa parlamentoların üstünlüğü kabul edip belli yasalar ve düzenlemelerle kendi yetkilerini

sınırlandırmayı kabul etmişlerdir. Demokrasinin yavaş yavaş görülmeye başladığı bu dönem de yine de iktidarlık yetkisi için çatışmalar ve anlaşmazlıklar devam etmiştir. Dönemin ünlü filozofu Niccola Machiavelli, devletin kökenini, insanın doğasında bulunan kötülük ve bencillik kavramlarından yola çıkarak kuvvete ve mücadeleye dayalı bir anlayışla dile getirmiştir. Machiavelli'ye göre insanlar, tehlikeli durumlar karşısında ürkek, kazanç düşkünlüğüne sahip, genellikle kaypak, ikiyüzlü ve nankör varlıklardır. İnsanlar yalnızca zorunda kaldıkları zaman iyi davranma eğilimi gösterirler. Ancak yakalanmadan eğer kötülük yapma seçeneğine ve özgürlüğüne sahip oldukları zaman, her yere karışıklık ve kargaşa götürmekten geri durmazlar. İnsanlar, iyilik yerine daima kötülüğe meyillidirler (Ağaoğulları ve Yalçınkaya, 2016: 327). Machiavelli'ye göre insan doğasının kötülüğü ve bencilliği bir iktidarın varlığını mecburi kılar. Çünkü insanlar doğalarının gereği olarak kötüdürler ve eğer onları düzenleyen ya da sınırlayan bir güç olmadığı takdirde birbirlerine kötülük yapmaktan da vazgeçemeyeceklerdir (Aydın, 2004: 143).

Çok eski zamanlarda sayıca az olan insanlar dağınık ve birbirinden kopuk bir şekilde hayatlarını sürdürüyorlardı. Bu şekildeki yaşam tarzı topluluğu ya da bir devleti meydana getiremezdi. Devletlerin oluşumları tamamen güvenlik sorunları neticesinde olmuştur. Şehirlerin kurulması dağınık halde yaşayan insanların güvenlik sorunlarının bir neticesidir. Dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı dağınık ve kopuk halde yaşayan insanların yapabilecekleri bir şey yoktur. Bir saldırı olduğunda insanların ortak savunma yapabilmeleri için bir araya gelmeleri olanaksızdır. Bu tip bir saldırı meydana geldiğinde insanların yapacakları tek şey hedef olmamak adına kaçmaktır. Machiavelli'ye göre insanlar, dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı korunabilmek, güvenliklerini sağlayıp huzur içinde yaşayabilmek için kendi iradeleri ile ya da içlerindeki daha baskın bir kişinin otoritesi altında birleşmişlerdir. Bunun neticesinde de bir birlik halinde yaşamak ve kendilerini savunmak için daha güvenli bir bölgeye yerleşmişlerdir (Machiavelli, 2017: 24).

Sağ kökenin en önemli hümanisti ve İngiltere'nin en büyük siyasal düşünürlerinden Thomas More, eseri 'Utopia'da İngiltere'nin o zaman ki toplum düzenini eleştirmiş ve yeni bir düzen algısı oluşturmaya çalışmıştır. More göre, ideal bir düzenin tesis edilebilmesi, ancak tüm kötülüklerin kaynağı olan özel mülkiyet ve ona bağlı

çatışmaların tamamen yok olmasıyla mümkündür. Ona göre en ideal ülke, iktidarın yerel kurumlarda olduğu demokratik bir yapıya sahip olan ülkedir. Ülkenin bölgeleri bir araya getirilip yeni bir yapı oluşturulmuştur. Bu federasyonun başında bölge temsilcilerinden ve tüm ulusun sorunlarıyla ilgilenecek uzmanlardan oluşan bir merkezi yönetim bulunmaktadır (İkizler, 1998: 55). More, Platon'un ideal devlet anlayışından etkilenmiştir. Ütopyada yazdıkları gerçekleşmemiş fakat kendisi ütopyik devletin özelliklerini şehirlerinde görmek istediğini söylemiştir.

1.4.3.1. Ulus (Ulusal) Devlet Anlayışı

Ulus kavramı çok boyutlu bir unsur olup çeşitlilik ve farklılık göstermektedir. Ulus sözcüğü, 'nation' sözcüğünün karşılığı olmakla birlikte kavram, aynı kökenden gelen, aynı coğrafyada yaşayan ve ortak dil konuşan topluluklar olarak tanımlanacağı gibi, belli bir devlette aynı kanun ve kurumlara tabii olan bir insan topluluğu olarak da tanımlanabilir. Smith'e göre ulus kavramı, geçmişten süregelen bir coğrafyanın, topluluğun mitsel öğelerini ve tarihsel hafızasını, kitlesel ekini, ortak ekonomik düzeni, ortak hak ve sorumlulukları paylaşan bir insan topluluğudur (Şen, 2004: 10). Tanımı daha ayrıntılı bir şekilde ele alacak olursak ulus ve uluslaşma, toplumsal ve siyasal değişme biçimini ifade etmektedir. Ulus kavramı, otoritenin yetki alanını genişletmesiyle devlet; vergi koyma, kolluk kuvveti, haberleşme sistemleri ve gelir dağılımı gibi yöntemlerden yararlanarak toplumsal olarak geniş kitleleri ve alanları denetimi altına almaktadır. Ulus kavramının bir diğer yönü ise vatandaşlığı yaygınlaştırmasıdır. Böylece devlete tabii olan tüm nüfusu, vatandaşlık kapsamına dâhil ederek, kurumsallaşmış bir sistem ile birlikte siyasal düzenin daha büyük çapta uygulanmasında rol oynamaktadır. Uluslaşma, merkezi bir siyaset ile devletin gücünü kullanarak vatandaş ve birey arasında direk bir bağ kuran stratejik bir yapı görünümündedir. Buna bağlamda vatandaşlık, ulusal bir topluluğu ilkel dayanışma biçimlerinin üzerine çıkarmış ve pekiştirmiştir (Pek, 1993: 131).

Ulus kavramı; ulusal birlik ve beraberlik, siyasal vatandaşlık ve bütün kitlelerin ortak katılımını esas alan anayasal düzenlemeyle zenginleştirilmiştir. Böylece egemenlik meşruluk kazanmış olmaktadır. Ulus kavramı, siyasal vatandaşlığın oluşturulması ve zenginliğin yeniden paylaşılması ile birlikte toplumsal-ekonomik olarak güç

kazanmış ve bunun sonucunda da toplumsal devletin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ulusal devlete giden yol bu yönleriyle Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşup gelişmesinde önemli bir kriter olmuştur. Atatürk ulusu açıklarken: aynı sınırları paylaşarak tek bir bayrak altında yaşayan, aralarında tarihi bir bağ olan ve aynı kültür ve ülkü birliği düşüncesine sahip olan bir topluluk olarak tanımlamıştır. Ona göre modern ulus kavramı, aynı ülkede yaşayan ya da bir ulusu meydana getiren topluluğun ortak çıkarlarının birbiriyle bağdaşan bireylerinin tamamıdır (Yamaner, 1998: 174).

Ulus ve devlet kavramları birbirinden ayrılmaz iki kıstas olarak göze çarpmaktadır. Buna ek olarak ulus kavramının ırk kavramıyla doğrudan ilişkili bir şekilde kullanıldığı dönemler olmuştur. Irk denildiğinde, ilk olarak ortak köken ve ortak dil aklı gelmektedir. Irkın oluşumu, tarihsel bir süreçte kendi kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Binlerce yıllık bir tarihsel süreçte aynı coğrafi şartlarda, aynı yaşam sahasında yaşamanın bir sonucu olarak, toplulukların dilsel birliktelikleri dolayısıyla ırksal bir bütünlük oluşturması sonucunda ortaya çıkmıştır. Ulus kavramı ise siyasal bir kavram olup, ilk olarak Batı Avrupa'da kapitalizmin yükselmesiyle, burjuva sınıfının güçlenmesi ve feodal yapının çöküşüyle ortaya çıkmıştır. Daha önce belli bir derebeyliğe bağlı olarak bir araya gelen farklı topluluklar, yetkileri daha geniş bir devlet sisteminin ortaya çıkmasının sonucunda aynı kaderi paylaşan, tarihi, kültürü ve geleceği ortak olan ulus devlete eriştiler. Bu açıdan bakıldığında ulus kavramı, belirli bir süreçte insanların etkin katılımı ve göstermiş oldukları irade eylemlerinin bir oluşumu olarak belirtilmiştir.

Ulus kavramının devletle özdeşleşip 'Ulus Devlet' olma eylemi özellikle 16. yüzyılda kendini göstermeye başlamış; toplumsal, politik ve siyasi bir yapılanmadır. Ulus, kendine özgü modern kolektif bir kimlik biçimidir. Ulusun en önemli tarihsel rolü ise modern toplumun ben ve biz yönelimleri arasındaki geçişine imkân sağlamasıdır. Ulus devletin tarihsel gelişimine baktığımızda köken olarak ulus anlayışının ortaya çıkması Westphalia anlaşması ile somutlaştırılsa da, genel olarak ulus devletin oluşmasında fikri, içtimai ve tarihi süreçler önemli bir rol oynamaktadır. Kapani'nin de ifade ettiği üzere ulus devlet, günümüzdeki manası ve nitelikleri ile ortaçağın bitişi ve yeniçağın başlangıcı arasında Avrupa feodalizminin çözülmesi, mutlak monarşilerin merkezileştirilmesi, Katolik Kilise'nin ilahi otoriter gücünün zayıflaması, merkantilist

anlayışı sonucunda ortaya çıkan kapitalizm, aydınlanma düşüncesi ve milliyetçiliğin gelişmesi, bölünmüş egemenlerin uyruğu altında yaşayan insanlara kesin sınırlar içinde yurttaş statüsünün peyda edilmesi sonucunda doğmuştur (Kapani, 2004: 42).

Sadakat duygusu ile şekillenen üst bir kimliği ve geçmişten günümüze kadar devam edegelen ortak kültürü belirli bir coğrafi bölge üzerinde hakim ve egemen bir gücün altında birleştiren ulus devlet, bir topluluk içerisindeki siyasi birlikteliği oluşturarak, asırlar süren bir devrimin sonucunda ortaya çıkmıştır. Böylece anakronik devlet modellerinin meşruiyetinin sona ermesiyle birlikte ekonomik, siyasi, sosyal ve felsefi değişimler meydana gelmiştir. Rokkan tarafından yapılan ilk ulus devlet tanımında insanlık tarihi boyunca ulus devletin dört farklı aşama sonucunda oluştuğu ifade edilmektedir. İlk aşama; geleneksel devletlerin bulunduğu 15. yüzyıldan Fransız İhtilaline kadar ki süre zarfıdır. Bu süreçte sistematikleştirilen beş ana devlet biçimi göze çarpmaktadır. Bunlar; haraç alan geleneksel imparatorluklar, zümre düzeni, mutlakiyetçi devletler, feodalizm ve modern devletlerdir (Pierson, 2000: 71). İlk dördü ulus devletleşmenin birinci aşamasında yer alan devletlerdir. Söz konusu aşamada yerellikten ve akrabalık ilişkilerinden sıyrılan bazı elitler; siyasi, ekonomik ve kültürel bir bütünleşme meydana getirebilmek için ilke ve değerler oluşturmaktadır. Ulus devlete giden sürecin ikinci periyodu ise kitlenin teknolojik, askeri ve siyasi kanallar aracılığıyla yeni sistemin oryantasyonunu kapsamaktadır. Bu aşama da kitlelerin bazı kanallar neticesinde ortaya çıkardığı yeni kimlik vurgusu da son derece önemlidir. Ortaya çıkan bu yeni kimlik, bölünmüş egemenlerle çatışmaya başlamıştır. Uluslaşma evresinin üçüncü aşamasında ise yeni bir kimlik oluşturan toplum üyelerin tebaadan yurttaş geçişini ifade etmektedir. Söz konusu geçişi kolaylaştıran faktörleri ise muhalefetin oluşması, oy verme hakkının tanınması, siyasi partilere örgütlenme imkanının sağlanması olarak ifade edebiliriz. Bu aşamada yurttaşlar genellikle yerelliğin ön plana çıktığı kolektif değerlerden vazgeçerek, bireysel menfaatler yönünde hareket etmektedir. Daha geniş bir ifadeyle sanayi ve ulusal devrimlerin yaşandığı bu dönemde kişisel çıkarlarını gerçekleştirmek adına şahıslar ve hakim güçler arasında çatışma başlamıştır. Uluslaşma sürecinin sonuncu aşamasını ise idari araçların genişlemesi oluşturmaktadır. Bu aşama, siyasetin müşterek kararları alma ve bunları uygulama işlevi sonucunda yönetim kavramının ortaya çıkmasıyla tamamlanmaktadır. Ancak ulus devletleşmeye giden süreç her ülkede aynı hız ve zaman sürecinde ve aynı sıraya göre

oluşmamıştır. Tilly'nin de belirttiği gibi siyasi, ekonomik, tarihi ve felsefi temellerle meydana gelen ulus devlet, her coğrafi bölgede farklılıklar göstermiştir. İnsanlık tarihinin başlangıç noktasına gittiğimizde, devletlerin varlığının M.Ö. 6000'li yıllara kadar dayandığı görülmektedir (Tilly, 2001: 18)

Aristoteles, insanın temel ihtiyaçları için bir arada yaşayarak ailelerin köye, köylerinde birleşerek 'şehir devletine' dönüştüğünü belirtmektedir. Aristoteles'e göre bir devletin oluşmasında iki önemli unsur vardır. Bu unsurlar; insan ve toprak faktörüdür. Devlet, çok büyük topraklara ve kalabalık bir nüfus yapısına sahip olabilir ancak bu şekilde bir büyüme devletin ayaklanmalar ve otorite boşluğu sebebiyle çökmesine neden olabilmektedir (Aristoteles, 2005: 203-204). Aristoteles'in vurgu yaptığı insan ve ülke kavramları ulus devlet kurgusunun ilk örneklerini oluşturmaktadır.

Kökleri Teles'e dayanan ulus devlet, karşımıza modern siyaset biliminin yansıması olan Niccola Machieavelli ile çıkmaktadır. Rönesans İtalya'sında 'Kötülüğün Öğretmeni' olarak ünlenen özgün düşünür Machiavelli'ye göre, siyasi iktidarın temelinde ikiyüzlü, haris ve çıkarıcı insan doğası bulunmaktadır. İnsan doğası gereği ihtiras ve iktidar peşinde koşmaktadır. Rasyonel düşünen insan, kendi çıkarları peşinde koşarak modern siyasi kuramın temelini de oluşturmaktadır (Köker, 2004: 171-176-179). Machiavelli'ye göre, ulusal devletin ve siyasi otoritenin sağlanması için düzenli orduların kurulup merkezi ve egemen bir prensliğin kurulması şarttır. Böylelikle halk üzerinde egemen bir prensin halk iktidarını ve desteğini alacağı kesindir (Machiavelli, 1994: 93).

Siyasal tarih anlayışına göre ulus, ulusçuluk ve ulus-devlet kavramlarıyla ilgilenen çalışmalar 1940'lardan sonra yaygınlaşırken, sosyolojik yaklaşımın bu alana teması 1950'li yıllara denk gelmektedir (Erözden, 1997: 11-13). Ulusçuluk teorilerinin zenginleşmesi ve kuramsal yaklaşımların artması 1980'li yıllara rastlamaktadır. Ulus devlet tanımının ne olacağı tartışması ulus devletin ne olduğunun açıklanmasını zorlaştırırken, tarihsellik de bu konuyu aydınlatmada bir yöntem olarak incelenmiştir. Ayrıca ulusların tipolojisini inceleyerek ulus ve ulus devlet kavramlarına açıklık getirmek isteyen girişimlerde olmuştur (Özkırımlı, 1999: 64).

18. yüzyılda ortaya çıkan ulusçuluk akımı imparatorlukların parçalanıp bölünmesine sebep oldu. Fransa'dan tüm dünyaya yayılan bu akım Osmanlı Devleti içinde de son

derece etkili olmuştur. Oluşan milliyetçilik algısıyla birlikte Osmanlı içindeki azınlık halklar yavaş yavaş hareketlenmeye ve kendi devletlerini kurmaya girişmişlerdir. Bunun neticesinde ilk olarak Sırlar ve ardından da Yunanlılar bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Ulusçuluk akımına karşı Osmanlı ilk olarak Tanzimat, Islahat fermanlarını ve daha sonra I. ve II. Meşrutiyet'i ilan etmiş, fakat yükselen dalgaya sonunda kendisi de teslim olup ulusçuluğu benimsemiştir. Türkçülüğün siyasal bir zemine kavuşmasını Türk kimliğinin tarihsel rolünde aramak daha doğru ve anlamlı olacaktır. Ahmad'ın da belirttiği üzere Türkler, birbiri ardı sıra gelişen ulusal hareketleri bastırmaya çalışmışlar ve ancak en sonunda onlarda ulusçuluğu kabul ederek, kendi mücadelelerini ortaya koyup nihayetinde kendi ulusal devletlerini kurmuşlardır (Ahmad, 2002: 36).

1.4.3.2. Monarşik Devlet Yaklaşımı

'Monarşi' kelimesi dilimize Fransızcadaki 'Monarchie' sözcüğünden gelir. Monarşi, devletin temel güç ve yetkilerinin yönetim yetkisi altında tek bir kişide toplandığı yönetim şeklidir. Yani tek bir hükümdarın devlet başkanı olduğu bir devlet yönetimidir. Monarşiyi diğer yönetim anlayışlarından ayıran en temel özellik, devletin başında bulunan hükümdar, kral, prens, imparator, padişah, şah, sultan vb. gibi devlet başkanının bu yetkiyi yaşamı boyunca elinde bulundurmasıdır. Bu yetkisiyle devlet başkanı, devlete ve topluma dair her şeyi kendinde toplamaktadır. Monarşi soydan gelir yönetim anlayışıyla devlet yönetimi sadece kral ve kralın soyuna özgüdür ve başka kimselere geçemez. Monarşi asırlar boyunca dünyada uygulanan en yaygın yönetim anlayışlarından biri olmuştur.

15. yüzyıldan sonra Avrupa'daki derebeyliklerin tek bir yönetim altında toplanması mutlakiyeti doğurmuştur. Coğrafi keşifler ve yeni ticaret yollarının keşfiyle Avrupa ekonomisinde görülen değişiklikler, yönetim anlayışının da değişmesine yol açmıştır. Metal eşyaların değer kazanması ile de 'Merkantalist' ekonomi modeli benimsenmiştir. Değişen şartlarla birlikte 18. yüzyıldan itibaren toplumsal ve siyasal alanda da değişimler baş göstererek, 18. yüzyıl sonlarına doğru 'meşruti' adı verilen yeni bir siyasal yapının ortaya çıkmasına yol açılmış ve yazılı bir anayasa ile devlet başkanının yetkileri tanımlanarak sınırlandırılmıştır. Ortaya çıkan bu yeni sistem 'parlamentar' sistem olarak isimlendirilmiş ve demokrasi anlayışına yakınlaşmıştır. Bu sistemde

devlet başkanı sadece devletin simgesi olmakta ve yürütme erkini hükümete bırakmaktadır. Hükümet'te halk tarafından seçilmiş bir meclise bağlıdır. Hükümet meclis kararlarına uymak zorundadır. O dönem devletlerinden İngiltere, İsveç, Danimarka ve Belçika'nın bu tür bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Avrupa'da yaşanan bu değişimler, yani mutlak monarşiden meşruti sistemine geçiş 18. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devletinde de yavaş yavaş kendini hissettirmiş ve anayasal hareketlere yönelim başlamıştır. İlk olarak 1808'deki Senedi İttifak, daha sonra 1839'da yayınlanan Tanzimat Fermanı, 1856 tarihli ıslahat Fermanı ve son olarak 23 Aralık 1876 yılında kabul edilen Kanuni Esasi ile birlikte meşrutiyet dönemlerine geçilme süreçleri başlamıştır. Kanuni Esasiyle birlikte ilk defa yazılı bir anayasa ile kurulan parlamentolu bir dönem başlamıştır. İlk anayasa özelliği taşıyan bu belge ile padişahın yetkilerinde kısıtlamalar yapılmıştır. Osmanlı'da meydana gelen bu Anayasal hareketlerin en temel sebebi, padişah yetkilerinin kısıtlanıp, halkın yönetime katılması ve yönetimde temsilciler aracılığıyla söz sahibi olmasıdır. Ancak yapılan bu anayasal hareketler tam bir demokrasi anlayışını getirememiştir. Padişahın yetkileri kısıtlanmış olsa da, yine bazı konularda söz sahibi konumdadır. Osmanlı Devletinin tamamen yıkılmasına kadar padişah ve meclis, iki güç olarak devleti yönetmiştir. Demokrasinin tam olarak yerleşmesi ise, Osmanlı'nın yıkılmasının ardından kurulan Cumhuriyet rejimi ile gerçekleşmiştir.

Mutlak monarşiye karşı egemenlik anlayışını savunan Thomas Hobbes, egemenliği bir zorunluluk olarak görmekte ve kesinlikle mutlak egemenliğin yerleşmesini savunmaktadır. Hobbes'e göre, devletin ilk önceliği bireysel güvenliği temin etmektir. Ancak bu güvenlik doğal hukuk yollarıyla sağlanamaz. Çünkü eğer hakkaniyet, adalet, merhamet ve tevazu istiyorsak, başkalarına da bunun yapılması gibi doğal yasalar ve bunlara riayet edilmesini sağlayacak herhangi bir gücün yaptırımını ve korkusu olmaksızın bizi öç almaya, kibre ve taraf tutmaya götüren duygularımıza aykırıdır. Kılıçla zor kullanmadıkça ahitler sizlerden ibaret olur ve insanları güvence altına almak zorlaşır (Hobbes, 2010: 133). Hobbes, insanların birbirlerine verecekleri zararları ortadan kaldırmanın tek yolunun, yapılacak olan bir sözleşme vasıtasıyla kişi hak ve özgürlüklerinin üçüncü bir varlık olan devlete tek taraflı devretmeleri olduğunu ifade etmiştir. 1651 yılında kaleme aldığı 'Leviathan' adlı eserindeki ifadeleri şöyledir:

İnsanları dışardan gelen yabancıların saldırısından ve birbirlerine verecekleri zarardan koruyabilecek, bu şekilde kendi emekleriyle yeryüzünün bütün meyveleriyle kendilerini besleyebilmeleri ve huzur içinde hayatlarını sürdürebilmelerini sağlayacak, böylesi bir genel kudreti oluşturmanın tek yolu kendilerinin üstünde bulunan ve güçlerini tek bir kişiye ya da hepsinin ortak iradeleriyle belirlenen bir heyete devretmelidir. Bu kabul etmekten veya rıza göstermekten çok öte bir şeydir (Hobbes, 2010: 136).

1.4.4.Yakınçağ'da Devlet Kavramı

1789 tarihinde Fransa'da meydana gelen 'Fransız İhtilali' ile yeniçağ kapanmış ve yakınçağ tarihi başlamıştır. Fransa'da, 'Aydınlanma Çağı' ve Amerikan bağımsızlık savaşının etkisiyle yeni özgürlükçü düşünceler ortaya çıkmış ve bunun sonucunda sosyal tabakalaşma ve sınıf ayrılıkları arasında çatışmalar baş göstermiştir. Giderek şiddetlenen bu gerilim ortamı bir isyanın fitilini ateşlemiş ve 'Fransız Devrimi' gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu ihtilalin sonucunda, feodalite yıkılmış ve o dönemki egemen sınıf olarak gösterilen soylular ve rahipler güçlerini kaybetmişlerdir. Üretici sınıfın eşitlik ve adalet isyanı olan bu ihtilal sonunda, 'insan ve yurttaş hakları bildirisi' yayımlanarak insan hakları konusunda önemli adımlar atılmış ve üretici sınıf haklarına kavuşmuştur. Fransız ihtilali yeni özgür fikirleri ortaya çıkarmış, bu da ileride yeni devlet anlayışlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Buna ek olarak gelişen milliyetçilik düşüncesi sonucunda imparatorluklar parçalanmış ve yeni devletler kurulmuştur.

Yakınçağ tarihinin bir diğer önemli olayı ise Sanayi İnkılabıdır. İngiltere'den tüm Avrupa'ya yayılan ve işçi sınıfının oluşmasına yol açan bu yeni gelişme, o döneme kadar ki klasik yapıyı tamamen değiştirmiş ve dünya çapında bir etki oluşturmuştur. Dönemde ortaya çıkan bilimsel ve teknik gelişmeler sonucunda kömür, petrol ve buharla çalışan çok verimli ve seri üretim araçları kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum, üretimin artmasıyla tekelleşmenin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Üretimin artmasıyla birlikte ham madde arayışları için yeni pazar arayışları da başlamıştır. Pazar arayışları sömürge anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuş, bunun neticesinde sömüren ve sömürülen devlet adıyla yeni bir düzen oluşmuştur. Sanayi Devrimi sonrası pazar arayışına giren emperyalist devletler arasında ekonomik rekabet ve sömürgelerini

korumak için de silahlanma ve bloklaşma baş göstermiştir. Bu silahlanma ve bloklaşma sonucu ortaya çıkan düzen, birinci ve ikinci dünya savaşlarının çıkmasına da en büyük sebep olmuştur.

1.4.4.1. Liberal Devlet Anlayışı

Smith'e dayandırılan liberal devlet düşüncesinin felsefi temeli, John Locke ve Thomas Hobbes gibi siyaset teorisyenlerinin de çalışmalarına dayanmaktadır. Klasik iktisat anlayışını benimseyen Hayek'in de ifade ettiği gibi devleti yaşanılmaz bir hale, tabiri caizse bir cehennem haline getiren şey, insanların onu cennet şekline dönüştürmek istemeleridir (Hayek, 2010: 49). Ludwig von Mises, devletin kısıtlı ve sınırlı bir faaliyet alanında kalmasını ifade etmiş, devletin ve hükümetin bir amaç değil araç olduğunu belirtmiştir. Mises'e göre, devletin en temel özelliği kurallarını uygulamak adına; öldürerek, hapse atarak ya da döverek baskı ve zor uygulamasıdır. Ona göre devletin daha fazla müdahale etmesini isteyenler, aynı zamanda daha az özgürlük ve daha fazla baskı istemektedir (Mises, 2008: 676).

Klasik iktisatçılara göre ekonomik düzenin tabii dengesini bozan en büyük dış faktörün devletin ekonomiye müdahale etmesidir. Bununla birlikte devletin toplum içindeki en büyük müsrifçi olduğunu ifade etmektedirler. Onlara göre devletin ticarete müdahalesiyle özel kişilerinin hayatlarını düzenleyip kontrol etmesi ya da vergiler ile özel kişilerin tasarruflarına el koyması büyük bir haksızlık olarak algılanmaktadır. Devlete sadece bazı durumlarda ihtiyaç duyulur. Devlet genel anlamda ülkeyi dış tehlikelere karşı koruyan, barışı ve iç huzuru sağlayan, altyapı yatırımları yapan bir araçtır. David Ricardo, devlet faaliyetlerinin en asgari düzeyde tutulması gerektiğini savunmaktadır. Klasik iktisat teorisine göre devletin piyasaya müdahale etmeyip tarafsız kalması, piyasa dengesi açısından son derece önemlidir. Devlet faaliyetlerinin en az seviyede tutulması ile ekonomi kendi kendini düzeltip tam istihdam seviyesinde dengeye gelecek ve fiyatlar otomatik olarak belirlenecektir. Ekonomik dengenin tekrar bozulmasında ise otomatik olarak denge yeniden kendiliğinden sağlanacaktır (Abadan, 1959: 249-285).

Kapitalizmin örgütlenme evresinde devletin birçok alanda çalışmaları olmuş ve bununla ilgili bazı politikalar yürütülmüştür. Devlet bu süreçte hem alt yapı faaliyetlerine hem de toplumsal ve siyasal alana ilişkin bir takım hukuki ve kurumsal düzenlemelere ağırlık vermiştir. 1873-1874 yılları arasında yaşanan ekonomik bunalım ve dönemde meydana gelen savaşların sonucunda yaşanan finansal sıkıntıların giderilmesinde devlet, aktif rol almış ve bunun sonucunda da faaliyet alanı genişlemiş ve kamu harcamaları artmıştır. Adolph Wagner'in 'kamu harcamaları artış kanunu' teorisine göre toplumun sosyal gelişmesi devlet faaliyetlerini zorunlu olarak artırmaktadır. Liberal devlet anlayışının öngörüldüğü bu dönemde piyasanın işlerlik kazanması için devletin yaptığı müdahale, devletin piyasada başat bir aktör olmasına neden olmuştur. Devletin tarafsız kalması bir ilke olarak kuramsal düzeyde kabul görse de, üretim ve tüketim döngüsünde 1929 yılında yaşanan ekonomik buhranı sonrası belirginleştiği üzere devletin tüketim alanında piyasanın devamlılığı ve gerekliliği açısından varlığı son derece önemli olmuştur (Eroğlu, 2016: 35-36).

1.4.4.2. Faşist Devlet Anlayışı

Faşizm, bir ırkı organik bir birlik olarak yüceltip diğer bütün her şeyden üstün tutan bir sağ ideolojidir. Ülkelerin ahlaki çöküş olarak saydıkları materyalizm ve bireycilik anlayışına karşı insanları bir devrime çağırarak ırkı tehdit eden bu güçleri yok etmeyi hedefleyen bir devlet anlayışıdır. Bauer'e göre faşizm, birbirine sınımsız bağlarla bağlı olan üç sürecin sonunda meydana gelmiştir.

Bu süreçlerden ilki, meydana gelen savaş ve bu savaşa katılan bazı geniş kitlelerin ötekileştirilerek burjuva hayatının dışında kalmasına ve sınıf benliğini kaybetmelerine sebep olmuştur. Burjuva hayat tarzı ve kazancına geri dönme imkanı olmayan ve savaş döneminde kabul edilmiş yaşama alışkanlıklarına ve ideolojilerine sadık kalmış bu yığınlar, savaş sona erdikten sonra antidemokratik, askeri bir ideoloji düşüncesiyle faşist güçleri ve halkçı savaş gruplarını meydana getirmişlerdir. İkinci süreç ise, savaş bittikten sonra yaşanan ekonomik krizler, küçük çaptaki burjuva gruplarını ve köylü yığınlarını fakirliğe sürüklemiştir. Bu fakir ve asabi yığınlar, her zaman destekledikleri burjuva-demokratik kitle partilerinden ayrılmışlar ve demokrasi düzenine duydukları bezginlik ve kızgınlıkla askeri-milliyetçi güçlerin ve hücum kitalarının yanında yer almışlardır. Sonucusu ise, savaş bitiminden sonraki süreçte meydana gelen ekonomik krizler, kapitalist sınıfının karlarını da azaltmıştır. Kârı azalan bu kapitalist sınıf, kar açığını tamamlayabilmek için

sömürü payını daha da arttırmıştır. Karı tekrar artırmak uğruna işçi sınıfının direncini kırmaktan da geri durmamıştır. Ancak bunu demokratik kurallar içinde gerçekleştirmesi konusunda kuşku içerisindedir (Bauer, 1999: 90).

Faşizmin, 1893 yılında, Sicilya’da ‘fasci’ adı altında bir köylü hareketi olarak ortaya çıktığı bilinse de, asıl kaynağını İtalya’nın I. Dünya Savaşına girmesinden önceki savaş demetleri hareketleri anlamına gelen ‘fasci dicombattimento’ dan almaktadır. 1914 yılında İtalya’nın savaşa girip girmemesi hakkında ülkede tartışmalar baş göstermişti. Bu tartışmalara ek olarak Mussolini’nin, partisi Sosyalist Parti’nin yetkili organlarına danışmadan ‘Avanti’ dergisinde yaptığı İtilaf Devletleri ile savaşa girme açıklaması gerginliği iyice artırmıştı. Yaptığı açıklamada Mussolini, şu andan itibaren hepimiz yalnızca İtalyan’ız ve İtalya’dan başka hiçbir şey değiliz ve düşünmüyoruz. Çeliğin çelikle karşı karşıya geldiği bu anda kalplerimizden sadece tek bir sesle haykırıyoruz: Viva l’Italia (Yaşasın İtalya) (Macit, 2007: 18) ifadelerini kullanmıştır. Fakat Mussolini’nin kimseye danışmadan yaptığı bu açıklaması tepkiye yol açmış ve partisi vee parti yayın organı Avanti’den bağları koparılmıştır. Bunun üzerine Mussolini, Milano’da yayımlanan Il Popolad Italia (İtalya Halkı) gazetesinde savaş yanlısı düşüncelerine devam etti. Savaş yanlısı gençlere ‘İnterventistalar’ adı veriliyor ve bu gençler ile bir etki meydana getirmeye çalışılıyordu. Bu gençler, bir yandan İtilaf Devletlerinin ordularının tarafında görünen, diğer taraftan ise Almanya’yı kaybetme korkusuyla ne yapacağını bilmeyen hükümet yetkilileriyle ve parlamento üyeleriyle sert bir şekilde mücadele ediyorlardı. İtalyan Hükümeti ise savaş dışında kalmak için enerjisini ve tüm gücünü diplomasi ve entrika üzerine kurmaktaydı (Mussolini, 1998: 29). Fakat tüm çabalarına rağmen İnterventistalar’ın yoğun propagandasıyla birlikte oluşan kamuoyu sayesinde İtalya savaşa katılmış ve İngiltere ile Fransa’nın oluşturduğu itilaf bloğunda birinci dünya savaşına girmişti. Savaş yanlısı gençler İnterventismo adı verilen hareketle, İtalyan faşizminin kaynağı olan ‘fasci dicombattimento’nun temelini ortaya çıkarıyordu.

Savaşın sona ermesinin ardından Mussolini, savaş demetleri hareketine; işsizleri, öğrencileri ve Sosyalist Parti destekçisi olmayan işçileri almaya başladı. Bunu yapmasındaki temel düşünce, sosyalist-komünist hareketine karşı savaş düşüncesinde olmasıydı. İtalya dünya savaşından galip çıkmış olsa da, güçlükler ve sıkıntılar yaşamaktaydı. Yaşanılan bu sıkıntılar ülkede iyice kaos ortamı oluşturuyordu. Bu kaos

ortamı, siyasi istikrarın oluşmasına da engel oluyordu. Sosyalist gruplar ve hükümet arasında sürekli gerilim tırmanıyor ve bunun sorumlusu olarak da sol gruplar ve sendikalar gösteriliyordu. Giderek şiddetlenen bu kaos ortamı sonucunda çatışmalar çıktı ve 320 kişi öldü. Mussolini'nin bu çatışma ortamındaki grupları kurtarıcı olarak görülmekteydi.

Hükümetin kurulamaması ve artan kaos ortamı yeniden seçimlere gidilmesine sebep oldu. Kasım 1919 yılında yapılan seçimlerde, savaşa karşı olan İtalyan Sosyalist Parti 156 milletvekili kazanıp birinci parti oldu. Sosyalist Partisine bağlı vekiller ilk parlamento toplasına yakalarına taktıkları kırmızı karanfiller ile katılmışlar ve kral açılış konuşmasını tam yapacağı sırada hep birden salonu terk etmişlerdir (Sarıca ve Aybay, 1965: 16). Ancak seçimlerden galip çıkan sosyalist hareket, ülkede beklenen huzur ve refah ortamını verememiş ve aksine her şeye muhalif bir tavır sergilemişti. Muhalif olduğu şeylerin yerine de farklı bir şey inşa edememişti. Buda İtalya da yeni bir çözüm arayışı anlamına gelmekteydi. Bu çözüm yolu da sağcı bir diktatörlük olan '*faşizm*'di. Mussolini'nin tahlilleri sonunda haklı çıkmış ve gereken fırsat ayağına gelmişti. Mussolini'nin ifadesiyle halk hiçbir zaman şimdiki kadar büyük bir otorite, liderlik ve düzen özleminde olmamıştır (Parkinson, 1993: 240) sözü, durumu çok iyi anlatıyordu.

Tüm yaşananlardan sonra Faşizm anlayışı İtalya da artık yavaş yavaş etkisini göstermeye başlamıştı. Gittikçe daha fazla rağbet görmeye başlayan faşizm, orta sınıf ve egemen güç tarafından desteklenmiş ve güç kazanmıştı. 1921 yılına gelindiğinde bu artan rağbet üyeliklere de yansımış ve üye sayısı 17.000 den 310.000'e kadar çıkmıştır. 1921 seçimlerinde 35 vekil kazanan faşistler için bu kötü bir sonuç olarak kabul edilmemişti. Çünkü bu sonuç artık her gün iyiye giden faşizm için sadece bir seçimdi. Zaten Mussolini, iktidara demokratik yollarla gitmeyi düşünmüyor ya da çok fazla önem vermiyordu.

1922 yılından sonra faşizm, giderek artan etkisiyle devletten de güçlü politik organizasyon durumuna geldi. Sendikalar yoluyla işçi kitlelerini kendi bünyesine çekti. Artık köylerde bile örgütlenen bir faşizm vardı. Sosyalizmin izinden eser kalmamıştı. Faşizm artık kendini tamamen kabul ettirmiş ve faşizmi savunan silahlı örgütler, devlete destek verip bazı zamanlar devlet kuvvetleri gibi davranmaya başlamıştı. Ancak bazı durumlarda kendi çıkarlarına yönelik devlete karşı da cephe alıyorlardı. Faşizmin söz

sahibi olmasıyla sanki ülkede iki yönetim varmış gibi görülmekteydi. Mussolini'nin de ifade ettiği gibi faşist güçlere bağlı sivil ordu, meydana gelen birçok meselede devlet gücünü ve otoritesini gölgede bırakıyordu (Mussolini, 1998: 78-80).

Faşizm artık ne yapması gerektiğine karar vermiş ve 1922'de Milano'da faşist liderler toplantısını gerçekleştirmişti. Bu toplantıdan sonra İtalya'nın her bölgesinde ortak bir hareket başlatıldı. 25 Ekim 1922'de faşist komutanlar son emri almak için Floransa'da toplanıp, sonraki gün Başbakan Facta'yı istifa çağırıldılar. Ancak Facta, bu uyarıya rağmen hala faşizmi yok edeceğini düşünüp istifa çağrısını reddetti. Bunun üzerine 27 Ekim 1922'de 'Faşist Seferberliği' ilan edilerek, kesin mücadele saatinin geldiğini söyleyen bir bildiri Mussolini tarafından halka açıklandı. Bu gelişmeler üzerine Facta, Kral'ın San Rossore'da bulunmasına rağmen sıkıyönetim ilan etti. Ancak sıkıyönetim de faşist kıtaların hareketlerini durduramıyor ve çok kanlı olayların yaşanacağını gösteriyordu. Durumun vahametini anlayan Kral hiç vaki kaybetmeden Roma'ya döndü. Kral Roma'ya döner dönmez Facta huzura çıkararak istifasını ve imzalaması için almış olduğu sıkıyönetim kararını krala sundu. Facta'nın istifasını kabul eden kral, sıkıyönetim kararını imzalamayıp derhal alınan tedbirlerden vazgeçilmesi emrini verdi (Mussolini, 1998: 81-83). Böylece Facta'nın istifası ve sıkıyönetim kararının kaldırılması faşizmin zaferi olarak onaylanıyordu. Facta'nın istifasından sonra Kral hükümeti kurma görevini Salandra'ya verdi, ancak bu konudaki görüşmeler sonuç vermeyince nihayet beklenen oldu ve kral, hükümeti kurması için Mussolini'yi Roma'ya çağırıldı. 29 Ekim 1922 günü Roma'ya giden Mussolini, 30 Ekim 1922'de hazırladığı hükümet listesini krala sundu ve krala: 'Haşmetli Kral Hazretleri' size yeni zaferlerle kutsanmış olan Vittorio Veneto İtalya'sını getiriyorum dedi. Nihayet Mussolini'nin özlemle beklediği 'Faşist Devlet'in önünde hiçbir engel kalmamış ve faşizm iktidara gelmişti.

1.4.4.3. Sosyal Devlet Anlayışı

Sosyal devlet, vatandaşlarının daha iyi bir hayat sürebilmeleri için elindeki tüm imkânları kullanan ve gerektiğinde gidişata müdahale eden devlet biçimi veya devlet anlayışıdır. Sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi veya askeri bakımdan yürütülen

politikalarla sosyal adaleti ve sosyal düzeni sağlamayı amaçlayan sosyal devlet, bir ülkenin refaha ve huzura ulaşmasına öneme verir.

Sermaye gelirleri 1840'lı ve 1850'li yıllarda sürekli olarak yükselirken emek gelirleri durağan seviyeye ulaşmıştı. 1880 yılında gelinen nokta şudur: yarım yüzyıl boyunca gelişen sanayileşme süreci, emekçilerin yaşam standartlarını iyileştirememiştir (Piketty, 2014: 9). Emekçiler içler acısı bir şekilde sefalet merkezlerinde çalıştırılmaktadır. Kırsal bölgelerden kente gelenler, belli bir zaman sonra gecekonduarda yaşam mücadelesi veren sefil insanlar halini almıştır. Sanayi Devriminin baş aktörü olan makineleşme sayesinde karları devamlı olarak artan sermaye sahiplerinin hayat şartları iyileşirken, üretim faaliyetlerini direk gerçekleştiren emekçiler ise sefalete mecbur edilmiştir. Makineleşme, eski toplum düzeni olan köleciliği adeta geri getirmiştir. Buna sebep olanda iblis fabrikalardır (Polanyi, 1944; 2014: 80-81).

19. yüzyıldan itibaren kapitalist devlet anlayışı kökten değişmiş ve yeni bir süreç başlamıştı. Bu yeni süreç, II. Dünya Savaşından sonra liberal kapitalizm ve sosyalizmden beslenerek, sosyal refah devleti anlayışıyla ortaya çıkmıştı. Briggs'in de ifade ettiği gibi sermaye sahiplerinin siyasi-ekonomi düzene itirazı, 1840 yılından itibaren liberal-piyasacı yaklaşımı eleştiren ve devletin sosyal hayata ya da paylaşma ilişkilerine müdahalesini gerekli gören siyasi-ideolojik bir harekete dönüşmüştür. Üretim ve bölüşüm olanaklarının piyasa tarafından belirlenmesi temelinde ortaya çıkan liberal düşünce sistemine yönelik yapılan itirazlar kolektivizm ya da sosyalizmin yükselişi, liberalizmin ise düşüşü olarak belirtilmektedir (Briggs, 1961: 17-18). Yaşanan bu sınıfsal içerikli hareketler, daha sonraları oluşacak olan sosyalist bir iktidar ile kendini gösterebileceği endişesi 1880'den sonra sosyal devletin temellerinin atılmasında temel bir faktör oluşturmuştur.

Sosyal devlet anlayışını benimseyen ve bu bağlamda ilk adımları atan ilk öncü devlet Almanya'ydı. Bu kapsamda; '1871 yılında İş kazası sigortası, 1883 yılında sağlık sigortası ve 1889 yılında ki emekli maaşı' gibi sosyal devlet ilkeleri içinde yer alan bu uygulamalar ilk kez olarak hayata geçirilmişti. Alman İmparatoru Bismarck tarafından 1883 yılında yürürlüğe konulan 'sosyal sigorta programı', sosyal devlet olgusunun ilk ürünü olarak kaydedilebilir. Daha sonra ise Lloyd George ve Churchill tarafından

benzer bir düzenleme 1990'lı yılların başında İngiltere'de yürürlüğe konulmuştur (Aktan, 2008: 44).

Sosyal devlet anlayışı 1930 yılından sonra tam olarak oturmaya başlamıştır. Sosyal devlete giden yolu mümkün kılan en önemli unsur 1929 Buhranı'nı dan kurtulmak için girilen arayışlardı. Bu arayışlar neticesinde 1929 ekonomik krizini bertaraf etmekle birlikte, sosyal devlete giden yolda da ortaya çıkmıştır. Sosyal devleti ortaya çıkaran bir diğer etken ise Sovyetler Birliği tarafından komünizmin dünyanın farklı bölgelerine taşınmasına yönelik politikalarıdır. Sol görüşler tarafından yapılan refah olgusuna dair eşitlik vurgusu toplum tarafından benimsenince sosyal devletin tam manasıyla yerleşmesine etki etmiştir. Bu bağlamda siyasi partilerin birbiriyle rekabet içine girerek sosyal devleti tesis etme çabaları süreci daha da hızlandırmıştır.

Bilindiği üzere I. Dünya savaşından sonra dünyayı derinden etkileyen ve tüm dünyada kendini hissettiren bir ekonomik kriz (1929 Buhranı) yaşandı. Yaşanan bu krizle birlikte sosyal yardımlar azaldı ve bunun sonucunda da sosyal devlet olgusunun sekteye uğramasıyla birlikte, iktisadi düşünce yeniden başka türlü şekil almaya başladı. Bu buhranın ardından devletin piyasaya müdahalesi olarak bilinen yeni bir anlayış (Keynesian Teorisi) gelişti. Devleti iktisat kavramıyla öne çıkaran bu anlayış, sosyal devlete somutluk kazandırması açısından teoriyle örtüşmektedir. 1945'ten sonraki dünya ekonomisini, Keynesian yaklaşımının baz alındığı iktisat politikaları şekillendirmeye başladı. Bu politikalar sayesinde hem büyüme ve refah seviyesi artarken hem de gelir dağılımında iyileşmeler ortaya konuldu. Yine aynı dönemde yapılan siyasi-ideolojik değişimler ile ulusal ve uluslararası temel hak ve özgürlüklerin yanında ekonomik hak ve özgürlüklerde genişletildi. Genişletilen bu haklar ile beraber örgütsel hareket etmeye dayalı bir takım sesler de yükselmeye başladı. Bu bağlamda daha örgütlü hareket etme şansı yakalayan işçi kesimi, daha güçlü bir ses tonuyla ekonomi politik düzene yönelik itirazını dile getirdi. Meydana gelen bu gelişmeler en parlak dönemini yaşayan sosyal devlet anlayışının bir yansıması olarak görülmüştür (Öztürk, 2015: 52-53). Pierson, 1945-1975 yılları arasında geçen sürecin sosyal devletin altın çağı olduğunu dile getirmiştir. Ona göre bu durumun sebebi ABD, Fransa, Almanya, Kanada İngiltere, Japonya ve İtalya gibi merkez ülkelerindeki sosyal harcamaların büyük oranda yükselmesidir. Nitekim bu ülkelerde geçmiş yıllara nazaran

1975 yılında, sosyal harcamaların gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ortalama değerler göz önüne alındığında neredeyse iki katına çıktığı görülmüştür (Pierson, 2006: 129).

1950-1960 yılları arasında altın çağını yaşayıp, ülkelere sosyo-ekonomik anlamda itibar kazandıran sosyal devlet, 1970'li yıllara gelindiğinde önemini giderek yitirmeye başlamıştı. Karşısına bir güç olarak çıkan neoliberalizm, sosyal devlet anlayışının gücünü kırıp, kendini hissettiren yeni bir akım olmaya başladı. Bu konu hakkında Pierson, yaşanmakta olan sıkıntı devletin itibarını önemli ölçüde kaybetmesiydi. İnsanların devletten talepleri makul olmanın ötesindeydi. Devletin almış olduğu tedbirlere yerli yersiz itirazlar yapılmaktadır. Giderek artan beklentilerin ve kendi çıkarlarını düşünen gruplar tarafından yürütülen faaliyetlerin olumsuz etkisi, devlet imajını zedelemektedir. Sosyal harcamalar olağanüstü seviyelere ulaşmıştır. Bu harcamalar sonunda ortaya çıkan ağır yükü devletle paylaşmak mecburiyetinde kalan işverenler şikâyet etmektedir (Pierson, 2006: 149-150) ifadelerini kullanmıştır.

1.4.4.4. Milli Devlet Anlayışı

Milli Devlet, köklerini milletlerin tarihi değerlerinden alan, başka hiçbir ülkeyi taklit etmekten uzak duran ve çağdaş medeniyete ulaşma yolunda diğer tüm ülkelerle rekabet eden, dünyaya açık olan ve başka hiçbir devlete ya da dış güce bağımlı olmadan kendi kalkınmasını gerçekleştirebilen, kendi devinimi gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu sinerjiyi kendi öz kaynaklarından alan, kendine has bir Milli Ekonomi Modeline sahip, devletin yalnızca kendi milleti ile var olacağı şuuru ile hareket edip, bu iradeyle milletini kucaklayan, sosyal güvenlik ve sosyal hizmet gayesi ile vatandaşlarına hizmet eden, insan haklarını ve hürriyetlerini halkına vadeden, eşitlik, adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanan bir devlet anlayışıdır (Baş, 2007: 26-27). Milli devlet üç temel üzerine dayanmaktadır. Devletin bekası açısından son derece önemli olan bu üç husus; güçlü devlet, güçlü bir ordu ve sağlam bir aile yapısıdır. Devletin sürekliliği açısından bu üç temelin sağlam bir yapıda ve sürekli işler halde olması gerekmektedir. Aksi halde bu temeller olmadan devletin uzun süre var olması mümkün görünmemektedir.

Günümüzdeki milli devletin kaynağı ortaçağa dayanmaktadır. Günümüz dünyasında en yaygın bir devlet modeli olarak kabul edilen milli devlet, ortaçağ sonlarından itibaren milli monarşilerin oluşmasıyla başlayan ve günümüzdeki modern haliyle milletleşme kriterlerine uygun olarak örgütlenmiş ve bütünleşmiş bir topluluğu ifade eden bir yapıdır. Bu devlet modelinin oluşum kaynağı ortaçağ olarak gözükmese de, tam manasıyla oluşması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Milli devlette, millet ve devlet birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir ve birbirlerine her açıdan gerek duymaktadır. Milli devlet düşüncesinde genel anlamda milletin, bir devlete fiili ya da olası sınırlarına bağlı olan toplumsal-siyasi bir kategori olduğu varsayılmaktadır (Wallerstein, 1995: 98). Milli devletin en önemli unsuru olan millet, ortak kader bağları olan bir topluluktur. Smith'e göre milli devleti oluşturan millet, milli bir tarihi kültür ile belirli bir coğrafyayı paylaşan bütün bireyleri tek bir siyasi topluluk çatısı altında bütünleştiren siyasi ve kültürel bir bağ ifade etmektedir (Smith, 1994: 32-33).

Sosyolojik anlamıyla millet, üyelerce paylaşılan kurumlara, üyelerin sadakatinden oluşan ve birlik bütünlük görünümü veren, ortak bir tarih ve kültür çevresinde biçimlenen siyasal bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Theodorson ve Throdorson, 1979: 270). Kendi birlik ve beraberliğinden haberdar olup, siyasi açıdan da devlet biçiminde teşkilatlanmış ve milli devlet kurma becerisine sahip olan sürekli ve teşkilatlı insan zümreleri şeklinde ifade edilen millet kavramı (Erkal, 1992: 160), ortak kader birliğini, siyasi kimliği, ortak bir siyasi birliği, ortak bir coğrafya olan vatani, ortak kültürü ve bütünleşmiş bir toplumu yansıtmaktadır (Taşdelen, 1997: 59-60). Bu tanımlamalardan hareketle milletler de devletler gibi şartlara bağlı olarak oluşmakta ve evrensel bir zorunluluktan doğmamaktadır. Her ne sebepten dolayı milliyetçilik, devlet ve milletin birbirlerini tamamlar nitelikte olduğunu, biri olmadan diğerinin bir şey ifade etmediğini ve bununda bir trajedi olduğunu savunsa da, birbirleriyle bağlantılı olmadan, millet de devlet de farklı bir şekilde, birbirlerinden bağımsız olarak ve kendine has şartlara bağlı olarak oluşabilmektedir (Gellner, 1992: 27). Örneğin Doğu Avrupa topluluklarında millet, devletten önce gelmektedir. Bunun sonucu olarak da Doğu Avrupa toplumları devlet oluşturma süreci bakımından millet olarak öne çıkmaktadır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra milli devlet modeli şeklinde örgütlenmiş devletlerin savaşı kazanmaları, savaşı kaybeden devletler tarafından bu milli devlet modelini

benimsemelerinde önemli bir pay sahibi oldu. Ancak bu devletlerin milli devlet modeline geçiş hızları, geçmişte ki devlet olma yolunda yaşadıkları tarihsel süreç birikimlerini koruma düşünceleriyle de doğru orantılı olmuştur. Bunun neticesinde milli devlet yaklaşımının Avrupa'daki yapısıyla diğer ülkelerdeki yapısı birbirinden farklı görünmekteydi. Ancak bu ülkelerin hepsinin milli devlet olarak değerlendirilmeleri, bu devletlerin milli devletin özellikleriyle donanmış olmalarındandır. Milli bir devlet modelinin bazı genel özellikleri vardır. Bu özellikler Coşkun'un da ifade ettiği gibi merkezi bir devlet olmak için; anayasal bir düzenle yürütülen bir devlet olmak, parlamenter sistemin özellikleriyle düzenlenen bir yönetimin mecliste var olması, laik bir siyaset anlayışının yürütülerek, milli bir topluma dayalı olmak şarttır (Coşkun, 1994: 163-165).

Milli devlet modeli ile Batı Avrupa'nın tarihsel gelişim süreçleri birbiriyle yakın ilişkilidir. Batı devletlerinde milli devlet modelinin oluşması, Avrupa'nın diğer devletlere oranla dünyaya zihinsel bir değişim ile açılmasının bir sonucudur. Bu zihinsel değişim karşımıza dini, iktisadi, felsefi, siyasi ve kültürel alanlarda çıkmaktadır. Dolayısıyla milli devleti oluşturan en önemli etken, ortaçağdan daha farklı bir boyutta kendini gösteren Avrupa toplumlarıdır.

Milli devlet modelinin ilk çekirdeği milli monarşilerin ortaya çıkmasıyla oluşmuş ve Avrupa'da bulunan feodal örgütlenmelerin yerini daha geniş kapsamlı merkezi bütünleşmeler ve örgütlenmelerin alması, modern toplumun ve dolayısıyla modern milli devletin oluşmasında önemli etken olmuştur. Bu haliyle milli devlet, süreklilik arz eden ve sınırları belirlenmiş bir toprak parçasını kontrolünde tutmaktaydı. Göreli bir şekilde merkezileşmiş ve diğer organizasyonlardan farklılaşarak yavaş yavaş fiziksel güç araçlarını kendi toprağı üzerinde tekeline alıyor ve haklarını sağlamlaştırıyordu (Bottomore, 1984: 103).

Milli devlet modelinin tam olarak oluşması, Avrupa'da gelişme gösteren sanayileşme oluşumuyla paralellik göstermiş ve sanayinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan iş bölümü ve uzmanlaşma, bu devlet modelinin en belirleyici özelliği olmuştur. Uzmanlaşmış birey, sanayileşmiş toplumda mevcut sistemin sürdürülebilmesinde aktif bir rol üstlenmekteydi. Gellner'e göre, eğer bir devlette iş bölümü bulunmazsa, o devletin varlığından söz etmek mümkün olamaz. Ancak her türlü uzmanlık alanı da

devletin var olduğuna işaret etmez: Devlet yalnızca düzenin sağlanmasına ve korunmasına yönelik uzmanlaşma ve yoğunlaşma alanıdır (Gellner, 1992: 23). Durkheim ise eğer toplum mekanik dayanışma ile tutarlılık gösteriyorsa devlet yoktur demektir. Bunun nedeni biyolojideki organizmanın işbölümü ile paralellik gösterebilecek kombinezonlarının bulunmamasındandır. İşbölümü her organa ayrı bir görev yükleyecektir. Devletin karşılığı da ancak organizmanın beyni olabilecektir. Dolayısıyla mekanik dayanışma devleti gerektirebilecek, başka bir ifade ile düzenin kurulmasına yol açabilecek işbölümü farklılığının eksikliğinden dolayı devletsizliğe karşılık gelebilecektir (Giddens , 1996a: 6-9) şeklinde ifade etmiştir.

Weber, milli devletin yapısına uygun olarak millet ile devlet arasında bir bağlantının olması gerektiğini ileri sürer. Ona göre millet, ortak bir dili konuşan bir toplulukla özdeş sayılmamaktadır. Milli bağlılıkların kan birliğine dayanmasına da gerek duyulmaz. Millet, ancak kendini bağımsız bir devlet şeklinde tanımlayan bir duygu birliğinin göstergesidir. Bu yüzden normal şartlarda kendi devletini kurma eğilimi gösteren bir topluluk ta millettir (Weber, 1996: 257-263). Bu düşünceye göre devletten başka hiçbir güç yoktur ve devlet, kendi toprakları içinde tek denetim hakkına sahip en yüksek mercidir. Güç kullanımı devletin tekelindedir ve bu gücün kullanılması meşru bir zemine dayanmaktadır. Şiddetin kullanılmasına dair meşruiyetin devletin elinde olması, modern devletin tarihsel gelişimi ile yakından ilişkilidir (Giddens, 1996b: 33-34). Bu düşüncelerden anlaşılacağı gibi Weber'in devletle ilgili görüşü, milli devletin güç kazanması ve gücü elinde bulundurmasıyla ilişkili olduğu gibi, modern devletin tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi açısından da büyük bir önem arz etmektedir.

1.5. Millet Kavramı

Çalışmanın bu bölümünde devleti oluşturan unsurlardan biri olan millet kavramı, objektif ve sübjektif açılardan değerlendirilerek, millet kavramının milliyetçilik kavramıyla olan ilişkisi üzerinde durulacaktır.

1.5.1. Objektif Millet Kavramı

Millet kavramı, tanımlamalarda sıklıkla görüş ayrılıklarının yaşandığı çok boyutlu yapısıyla beraber, dinamik bir kavramdır. Milleti meydana getiren etkenler zaman içinde değişim gösterdikleri gibi yine aynı zamanda içinde şekillendikleri tarihsel ve toplumsal şartların etkisi altında kalıp, değişik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Millet kavramı Şen'in ifade ettiği üzere bünyesinde tüm öğeleri barındıran, dışarıdan kendisine herhangi bir ekleme yapılamayan ve yine aynı şekilde kendisinden herhangi bir şey çıkarılamayan; değişmez, dolu, tam ve mutlak bir tanım yapmak pek sağlıklı değildir. Siyasal süreçler içinde halk ağzında ilk kez olarak 17. yüzyılda İngiltere'de kullanılmıştır (Şen, 2008: 345). Kavramın etimolojik kökeni Latince olan Türkçe karşılığı ise 'doğmak' anlamındaki 'nasci' kelimesinden türetilmiş olup 'aynı yerde doğmuş bir insan topluluğunu' ifade eden anlam (natio) için kullanılmaktadır. Bunun neticesinde millet, kan ve soy bağı esasına dayandırılmaktadır. Kedourei'ye göre, nation şeklinde ifade edilen topluluk, aşiretten büyük, aileden küçük ve doğuştan kendine özgü özelliklere sahip olan bir insan kümesidir (Kedourei, 1971: 18).

Millet, toplumsal olarak sosyal ve tarihsel gelişim süreçlerinde, aşiret topluluğundan millî örgütlenme düzeyine ulaşarak millet topluluğu haline gelmiştir. Sarıay'a göre, çok uzun yıllar süren tarihsel süreçler içinde, kültürel ve toplumsal oluşum sonucunda ortaya çıkan bu yeniçağ ürünü, millet olarak tanımlanmıştır (Sarıay, 1999: 9).

Millet kavramı üzerinde hali hazırda ortak bir fikir birliği oluşmamıştır. Günümüz ölçeğinde pek çok milletin varlığı tespit edilmişse de, milletlerin meydana gelmesinde ve teorik olarak ifade edilmesinde müşterek bir tanıma varılamamıştır. Bu kavram üzerine birçok çalışma yapan Anthony D. Smith'e göre millet, tarihi bir coğrafyayı, tarihi bir belleği ve müşterek mitleri, ortak bir ekonomiyi, kitleci bir kültürü ve aynı yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan zümrelerinin adıdır. Millet (Ulus) çok yönlü bir kavram ve somut örneklerin belli düzeylerde benzerlik gösterdiği bir standart ya da mihenk taşı meydana getiren en ideal bir tiptir (Smith, 1999: 75-76) şeklinde tanımlanmıştır.

Milleti tanımlamak için belirttiğimiz kategoriler çerçevesinde farklı yaklaşımlar olmakla beraber, genel olarak Aydınlanma ve Romantizmden kaynaklanan iki temel görüşün de

olduğu kabul edilmektedir. Çoğunlukla da millet tanımı yapılırken bu iki farklı millet anlayışından hareket edilmektedir. Bu anlayışlardan ilki Bilgin'in de ifade ettiği gibi tarihsel bir geçmişe dayanan ya da bir tarih ürünü olarak ifade edilen millet (nation-genie); adet, gelenek ve hatıraların sedimantasyonu, ikincisi ise kontrat esasına dayalı olan millet (nation-contrat): kanunlar önünde eşit vatandaşların kendi iradi katılımları sonucu özgürce oluşan millet anlayışıdır (Bilgin, 1994: 22). Aydınlanma kavramında genel görüş olarak millet kavramı, romantizm kavramında ise irade esas alınmaktadır. Birinci anlayış milleti; bir topluluğun kolektif ruhunun göstergesi ve tarihin ürünü olarak kavramsallaştırılırken; ikinci anlayış ise devrimci bir millet anlayışı şeklinde ifade etmektedir (Karaadıç, 1997: 8-9). Millet, ırk ve lisanın müşterek birlikteliğinden dolayı içtimai vicdanında birlik hâsıl olmuş bir cemiyet- i beşeriyedir (Akçura, 1981: 4). Gökalp milleti, ahlakça, dince, dilce ve güzel sanatlarca (bediiyatça) ortak olan, aynı terbiyeyi ve kültürü almış olan bireylerden mürekkep bulunan bir zümre (Gökalp, 2004: 18) şeklinde tanımlamaktadır. Connor da, aynı soydan hasıl olduğuna inanan insanların meydana getirdiği bir topluluk (Connor, 1994: 202) olarak ifade etmektedir. Milleti oluşturmada gerekli olan unsurların genel olarak ortak bir coğrafyada aynı kaderi yaşama duygusu, konuşulan ortak bir dil, paylaşılan ortak bir kültür ve ortak bir tarih, ortak bir din ve ekonominin olduğu görülmektedir. Millet kavramı için yapılan bütün tanımlamalar ve açıklamaların farklı olması onun çok boyutlu ve değişken-dinamik yapısından kaynaklanmaktadır.

Objektif millet anlayışı, birtakım bağlar ile birbirine bağlanmış insan topluluklarıdır. Bu bağlar beş duyu organımızla görebileceğimiz, yani elle tutulur ve gözle görülebilen 'maddi' bağlardır. Irk bağı bu kapsamda değerlendirilebilir. Yine dil bağı da objektif 'maddi' nitelikte bir bağıdır. Çünkü dil, maddi bir varlık olan insan sesinden meydana gelen, dışarıdan işitilebilen bir niteliktir. Diğer yandan dinin ikinci veçhesi olan ibadet ise tamamen objektif 'maddi' bir olgudur. Çünkü ibadet, gözle görülen bir insan eylemidir. İbadet eden bir insanın ibadet etme şekline bakılarak hangi dinin mensubu ve hangi mezhebe mensup olduğunu algılayabiliriz.

1.5.2. Sübjektif Millet Kavramı

Objektif millet anlayışının tersine sübjektif millet anlayışı, insan topluluklarının bir millet haline gelebilmesinin objektif bağlarla değil, sübjektif bağlarla mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlar, elle tutulur gözle görülür (maddi) değil, elle tutulmayan ve gözle görülmeyen (manevi) bağlar niteliğindedir. Bu anlayış uyarınca millet, geçmişte ortak gururlara ve bugünde ortak bir iradeye sahip, birlikte büyük işler başarmış ve yine bu yolda büyük işler yapma gayesi taşıyan bir topluluktur. Millet (ulus), ortak bir geçmişe sahip olup, acı-sevinç, parlak-karanlık günleri beraberce geçirmiş ve paylaşmış olan, geçmişten devraldığı ortak mirası gelecek kuşaklara da iletme kararlılığında olan, gelecekte de birlikte yaşamayı isteyen bir insan topluluğudur.

Sübjektif millet anlayışına göre, insanları bir araya getiren şeyin, ırk-din-dil gibi objektif unsurların değil, birlikte yaşama isteğinin insanlar arasında ki duygu bağının etkileşimi sonucu meydana gelmesinden oluşmaktadır. Bu anlayış, objektif millet anlayışının tersine kapsayıcı ve içselleştirici bir özelliğe sahiptir. Bu anlayış, anayasal düzenimiz tarafından da kabul edilmektedir.

1.5.3. Millet ve Milliyetçilik Ayrımı

MHP'ye göre millet, ortak bir tarihin belirlediği zemin üzerinde beraber yaşama isteğinde ve iradesinde olan, tarih boyunca ortak bir kaderi paylaşma duygusunu ve geleceğe ilişkin müşterek bir istikbal ülküsünü belirlemiş, insanlık ailesi içinde kendine özgü ortak vasıflar ve kimliğe sahip olduğuna inanan sosyal bir bütün olarak ifade eder. MHP, millet gerçeğinden hareket ederek, Türkiye'mizin hem bağımsız ve güçlü hem de demokratikleşmiş bir devlet olarak ebediyete kadar var olmasının kültürel ve sosyal temeli olarak kabul eder (MHP, 1999: 28) şeklinde tanımlanmaktadır. Milliyetçilik ise en temel tanımıyla, millet denilen sosyal gerçekliğe ilişkin bilincini geliştirmeyi amaçlayan ve O'nun ayırt edici vasıf ve özelliklerini, dünyayı ve olayları yorumlamada referans kabul eden düşünceler ve duyarlılıklar bütünüdür. Milliyetçi düşünce sistematüğimizin unsurları içinde; milli devlet, milli hakimiyet, milli kültür ve dayanışma kavramları stratejik bir öneme sahiptir (MHP, 1999: 28) şeklinde ifade edilmektedir.

Millet ve Milliyetçilik birbiriyle bağlantılı olan iki kavramdır. Millet, aynı topraklar üzerinde yaşayan insan topluluklarının kültür, tarih, dil ve gelenek bakımından ortak bir kaderi paylaşmaları şeklinde ifade edebiliriz. Milliyetçilik ise, Millet (ulus) gerçeğinden hareket eden bir kavramdır. Kedourie'ye göre milliyetçilik anlayışı, 19. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da ortaya çıkmıştır (Kedourie, 1994: 9). Artık bu tarihten sonra milliyetçiliği, millet dışından düşünmek mümkün değildir. Greenfeld, milliyetçiliğin dünyanın kökeninde başladığını ve modernitenin kurucu gücünü oluşturduğunu (Greenfeld, 1992: 491) ileri sürmektedir. Brown, modernleşme dönemi ile birlikte ulus-devletin meşruluğunu oluşturmaya çalışırken devletin, milleti ve milliyetçiliği meydana getirdiğini (Brown, 1998: 1-15) ifade etmiştir. Bütün bunlardan hareketle ifade edebiliriz ki, millet ve milliyetçilik tam anlamıyla modern dönemde bir gerçeklik kazanmıştır. Zira modern öncesi döneme ait kimlikler, modernist anlayışta da kabul görmektedir. Bu hususta silinmez kimlik özelliklerine vurgu yapan Ernest Gellner, bunların varlığını kabul etmiş, ancak bu özelliklerin milliyetçiliği tam manasıyla açıkladığını düşünmemiştir. Bu bağlamda milliyetçiliği kültürel bir yerelciliğin kendi kendiliğinden ortaya çıkan bir dışavurumu olarak değil, onun türevi bir ürün olarak belirtip, esas vurguyu ulus-devletin oluşum evresine yapmaktadır. Geleneksel toplumların sanayileşmesi de düşüncelerinin temel hareket noktasını belirlemektedir. Ona göre sanayileşmenin büyük çapta bir örgütlenme ihtiyacını gerektirmesi, toplumları kültürel bir homojenizasyona sürükleyerek, milliyetçiliğin endüstri toplumu içerisinde örgütlenmesine ve elverişli bir hale gelmesine zemin hazırlamıştır (Gellner, 2008: 1). Yine Gellner; milliyetçi fikir, duygu ve hareketlerinin, sanayileşme ve ulus-devlet inşa sürecinin kesiştiği noktada gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu görüşten hareketle sanayileşmenin milliyetçilik üzerindeki etkisi devletin, milleti kültürel ve siyasal olarak birleşik bir birim haline getirmiş olması ve ekonomide yaşanan farklılıklar sebebiyle milletler arasında ortaya çıkan eşitsizlik ve dışlayıcılık ortamının ortaya çıkması şeklinde kendini gösterdiği göze çarpmaktadır (Gellner, 1996: 43-44). Milliyetçi fikir ve düşünce sitemleri ile sanayileşme, siyasal olarak kimlikleşme aşamasında birlikte iş görürler (Conversi, 1999: 565). Milliyetçiliğin, tarihsel süreç için modernleşme ile oluşturduğu bu bağ, Gellner tarafından türdeşliğin, milliyetçiliğin bir neticesi olarak meydana çıkmadığını; nesnel bir kaçınılmaz mecburiyetin dayatmış olduğu bir türdeşliğin, milliyetçilik olarak doğduğu (Gellner, 2008: 118) şeklinde ifade edilmiştir.

Bu temel yaklaşım Gellner'in milliyetçilik anlayışını modern öncesi toplumsal yapıdan sıyrarak modern toplumun; standartlaşmış, türdeş ve ekonomik yapısını değişime uğratmış, kültürel dinamiklerini bütünleştirmiş bir ulus-devlet tipinin dayatılma girişiyle devam eder. Bundan sonra milliyetçilik, ilk başlarda ki küçük grupların yerel bir düzeyde kendilerine has bir şekilde yeniden üretilen folk kültürlerle dayalı toplumun karmaşık yapısı yerine, ortak bir kültürle bir arada tutulan ve birbirlerinin yerini doldurabilen atomize bireylerin oluşturduğu anonim yani şahsi olmayan bir toplumun meydana gelmesidir (Gellner, 1999: 366-370). Modernist teorisyeni Karl Deutsch da, Gellner gibi araştırmalarını feodal toplumdan sanayi evresine geçiş dönemi üzerine yapmıştır. Deutsch göre sanayileşme, homojen bir iletişim ortamının oluşmasını dayatarak, toplumun tüm dinamiklerinin ve yardımcı kodlarının yani bütün üretim normlarının, sayma birimlerinin, ölçülerin ve değerlendirme aşamalarının vb. birleştirilmesiyle sonuçlanır (Deutsch, 1966: 96-126-174).

Modernite evresinde milliyetçiliğin oluşumuna etki eden diğer bir unsur ise 'tarihselcilik' ve 'propaganda'dır. Bu yaklaşım Miroslav Hroch tarafından benimsenmiştir. Hroch'un bu anlayışı, tarihsel süreçler içinde milletlerin oluşumlarının toplumsal değişimlerden etkilendiğini savunmaktadır. Bu değişimlerden kasıt, milli pazar ilişkileri ve sanayileşme sürecidir. Hroch'a göre, toplumsal değişim ve milliyetçilik çalışmaları arasında kurulan bağla birlikte, milli kültürlerin nasıl oluştuklarını ortaya çıkaran kültürel ve toplumsal bir değişim modelini ortaya koyar (Hroch, 1993: 3-20). Hroch da, Gellner ve Deutsch gibi milliyetçiliğin, homojenleşme süreci boyunca tarım evresinden sanayi evresine geçen toplumlarda ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Hroch göre, ekonomide yaşanan gelişmeler milletlerin oluşmalarına katkı sağlayan unsurların doğasını belirlemiş; milli form da teritoryal, siyasal ve dilsel bir şekillendirmeye tanımlanmıştır (Hroch, 1985: 2-6).

Milletin nasıl ortaya çıktığı ve nerden icat edildiği hususunda tartışıla gelmiş bir yaklaşım söz konusudur. Eric Hobsbawm, modern anlamda milletin inşa ve icat sürecinde meydana geldiğini ifade etmektedir. Ona göre millet, modern dönem sürecinde ortaya çıkmıştır. Sürekli değişen bir özelliğe sahip olan milletin, nesnel ve sabit bir tanımının yapılamayacağını belirtmiştir. Millet, modern dönem sürecinde toplumlarda meydana gelen değişimlerin sonucu ortaya çıktığını ileri süren Hobsbawm,

milliyetçiliğin ise milli ve siyasal olgularla örtüşmediğini savunmaktadır. Bu bağlamda Avrupa da görülen erken ulus devletlerini ele alan Hobsbawn, bu milletlerin ortaya çıkışını sanıldığı gibi doğal olmadığını ifade etmiştir. Bu minvalde Hobsbawn, devletlerin oluşmasında dil faktörünün önemini tartışmaya açmış ve devletlerin kuruluşunda halkın sadece belli bir azınlığının milli dili konuştuğunu, tam bir dil birliğinin sağlanmasının zorunlu eğitim, ekonomik zor ve siyasal güçle sağlandığını belirtmiştir. Hobsbawn devletlerin, millet imajıyla mirasını yaymak, millete bağlılık duygusunu aşlamak ve herkesi genellikle bu amaçla ‘gelenekler icat ederek’ hatta ‘millet icat ederek’ ülkeye ve bayrağa bağlamak üzere kendi halklarıyla iletişim kurmak için eğitim sistemi gibi aygıtlardan yararlandıklarını ve resmi milli dilin seçimi bu olguyu doğruladığını (Hobsbawn, 2000: 263-308) ifade etmiştir. Pearton’a göre, dilin oluşturduğu kültürel eksenden hareket edilecek olunursa, milliyetçilik unsurunun 1870 den 1914 yılına kadar çok hızlı gelişme kaydettiği görülecektir (Pearton, 1996: 1-15). Baumann ise farklı lehçelerin yerine bütünlük sağlanmış tek bir dilin uygulanması, takvimler ve yerel adetlerin yerine milli bayramlar ve tatiller programının getirilmesi de yaşanan bu gelişmenin önemli araçlarını oluşturmaktadır. Bir takım pratik sebeplerle, devlet yurttaşlığı ve milliyet projelerinin birbirinden farklı bir şekilde farklı iktidar kesimlerine bırakılmalarına ve kuramsallaştırılmalarına rağmen birbiriyle iç içe geçip tek bir proje biçimine gelmişlerdir (Baumann, 2000: 131) ifadelerini kullanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ (MHP)

Bu bölümde, MHP'nin doğuşu ve tarihsel süreçler içinde yaşamış olduğu değişimler incelenecektir. Bunu yaparken de; Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine, Milliyetçi Çalışma Partisinden Yeniden Milliyetçi Hareket Partisine dönüşüm aşamaları analiz edilecektir.

2.1. MHP'nin Doğuşu ve Tarihsel Süreci

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), siyasal-toplumsal faaliyetleri ve tarihi kökleriyle, Türkiye'nin en güçlü siyasi hareketlerinden biridir. Bir siyasi parti olarak resmi kuruluşu 9 Şubat 1969 tarihinde olsa da, MHP'nin geçmişini ve beslendiği kaynakları 20. yüzyılın başındaki canlı fikir hareketleriyle ilişkilendirmek mümkündür. Mustafa Celalettin Paşa'dan Fuat Köprülü'ye, Ömer Seyfettin'den Nihal Atsız'a, Sadri Maksudi Arsal'dan Zeki Velidi Togan'a ve tabii Erol Güngör'e kadar modern milliyetçilik düşüncesinin zihni altyapısını oluşturan önemli isimler, MHP'nin üzerinde siyaset yaptığı siyasal, kültürel ve toplumsal alanın oluşmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Türkiye 1945 yılına geldiğinde siyasal açıdan bir hareketlilik yaşamaktaydı. O döneme kadar Türk siyasetinde tek parti konumunda olan Cumhuriyet Halk Partisi, mevcut ve güncel siyasetin gerekliliklerini yerine getirmekte eksik kalmaktaydı. Hem bir alternatif hem de demokrasinin tam egemen olması için yeni partilerin kurulması elzem görülmekteydi. Zaten halk tarafından da yavaş yavaş tepki almaya başlayan CHP'nin, birde politika üretememesi siyasal hayatta yeni partilerin kurulmasını hızlandırmıştı. Bu bağlamda ilk önce Demokrat Parti (DP), ardından da Millet Partisi (MP)'nin kurulmasıyla Türkiye yeni bir siyasal sürece girmiş bulunmaktaydı. Millet Partisi, ilerleyen süreçlerde MHP'nin kurulmasında çok önemli rol oynayacaktı. Millet Partisi'nin kapatılmasından sonra onun devamı niteliğinde kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi, 1958 yılında kurulan Türkiye Köylü Partisi ile birleşmiş ve 1969 tarihinde adını

Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirecek olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'ni oluşturmuşlardır (Yayman, 2009: 6).

İki buçuk yıllık sürgünden sonra Hindistan Büyükelçiliği Müşavirliği görevini tamamlayan Alparslan Türkeş, 1963 yılının Mart ayında yurda geri dönmüştü. Dönüşüyle birlikte anti-komünist derneklerle çalışmalarına hız veren Alparslan Türkeş'in, Osman Bölükbaşı'nın partiden ayrılmasından sonra 1965 yılında milliyetçi, muhafazakâr ve kırsal orta kesimi yansıtan CKMP'ye genel başkan olarak seçilmiştir. Genel başkan olmasıyla beraber Türkçü ve fanatik anti-komünist özellikleri öne çıkarmıştır. Diğer yandan genel başkan olduğu tarih aynı zamanda milliyetçi hareketin Türkiye siyasetindeki seçimlere girdiği ilk yıl olarak kayıtlara geçmiştir (Yayman, 2009: 7). 1944 yılındaki Irkçılık – Turancılık davası sanıklarından olan Albay Alparslan Türkeş, 27 Mayıs darbesinden sonra gönderildiği zorunlu yurtdışı görevinden geldiğinde hem ordudaki temaslarıyla hem de DP'nin devamı niteliğinde kurulmuş olan Adalet Partisi (AP)'ne katılarak, siyasi arenada yer bulmaya çalışmıştı (Bora ve Can, 1994: 52-53).

Türkeş'in gelişiyle birlikte partide de bazı değişiklikler görölmeye başlandı. 1965 seçimleri dolayısıyla partinin söyleminde laiklik ön plana çıkmış ancak bu söylem ilerleyen yıllarda değişmişti. Değişimle birlikte Milliyetçi Hareket 'Türk-İslam Sentezi' fikrini Őiar edinmişti. Alparslan Türkeş'in 8 Şubat 1969 yılında Adana kongresinde söylediği 'Tanrı Dağı kadar Türküz, Hira Dağı kadar Müslümanız' sözü, o tarihten itibaren partinin yeni ideolojik fikrini öne çıkarmaktaydı. Ayrıca gerçekteşirilen bu kongre parti açısından büyük bir öneme sahipti. Kongrede partinin CKMP'nin adı MHP olarak değiştirildi. Partinin amblemi de kırmızı bir zemin üzerine konulan üç hilal şeklinde değiştirilmişti (Bakırgezer, 2008: 352-357).

Alparslan Türkeş'in fikir ve görüşlerinin somut delili olan 9 ışık doktrini, MHP'nin yol haritasını belirlemiş ve anti-kapitalist, anti-komünist oluşumlara karşı 'ölkücü yol' diye adlandırdığı yeni bir devlet düzeni fikri ortaya koymuştu. Sonraki yıllarda partinin program ve faaliyetleri bu doktrin çerçevesinden hareket etmiştir. Ancak yeni bir yüz olarak siyasal hayatına devam eden MHP, 1974 yılına gelinceye kadar parlamenter sistemde etkin bir siyaset gerçekteşirememişti.

Dokuz Şubat 1969'da siyaset sahnesine çıkan Milliyetçi Hareket Partisi, günümüze kadar gelinen süreçte çeşitli değişimler yaşamıştır. Millet Partisine dayanan kökleriyle MHP, 50 yıllık siyasi geçmişiyle isim olarak farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu başlık altında partinin, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne, Milliyetçi Çalışma Partisi'nden tekrar Milliyetçi Hareket Partisi'ne dönüşlerinde yaşamış olduğu tüm değişimleri ele alacağız.

2.1.1. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

Demokrat Parti içinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları Milliyetçi Hareket'in gelişim göstermesi açısından önem teşkil etmektedir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 12 Temmuz Beyanname'si'nin, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti arasında bir uzlaşma sağlamasına rağmen bu partiler içinde çeşitli hizip oluşumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Teziç, 1976: 274). Demokrat Parti içerisindeki bu grup, Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı esnek bir muhalefet yerine daha sert bir muhalif siyasetin yapılmasını istiyordu. Dolayısıyla adı geçen partilerde bir takım ihraçlar ve kopmalar meydana geldi. Bu kopmalardan en önemlisi programında milliyetçilik esasına bağlı olduğunu belirten MP'de olmuştur (Tökin, 1965: 84).

MP, 1946 seçimlerinde, DP'nin İstanbul'dan bağımsız aday olarak milletvekili seçilen Fevzi Çakmak tarafından 20 Temmuz 1948 tarihinde kurulmuştur (Tunaya, 1952: 712). Bununla birlikte, Muzaffer Sencer, Fevzi Çakmak'ın, MP'nin fahri başkanı olduğunu belirtmektedir (Sencer, 1971: 208). Partinin kuruluş aşamasındaki isimler genellikle sağ ve muhafazakâr kanada yakın olan kişilerden oluşmaktaydı. Fevzi Çakmak, Prof. Kenan Öner, Dr. Mustafa Kentli, Enis Akaygen, Prof. Hikmet Bayur, Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan ve Osman Nuri Köni gibi kurucu olan bu isimler, Türk siyaset sürecinde sonradan ortaya çıkan merkez sağ ve radikal sağdaki birçok partinin kurucuları ve üyeleri olmalarıyla bilinmektedir. Fevzi Çakmak'ın siyaseti bırakmasından dolayı parti, genel başkan arayışlarına girmiş ve parti genel başkanı Prof. Hikmet Bayur olmuştur (Tunaya, 1952: 713). Hikmet Bayur'un Atatürk devrimlerine bağlı sadık bir Kemalist olduğu ülkücü harekete yakın bazı yazarlar tarafından belirtilmektedir (Öznur, 2000: 59-60). Millet Partisi tüzüğünde milliyetçiliğe bağlı bir program belirlemiş ve bu

bağlılığın dini ve ulusal gelenekleri içine alan bir yapı olduğunu dile getirmiştir. Parti, sağ ve muhafazakar kanada daha fazla yönelmiştir (Teziç, 1976: 276).

Millet Partisi'nde meydana gelen ayrılmalar ve parti için idda edilen suçlamalar neticesinde savcılık, partiye soruşturma açmış ve bunun neticesinde de 27 Ocak 1954 tarihinde parti, Atatürk ilke ve inkılaplarına karşı aleyhte hareket etme gerekçesiyle kapatılmıştır. Partinin kurulmasından kapatılmasına dek geçen süre zarfında yalnızca bir genel seçime katılmıştır. 1950 yılında yapılan Milletvekilliği Genel Seçimleri'nde parti, %3,1 oy almış ve bir milletvekili çıkarabilmiştir.

Partinin kapatılmasıyla birlikte siyaset sahnesinden uzak kalan bazı isimler yeni bir arayış içine girmişlerdir. Kendi fikir ve ideolojilerini yeniden hayata geçirmenin yollarını aramaya başlamışlardı. Bunun neticesi olarak da, MP'nin kapatılmasından sonra parti eski yöneticileri 9 Şubat 1954'te CMP adı altında yeni bir parti kurmuşlardır. CMP'nin kurucuları; Enis Akaygen, Osman Bölükbaşı, Ahmet Tahtakılıç ve Hikmet Bayur'du (Teziç, 1976: 276). Yeni kurulan parti, MP'nin benimsemiş olduğu 'dinci' tutum ve muhafazakar düşünceden kendisini uzaklaştırmıştı. Partinin genel başkanlık makamına da Osman Bölükbaşı gelmişti. Muhafazakar ve gelenekçi yaklaşımdan uzaklaşan parti, genel başkan Osman Bölükbaşı ile birlikte daha milliyetçi bir siyaset izlemeye başlamıştı. Bölükbaşı'nın milliyetçi söylemi ve ateşli nutuklarından dolayı partisinin ülkenin en çok konuşulan partilerden biri haline geldiği belirtilmektedir (Dural, 2000: 315). Parti, 1954 ve 1957 yıllarında iki defa Milletvekilliği Genel Seçimlerine katıldı. 1954'te yapılan seçimlerde %4,9 oy alarak beş milletvekili çıkardı. 1957 Milletvekilliği Genel Seçimlerinde ise oyunu %7,1'e yükseltmiş olmasına rağmen dört milletvekilliği kazanmıştı.

Partinin genel başkanlığını 1960 tarihine kadar Osman Bölükbaşı icra etmişti. 1960 Darbesiyle birlikte Osman Bölükbaşı ve 29 arkadaşı CKMP'den ayrılarak, 1962 tarihinde Yeniden Millet Partisini kurdular. CKMP, Bölükbaşı liderliğinde 1961 seçimlerinde %14 oy almış ve 54 sandalye kazanmıştı. Cumhuriyet senatosunda da 16 sandalye elde edilmişti. CKMP, Bölükbaşı'nın ayrılmasından sonra Yeni Türkiye Partisi (YTP) ile birlikte ikinci İnönü koalisyon hükümetine katılmıştır. CKMP, 1965 Genel Seçimlerinde ise oy oranını %2,3'e düşürmüştü ve ancak 11 sandalye kazanabilmiştir.

Türkiye Köylü Partisi'nin de katılımıyla birlikte CKMP, resmi bir dille olmasa da yeni bir siyasi ideoloji düşüncesiyle hareket etmeye başlamıştı. Parti toplumsal milliyetçiliğe dayanan bir tutum sergilemekteydi. Bunun nedeni olarak da 1960 darbesiyle kopma noktasına gelen gelenekçi ve muhafazakâr düşüncenin milli bir kimlikle yeniden var olma hedefi gösterilmekteydi.

2.1.2. Milliyetçi Hareket Partisi

1965 yılının Şubat ayında Alparslan Türkeş ve ondörtler'in içinde yer alan Muzaffer Özdağ, Ahmet Er, Dündar Taşer ve Rifat Baykal aldıkları karar neticesinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisine katıldılar. Katılmayı takip eden süreçte, partinin mevcut genel başkanı olan Ahmet Oğuz, Alparslan Türkeş ve beraberindeki arkadaşlarının parti içinde huzursuzluk yarattıklarını belirtmiş ve akabinde de genel başkanlık makamından ayrılma kararı almıştı. İstifanın ardından olağanüstü kongreye gidildi. Olağanüstü kongrede genel başkanlık makamı için partinin 'eskiler' diye adlandırılan kanadı genel başkanlığa Ahmet Tankılıç'ı aday gösterirken, partinin 'yeniler' diye adlandırılan kanadı ise genel başkanlığa Alparslan Türkeş'i aday gösterdiler. Gerçekleşen olağanüstü kongrede eskilerin adayı Ahmet Tankılıç 516 delegenin oyunu almış, rakibi Alparslan Türkeş ise 698 delegenin oyunu alarak CKMP'nin yeni genel başkanı olmuştu.

Türkeş'in genel başkan seçilmesinin ardından ülkücü camiaya yakın bazı yazarlar, bu hareketin 'siyasi aksiyon' haline gelişinin başlangıç noktası olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca, kongrede Alparslan Türkeş'e eski Türk hakanlarının unvanı olan 'Başbuğ' unvanı verilmişti. Bu unvan sayesinde Türkeş, hem teşkilat üzerinde önemli bir etkiye sahip olurken hem de partinin ideolojik yardımıyla da daha sert bir örgütlenmenin yolunu açmıştır. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 1969 tarihinde Alparslan Türkeş, başkanlığında yapmış olduğu Adana Kongresi'nde partinin adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirdi. Türkeş, milli bir kimlik oluşturmak ve bu kimlik altında teşkilatlanmak ve örgütlenmek hedefindeydi. Bunun neticesinde Türkeş, CKMP'nin programına '9 Işık' olarak nitelenen ilkelerle yeni bir yorum getirmişti. Bu ilkeler; Milliyetçilik, Ülkücülük, Ahlakçılık, Toplumculuk, İlimcilik, Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik, Köycülük, Gelişmecilik ve Halkçılık, Endüstri ve Teknikçilik olarak

sıralanmıştır (Türkeş, 1997: 22-24). 9 Işık Doktrini ve MHP'nin programı, genel görüş çerçevesinde 'Anti-Komünist' ve 'Anti-Kapitalist' bir hareket olarak ifade edilmişti.

Türkeş'in, partideki gücü giderek artmaya başlamıştı. Gençlik tarafından ebedi lider olarak addedilirken, parti mensupları tarafından da hatırı sayılır bir genel başkan olarak görülmeye başlandı. 1969 kongresinden sonraki dönemde MHP'de, örgütsel yapı üzerine de değişim süreci başlatılmıştı. Türkeş ile birlikte partide hiyerarşik yapı oluşturularak, dikey örgütlenme yapısı benimsenip liderin parti üzerindeki denetleme rolü ve etkinliği arttırılmaya çalışılmıştır. Bu ideolojik ve örgütsel yapı modelinin partiye yerleştirilmesinden sonra MHP, halk nezdinde 'Türkeş Partisi', sempatanları ve üyelerine de 'Türkeşçi' denilmeye başlandı. Bu noktadan sonra yapılan tüm büyük kongrelerde Türkeş, tek aday olarak ve çoğulcu oybirliği ile genel başkan olmuştur. Hiyerarşik yapılanma içinde liderin önemi daima vurgulanmıştı. Parti teşkilatlarında ve yan kuruluşlarında liderin sözü sorgulanmadan uygulanır hale gelmişti. Lider ve ideolojinin sorgulanmasına karşı geliştirilen, 'lider-teşkilat-doktrin' yapısı ve 'genel başkanın yanlışı bizim doğrumuzdan iyidir' sözü, önemli bir anlayış olarak tüm teşkilatlara egemen olmuştu (Uzun, 2011: 6-7).

Türkeş'in bütün bu düşünce ve ideolojilerini kurumsal bir kimliğe kavuşturmak ve toplumda bir bilinç oluşturmak için gerekli gördüğü en önemli husus yaklaşan genel seçimlerdi. Bu defa MHP adı altında girilen 12 Ekim 1969 yılı Milletvekilliği Genel Seçimlerinde %3 oy alarak bir milletvekili, 14 Ekim 1973 Pazar günü yapılan Milletvekilliği Genel Seçimlerinde ise %3,4 oy alarak üç milletvekilliği çıkarabilmişti. Yine 5 Haziran 1977 tarihinde yapılan Milletvekilliği Genel Seçimlerinde bu defa oy oranını artırarak % 6,4 oy ile 16 milletvekili çıkarabildi. Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1977 seçimlerinde aldığı bu hatırı sayılır oy, hükümet ortağı olmasına zemin hazırladı. Nitekim CKMP'nin İkinci İnönü koalisyon hükümetine katılması dışında Milliyetçi Hareket, hükümet ortağı olarak ilk kez birinci Milliyetçi Cephe (MC) hükümetinde yer aldı. Daha sonra MHP ikinci Milliyetçi Cephe hükümetine de katılmıştır. Kurulan bu hükümet ile MHP Lideri Alparslan Türkeş Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı'na, yine MHP'den Niğde Milletvekili Sadi Somuncuoğlu Devlet Bakanlığı'na, Gaziantep Milletvekili Cengiz Gökçek Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na, Konya milletvekili

Agah Oktay Güner Ticaret Bakanlığı'na ve MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak da meclis dışından Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na getirilmişti (Uzun, 2011: 3-4).

Alparslan Türkeş, Türkiye'ye karşı büyük bir tehlike olarak gördüğü komünizme topyekün olarak karşı konulması gerektiğini belirterek gençlik yapılanmasına ve buna yönelik gençliğin bilinçlendirilmesine önem vermekteydi. 1966 ve 1972 yılları arasındaki süreçte, gençler başka isimler altında dernekler kurup bu dernekler vasıtasıyla örgütlenmeye çalışmışlardır. Bu dernek ve birlikler; CKMP Gençlik Kolları, Türkiye Milli Talebe Federasyonu, Milli Türk Talebe Birliği ve İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği'ydiler. Dağınık ve çok isimle örgütlenmiş olan bu gençlik yapılanmalarını tek elden toplamak için 1968 yılında Dündar Taşer tarafından 'Ülkü Ocakları' adı altında yeni bir teşkilat kuruldu. Yeni kurulan bu teşkilatlanma adı altında ilk olarak 1968 yılının Mart ayında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ülkü Ocağı'yla faaliyete başladı. Akabinde 1969'da İstanbul Ülkü Ocakları Birliği, yine aynı yıl içerisinde Ankara Ülkü Ocakları Birliği ve 1970 yılında ise İzmir Ülkü Ocakları Birliği kuruldu. Takip eden dönemlerde ise diğer illerde de Ülkü Ocakları adı altında birliklerin kurulması devam ederek teşkilatlanmalara gidildi.

2.1.3. Milliyetçi Çalışma Partisi

12 Eylül 1980 yılında askerin yönetime el koyması neticesinde gerçekleşen '80 Darbesi'yle bütün siyasi partilerle birlikte MHP'de kapatıldı. Milliyetçi Hareket Partisi'nin kapatılmasının ardından MHP ideolojisini kısmen temsil eden iki yeni siyasi parti ortaya çıktı. Bu partilerden ilki, 16.05.1983 yılında Turgut Sunalp başkanlığında kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), diğeri ise 07.07.1983 yılında Mehmet Pamak başkanlığında kurulan Muhafazakâr Parti (MP)'dir.

1983 yılında toplanan Milli Güvenlik Kurulu, Millet Partisi'nin kuruluş dönemindeki kuruluş dilekçesine yazmış olduğu şahıslardan 25'ine siyaset yapma yasağı getirdi. Bu yasaklılar içinde Genel Başkan ve Genel Sekreter de bulunmaktaydı. Bundan dolayı parti, genel başkan belirlemek için kongre kararı aldı. Gerçekleştirilen kongrede genel başkanlığa Ahmet Özsoy getirildi. İlerleyen dönemlerde ise parti genel başkanlığına sırasıyla; İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ve Ali Koç seçildi. Daha sonra Millet Partisi 1985

yılında gerçekleştirdiği kurultayında partinin adını ‘Milliyetçi Çalışma Partisi’ olarak değiştirdi. Partinin amblemi de değiştirilerek kırmızı bir zemin üzerine beyaz bir hilal ve etrafında 9 ışığı temsil eden 9 yıldızdan oluşan amblem kabul edildi (Bora ve Can, 2004: 260).

1983 yılı Kasım ayında, 1980 askeri darbesinden sonra tekrar sivil yönetimi idarenin başına getirmek için Milletvekiliği Genel Seçimleri yapıldı. Seçimlerde Milliyetçi Demokrasi Partisi %23,3 oy ile 71 Milletvekiliği kazanıp meclise girdi. MHP’nin mirasçısı olarak belirtilen MDP’nin, genel seçimlerden aldığı bu sonuç, MHP’nin geleneksel tabanını kısmen yansıtsa da, Milliyetçi Hareketin mecliste ‘bende varım’ söylemi açısından önem arz etmektedir.

1980 darbesiyle siyaset yapma hakkı elinden alınan Alparslan Türkeş ve bazı siyaset adamlarının siyaset yapma yasakları 6 Eylül 1987 tarihinde yapılan referandum ile kalkınca, Türkeş siyasete yeniden dönmüş ve MÇP’ye üye olmuştu. MÇP, 4 Ekim 1987’de olağanüstü kongre yapmış ve genel başkan adayı olan Türkeş, kongrede 210 delegenin tamamının oyunu alarak MÇP’nin yeni genel başkanı seçilmiştir. Böylece Alparslan Türkeş, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden 4 Ekim 1987 tarihine kadar geçen 7 yıllık bir süreçten sonra siyasete yeniden dönmüştür.

Alparslan Türkeş yeniden siyasete dönüp genel başkan seçilmesinin ardından fikir ve ideolojileri gerçekleştirmek ve Milli Hareketi daha güçlü kılmak için yeniden harekete geçti. Tabii bu eylemleri gerçekleştirmenin yolu siyasetin vazgeçilmez temel yapı taşı olan seçimlerdi. O süreçte beklenen seçimler ise 1991 yılı Milletvekiliği Genel Seçimleriydi. 1991 genel seçimlerinde MÇP; RP ve IDP ile seçim ittifakı yaparak, TBMM’ye RP adı altında girmiştir. 1987 seçimlerinde %7,2 oy oranıyla hiçbir sandalye kazanamayan RP, 1991 seçimlerinde MÇP ile yapılan ittifak sonucunda %16,9 oy alarak %10 ülke barajını aşmış ve 62 Milletvekili kazanmıştır. Bu 62 vekilin 19’u MÇP adayı idi. Bu milletvekillerinin RP’den ayrılarak MÇP’ye geçmelerine 1982 Anayasasının 86. Maddesi engel oluşturduğundan, söz konusu milletvekilleri RP’den ayrılarak önce bağımsız kalmışlar, sonra da Demokratik Hareket Partisini kurmuşlar ve 1991’de yapılan 3. MÇP olağan kongresinde MÇP’ye katılmışlardır. Bu kongrede Alparslan Türkeş genel başkan seçilmiştir (Tekin, 2000: 282).

Alparslan Türkeş'in 1991 yılı genel seçimlerinden sonra kurulan Doğru Yol Partisi (DYP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)'ye koalisyon hükümetinde destek vermesi, MÇP içinde çatlak seslerin çıkmasına ve şiddetli tartışmaların yaşanmasına yol açmıştır. Yaşanan bu tartışmalar akabinde partide bölünmeyi getirmiştir. Bu bölünmeyle birlikte Muhsin Yazıcıoğlu ve beraberindeki 6 kişi MÇP'den ayrılarak, Büyük Birlik Partisi (BBP)'ni kurdular. Yeni Kurulan BBP'nin genel başkanlığına da MÇP de genel sekreter yardımcılığı ve ülkü ocakları eski genel başkanlığı görevlerini yapmış olan Muhsin Yazıcıoğlu getirilmiştir.

2.1.4. Siyasi Arenada Yeniden Milliyetçi Hareket Partisi

Milliyetçi Çalışma Partisi'nin isminin yeniden Milliyetçi Hareket Partisi'ne dönüştürülmesi, MÇP'nin 1993'de yaptığı olağanüstü kongrede gerçekleşmişti. Yapılan kongrede Alparslan Türkeş yeniden genel başkan seçilirken, partinin ambleminin de '*İman, Ahlak, Adalet*' anlamına gelen '*Üç Hilal*' olarak değiştirilmesine karar verildi. Alparslan Türkeş tekrar genel başkan seçildikten ve partinin amblem ve ismini değiştirdikten sonra yaklaşan 1995 Milletvekilliği Genel Seçimleri için teşkilatlanmaya ve seçim hazırlıklarına başladı.

24 Aralık 1995'de gerçekleştirilen milletvekilliği genel seçimlerinde MHP, % 8,2 oy alsa da, %10'luk ülke barajına takıldığı için meclise girme hakkı kazanamamıştı. MHP ismiyle girmiş olduğu 1977 genel seçimlerinde almış olduğu % 6,4'lük oy oranını % 1,8 artırmış fakat temsil hakkı elde edememişti. Meclise girememesine karşın, % 1,8'lik oy artışı yine de taban adına önemli bir artışın göstergesi olmuştur. Bu artışın nedeni olarak da 90'lı yıllarda iyice artan PKK terör örgütü eylemlerine karşı parti olarak gösterilen tutum etkili olmuştur. Buna ek olarak 'Milliyetçilik Akım'ının toplumsal olarak 1983-1990 yılları arasında arttığı tespit edilmiş, bunun siyasi işareti olarak 1995 seçimlerinde MHP aracılığıyla kendisini güçlü bir şekilde hissettirmiştir. Her ne kadar geçmişe nazaran oylarda artış olsa da, meclise girememek ve temsil hakkı elde edememek parti içinde olumlu karşılanmamıştır. Hatta fikir ayrılıkları hissedilmeye başlanmıştır. 1995 seçimleri sonucunda partinin TBMM'ye girememesi parti içi muhalefetin sesinin yükselmesine yol açmıştır. Parti içindeki grupların mücadelesi şiddetlenmiştir (MHP, 1995b: 16).

4 Nisan 1997 tarihine gelindiğinde Milliyetçi-Ülkücü camia tarihin en buruk vedalarından birini yaşıyordu. Çünkü Alparslan Türkeş, evlatlarım dediği ülkücü gençlerin tabiriyle Başbuğ vefat etmişti. Vefatının ardından parti içinde genel başkanlık tartışmaları da baş göstermeye başladı. Parti, 18 Mayıs 1997 yılında olağanüstü kongreye gidilmesine karar verdi. Kongrede 6 genel başkan adayı yarıştı. Bu isimler; Tuğrul Türkeş, Devlet Bahçeli, Ramiz Ongun, Enis Öksüz, Muharrem Şemsek ve İbrahim Çiftçi idi. Kongrenin ilk turunda adaylardan Tuğrul Türkeş 412, Devlet Bahçeli 359, Ramiz Ongun 231, Enis Öksüz 104, Muharrem Şemsek 80 ve İbrahim Çiftçi 13 delegenin oylarını aldı. Kongrenin ilerleyen saatlerinde Tuğrul Türkeş hariç diğer dört adayın Devlet Bahçeli lehine genel başkan adaylığından çekilmesi üzerine kongre 6 Temmuz 1997 tarihine ertelendi. 6 Temmuz 1997’de tekrar yapılan kongrede sadece Tuğrul Türkeş ve Devlet Bahçeli yarıştı. Yapılan delege oylaması sonucunda, Bahçeli 697 oy alarak MHP’nin yeni genel başkanı oldu. Başbuğsuz yapılan ilk olağan kongre ise 23 Kasım 1997’de yapıldı. Birlik, beraberlik ve kardeşlik mesajları verilen kurultayda; Tuğrul Türkeş, Devlet Bahçeli, Ramiz Ongun ve Salih Gökçe genel başkanlık için yarıştılar. Oylamanın ilk turunda adaylar salt çoğunluğun oyunu alamadığı için seçim ikinci tura kaldı. İkinci turda Devlet Bahçeli, ikinci tur için gereken 654 oy sayısını geçerek, 671 delegenin oyunu alıp olağan genel kongrede yeniden genel başkan seçildi, Alparslan Türkeş’in oğlu Tuğrul Türkeş ise 483 oy da kaldı. Böylece Milliyetçi Harekette Devlet Bahçeli dönemi olağan bir şekilde başlamış oldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MHP'NİN MİLLET UNSURU ÇERÇEVESİNDE DEVLET YAKLAŞIMI

Bu bölüm altı başlıktan oluşmaktadır. İlk başlığımızda çalışmanın yöntemini belirleyerek, çalışmamızın hangi tür yönetime göre yapılacağı ve hangi aşamalardan geçip tamamlanacağına değinilmiştir. İkinci başlıkta ise MHP'ye ilişkin ilgili literatür çalışmaları incelenerek, hangi tür çalışmaların yapıldığı araştırılmıştır. Üçüncü başlıkta MHP'nin parti tüzüklerinden millet unsuru çerçevesinde devlet yaklaşımı incelenerek, tüzüklerde ifade edilen millet ve devlet söylemleri analiz edilmiştir. Dördüncü başlığımızda MHP'nin seçim beyannamelerinde ki millet unsuru çerçevesinde devlet yaklaşımı analiz edilmiş olup, ortaya konulan seçim beyannamelerinde millet ve devlete olan vurgular saptanmaya çalışılmıştır. Beşinci kısımda da MHP'nin parti programlarından millet unsuru çerçevesinde devlet yaklaşımı tespit edilerek, millet ve devlet kavramlarının MHP tarafından parti programlarında nasıl ifade edildiğinin üzerinde durulmuştur. Son başlıkta yani bulgular ve yorum kısmında ise MHP'ni parti tüzüğü, seçim beyannameleri ve parti programlarının analizi gerçekleştirilmiştir.

3.1. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, örnekleme, varsayımları, sınırlılıkları, veri toplama tekniği ve verilerin değerlendirmelerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1.1. Araştırmanın Modeli

Milliyetçi Hareket Partisi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde çeşitli çalışmaların olduğu ve bu çalışmalarda farklı yöntemler ile çalışmaların gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Çalışmanın teorik bölümünde kavramların açıklanmasında ikincil veri analizi yönteminden yararlanılarak çeşitli kitaplardan, makalelerden ve internet sitelerinden kaynak taraması yapılmıştır.

Bu araştırmada nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Nitel araştırmalar, verilerin okunarak kod ve kategorilere dayalı şekilde araştırma sonuçlarının sunulmasına olanak verir (Merriam, 1998: 58). Bu kapsamda çalışmada MHP'nin millet nosyonu çerçevesinde devlet anlayışı üzerine parti tüzüklerinde, seçim beyannamelerinde ve parti programlarında ortaya koyduğu söylemlerin tespiti ve derinlemesine analizi yapılacaktır. Bu açıdan nitel araştırma yönteminin çalışma bağlamında en uygunu olduğuna karar verilmiştir. Araştırma verileri nitel araştırma yöntemleri arasında bulunan doküman incelemesi yöntemi baz alınarak incelenmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu veya olgulara ilişkin yazılı materyallerin analizini içermektedir. Doküman incelemesi, araştırma problemine ilişkin belirli bir sürede üretilen dokümanlar veya konuya ilişkin çok sayıda kaynaktan, farklı aralıklarla üretilmiş olan dokümanların geniş zaman dilimine göre analizine olanak vermektedir (Yıldırım ve şimşek, 2006: 140-143).

Bu çalışmada, araştırmanın örneklemini oluşturan dökümanlar içerik analizi yöntemi ile ele alınacaktır. İçerik analizi; edebiyat, psikoloji, sosyoloji, habercilik, tarih, siyasal bilimler, medya gibi farklı alanlarda farklı sebeplerle kullanılan araştırma yöntemleri arasındadır. Bu yöntemde davranışlar doğrudan gözlenmez; dinleyicilerin, okuyucuların bu içeriklere tutumları gibi iletişim materyalleri ya da bireylerin sembolik davranışları derinlemesine incelenir. (Öğülmüş, 1991: 213).

3.1.2. Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini MHP'nin millet unsuru çerçevesinde devlete yaklaşımı hususunda partinin siyasi yaşamı boyunca yapılan bazı söylemler ve açıklamalar, parti tüzükleri, seçim beyannameleri, parti programları oluşturmaktadır. Bu alışma, zaman ve maddi imkan kısıtlılığı bulunduğundan araştırmanın örneklemini ise, ulaşılabilen parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programı oluşturmaktadır. Diğer yandan partinin ulaşılamayan tüzük, seçim beyannameleri ve parti programları da mevcuttur. Ulaşılamamanın nedeni ise partinin belli zaman zarflarında (örneğin 1980-1987) aktif siyasette yer alamamasından ve bazen de farklı isimlerle siyasi arenada olup konumuzla alakalı olmadığından dolaydır.

3.1.3. Araştırmanın Sorusu ve Varsayımları

Araştırmada MHP'nin millet unsuru üzerinden devlet yaklaşımı incelenecektir. Bu kapsamda MHP'nin parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programlarında bunun nasıl ifade edildiği ve Alparslan Türkeş'le başlayıp Devlet Bahçeli'ye kadar gelen siyasi süreçte değişime uğrayıp uğramadığı incelenecektir. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi; *“MHP'nin millet unsuru üzerinden devlet yaklaşımı değişime uğramış mıdır?”* olarak şekillenmektedir.

Çalışmada devlet ve millet kavramlarına değinilerek, siyasi arenada 50 yıllık bir tecrübesi olan MHP'nin, millet unsuru çerçevesinde devlet kavramına olan yaklaşımı ile millet ve devlet söylemlerinde kurulduğu günden günümüze kadar ki süreçte herhangi bir değişikliğin olup olmadığının tespiti amaçlanmıştır. Ayrıca milliyetçi yapısından ve Türk kimliğini öne çıkarmasından dolayı siyasi ve sosyal hayatta maruz kaldığı 'ırkçı parti' söyleminin parti tarafından yansıtılıp yansıtılmadığı tespit edilemeye çalışılacaktır.

3.1.4. Sınırlılıklar

Çalışmada incelenecek olan veriler, çalışmanın konusu ve daha güvenilir olabilmesi bakımından parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programlarından elde edilen verilerle sınırlandırılmıştır. Ayrıca Milliyetçi Hareket Partisi'nin genel düşüncesini parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programlarında daha net ortaya koyulabileceği düşüncesinden hareketle böyle bir sınırlandırmaya gidilmiştir. Diğer taraftan çalışmada Milliyetçi Hareket Partisi'nin millet kavramına ve devlete millet kavramı üzerinden yaklaşımı ele alınmıştır. Millet kavramı, Milliyetçi Hareket Partisi için temel ideolojisini oluşturan ve hatta ideolojisinin merkezinde bulunan bir kavramdır. Bununla birlikte konu ile ilgili çalışmalara ve Milliyetçi Hareket Partisi tarafından yapılan açıklamalara bakıldığında ideolojisinin merkezine milleti konumlandırın ve devlet tasavvur ederken daima millet ekseninde bir yaklaşımla düşüncelerini ortaya koymaya çalışan bir parti görülmektedir. Bağlamda Milliyetçi Hareket Partisi için yapılan çalışmalara kısaca değinecek olursak; Turan (2000) tarafından gerçekleştirilen “Türk Siyasal ve Toplam Yaşamında MHP'nin Yeri ve Önemi”. Teazis (2001) tarafından

yapılan “MHP ve MHP’de Devlet Bahçeli Dönemi”. Şahbudak (2001) tarafından gerçekleştirilen “Türk Siyasal Yaşamında Milliyetçilik Öğretisi MHP’nin Son Zamanlardaki Yükselişinin Nedenleri”. Zaim (2013) tarafından Oy verme davranışı açısından MHP’nin değerlendirilmeye çalışıldığı “Türkiye’de Oy Verme Davranışı: MHP Örneği”. Şahnagil (2015) tarafından gerçekleştirilen “Türkiye’de Siyasi Partilerin Milli Kimlik Algısı: AKP, CHP, MHP Örneği”. Öztürk (2018) tarafından “1997-2018 Döneminde Devlet Bahçeli ve MHP Siyasetinin Sürekliliğinin İncelenmesi” adlı çalışmalar göze çarpmaktadır. Millet ve devlet kavramlarının Milliyetçi Hareket Partisi için önemli olduğu ve ideolojisinin merkezinde bulunan bu kavramların anlamsal olarak değişime uğrayıp uğramadıkları partinin politik sahadaki konumu açısından önemli görülmektedir. Seçim beyannameleri, parti tüzükleri ve parti programları, ilgili yıllarda var olan veriler ışığında değerlendirilmiştir.

3.1.5. Veri Toplama Tekniği

Bu araştırmada doküman incelemesi yöntemi aracılığıyla ulaşılan MHP’nin seçim beyannameleri, parti tüzükleri ve parti politikalarının içerik analizleri yapılmıştır. Nitel araştırmalarda doküman incelemesi sırasında içerik analizi kullanılmaktadır (Merriam, 1998: 123). İçerik analizi yöntemi genellikle sayıca çok metin içeriklerinin ortak noktalarını açığa çıkarmak amacıyla, önemli anlamların sınıflandırılmasına ve yapılandırılmasına yönelik olan, nitelden nicele genelleştirmeyi mümkün kılan bir yorum şeklidir (Gökçe, 2006: 17-18). İçerik analizi, herhangi bir iletişimin izlenen içeriğinin sistematik, nesnel ya da nicel olarak incelenmesini sağlamaktadır. İçerik analizi sosyal bilimler alanındaki çalışmalarda yaygın olarak kullanılan bir ölçüm tekniğidir (Çilingir ve Keskin, 2010: 51-66).

İçerik analizi sırasında yapılan işlem birbirine benzer olan verileri belirli temalar ve kavramlar çerçevesinde bir araya getirerek, okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 140-143). İçerik analizinin gerçekleştirilmesi için seçme-indirgeme, gruplandırma aşamaları yanında genelleştirme-soyutlaştırma ile kuramla ilişkilendirme aşamaları izlenmelidir (Früh, 2001: 73- 74, akt; Gökçe, 2006: 59-60).

Bu çalışma sırasında içerik analizi aşağıdaki aşamalar izlenerek gerçekleştirilmiştir:

-Seçme-indirgeme aşaması için araştırma evreni içinden belli bir örneklem seçilerek, içerikler araştırmanın amaçları kapsamında oluşturulan kategori sistemi içine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın çalışma evrenini MHP'nin millet unsuru çerçevesinde devlete yaklaşımı hususunda partinin tüm siyasi yaşamı boyunca yapılan bütün söylemler, açıklamalar, parti tüzükleri, seçim beyannameleri, parti programları oluştururken, araştırmanın örneklemini ise, ulaşılabilen parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programları oluşturmaktadır.

-Gruplandırma aşamasında ise araştırma örnekleminin belirlenmesinden sonra incelenecek parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programları zaman, konu, değerler kategoriler sistemine yerleştirilmeye çalışılmıştır.

-Genelleştirme-soyutlaştırma aşamasında incelenen parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programlarında söz konusu anlamlar genelleştirilmeye ve birleştirilmeye çalışılmıştır.

-Kuramla ilişkilendirme aşamasında da incelenen parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programlarından yola çıkılarak, MHP'nin millet unsuru çerçevesinde devlete yaklaşımı tartışılmaya çalışılmıştır.

3.1.6. Geçerlilik ve Güvenlik

İçerik analizinde geçerliliğin sağlanması için araştırmanın araçları ile amaçları arasında uyum olması gerekmektedir (Gökçe, 2006: 83; Bilgin, 2006: 17). İçerik analizi yönteminde kategorilerin tanımları dışında geçerliliği ölçme aracı bulunmamaktadır. Bu sebeple içerik analizi yönteminde kategorilerin tanımlarının herkes tarafından paylaşılabilir niteliğe sahip olmalı, aşamaların iyi tanımlanması gerekmektedir. Güvenilirliği de özellikle kategori sistemi ve kodlama işlemi ile sağlanır. Buna göre güvenilirliğin en iyi belirtisi, kategori sistemi oluşturulması, her kategorinin açık bir şekilde tanımlanmasıdır (Gökçe, 2006: 83). Bu bağlamda yapılan bu araştırmanın güvenilirliği ve geçerliğinin sağlanması amacıyla, kategorilerin belirlenmesi araştırma amacına uygun şekilde yapılmıştır.

3.1.7. Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizi için bir içerik analizi tekniği olan değerlendirici analiz kullanılmıştır. Değerlendirici analiz, verilen bir mesajda olumlu ve olumsuz tutumları ölçmek için kullanılmaktadır. Osgood ve arkadaşları (1959) tarafından geliştirilen bu yöntemde kavramsal çerçeve temsili dil anlayışına dayanmakta, kişinin duygu, düşünce gibi özelliklerinin kullanmış olduğu dile yansıdığı, bu şekilde mesajın analiz edilmesiyle verici hakkında bilgi sahibi olunabileceği varsayılmaktadır. Mesaj kaynağının belli bir objeye dair sözleri analiz edilmekte ve ilgili obje hakkında tutumlarının olumlu ya da olumsuz olduğu, objeye karşı taraftar oluşunun seviyesi belirlenmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 99).

Bunun yanı sıra içerik analizi yöntemi ile belirli bir kaynaktan belirli bir sürede verilen mesajlar karşılaştırılabilir. Bu şekilde aynı kaynağın verdiği mesajlarda zaman içindeki değişimler tespit edilebilir ya da aynı kaynaktan çıkan farklı durumlardaki mesajların karşılaştırılması mümkün olabilir. Bu mesajın zamana göre değişimini ya da nasıl çeşitlendiğini görmeye, belirli bir zaman diliminde belli normların, değer yargılarının, tutumların değişip değişmediğini de belirlemeyi sağlar (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 34-35-48). İçerik analizinin en önemli işlevleri arasında, içerikte olan değişimlerin ve eğilimlerin belirlenmesini sağlamaktır (Franzosi, 2007: xxxvii).

3.2. MHP'ye İlişkin İlgili Literatür

Devleti oluşturan temel dayanaklardan biri de millet unsurudur. Milleti tek başına varlığı devleti yansıtmıyor olsa da, bütün organizasyonlar için temel kaynak insan unsurudur. Dolayısıyla siyasi partileri de bir organizasyon olarak düşünüldüğünde merkezinde hangi sebeple olursa olsun insan bulunmaktadır. Bütün siyasi partilerde özelde insana genelde ise millete vurgu bulunmaktadır. MHP, tarihsel süreçte incelendiğinde birçok siyasi hareket adı ile gerek ideolojilerle gerek politika ve önerilerle genel anlamda milleti merkeze alarak siyasi arenada bulunmaya çalışmıştır.

Bu çalışmada millet unsuru açısından siyasi partilerin devlete bakışı MHP özelinde incelendiğinden, çalışmanın bu kısmında parti tüzük ve programları ile seçim

beyannamelerinde MHP'nin devlet yaklaşımı millet söylemi üzerinden irdelenmeye, millet ve devlet kavramlarına olan bakışın değişip değişmediği incelenmeye çalışılmıştır. Konu ile ilgili daha önce literatürde yer alan çalışmalara da yer verilmiştir. Söz konusu çalışmalar aşağıda sıralanmıştır. Milliyetçi Hareket Partisi özelinde yapılan çalışmalar bakıldığında parti ile ilgili değerlendirmeler ve araştırmalar farklılık göstermektedir.

Turan (2000) tarafından gerçekleştirilen “*Türk Siyasal ve Toplumsal Yaşamında MHP'nin Yeri ve Önemi*” adlı çalışmada; MHP'nin kurulması öncesindeki Türk siyasal hayatı ve kurulduğu andan günümüze kadarki gelişimi anlatılmış ve MHP'nin Türk siyasal ve toplumsal yaşamında yerine ilişkin açıklamalarda bulunulmuştur.

Konu ile ilgili gerçekleştirilen diğer bir çalışma ise Teazis (2001) tarafından yapılan “*MHP ve MHP'de Devlet Bahçeli Dönemi*” adlı çalışmadır. Teazis bu çalışmada genel itibariyle MHP'ni ve MHP'nin Devlet Bahçeli dönemindeki tutumunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Şahbudak (2001) tarafından gerçekleştirilen “*Türk Siyasal Yaşamında Milliyetçilik Öğretisi MHP'nin Son Zamanlardaki Yükselişinin Nedenleri*” adlı çalışmada ise yazar, MHP'nin geçmişten günümüze kadar var olan siyasal ideolojisi hakkında bilgi vermiş ve 1990'lı yıllardan itibaren milliyetçilik anlayışının değiştiğini ifade etmeye çalışmıştır. Bunu ortaya koymaya çalışırken ülkücü hareketin nasıl tabir edildiğine ilişkin bilgilerden yararlanmıştı.

Oy verme davranışı açısından MHP'nin değerlendirilmeye çalışıldığı “*Türkiye'de Oy Verme Davranışı: MHP Örneği*” adlı çalışmada Zaim (2013), gelir, eğitim, yaş, cinsiyet, ideoloji, milliyetçilik, İslâmcılık, dindarlık, muhafazakârlık, medya ve sorunları bağımsız ve oy davranışını bağımlı değişken olarak belirlemiştir. Değişkenlerle oy verme davranışından çıkan sonuçların birbiriyle uyumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Şahnagil (2015) tarafından gerçekleştirilen “*Türkiye'de Siyasi Partilerin Milli Kimlik Algısı: AKP, CHP, MHP Örneği*” adlı çalışmada MHP'nin söylemlerini milli kimlik üzerine oluşturmaya çalıştığı, milli devlet doktrini ile yoluna devam ettiği ve kendisini

Türk Milleti'nin geneline olması gerekeni hatırlatan ve buna yönelik hamleler yapan tarihi misyona sahip bir parti olarak tanımlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öztürk (2018) tarafından 'Alparslan Türkeş'ten sonra ikinci lider olarak MHP koltuğuna oturan Devlet Bahçeli'nin 1997 yılından 2018 yılına kadar olan süreçte MHP'de uyguladığı politik süreçlerin devamlılığını araştırmaya yönelik gerçekleştirilen "1997-2018 Döneminde Devlet Bahçeli ve MHP Siyasetinin Sürekliliğinin İncelenmesi" adlı çalışmada ise iki liderin de partinin temel ülküsünün Türklük ve İslam'la yoğrulmuş bir kutsal mefkure olduğunu ve dolayısı ile 'kızıl elma'nın bu mefkure doğrultusunda İslami ahlakla yoğrulmuş, Türklük şuuruyla bezenmiş bir Türk-İslam ideali olduğu, ayrıca parti isminde yer alan 'milliyetçi' nitelemenin MHP adına özgün bir duruş olduğu ve Bahçeli'nin ülkücü gençliğe yönelik bir ideal ve hedef olarak yönelttiği 'Issı Gölden Buhara'ya, Kerkük'ten Süleymaniye'ye, Üsküp'ten Ankara'ya; Ötüken'den Malazgirt'e, Çanakkale'den Sakarya'ya kadar asırlarca ilmek ilmek örülen 'Türk milleti' kimliğini sonsuza kadar savunmaya devam edeceksiniz (Öztürk, 2018), söyleminin MHP olarak millet kavramı açısından hala aynı yaklaşımla hareket edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

3.3. MHP'nin Parti Tüzüklerinde Millet Unsuru Çerçevesinde Devlet Yaklaşımı

Milliyetçi Hareket Partisi'nin ana gayesi 1977 yılında yayımlanan parti tüzüğünde şu şekilde ifade edilmektedir:

Tarih boyunca istiklâl ve hürriyet içinde yaşamış, şerefi, vatani, milli bütünlüğü ve egemenliği için savaşmış büyük Türk Milletini; ilim, irfan, ahlâk ve nizam şuuru içinde; feragat, fedakârlık ve ilim zihniyeti ile dinamik milliyetçilik ve ülkücülük anlayışına dayanarak muasır medeniyet seviyesine ulaştırmak, içtimai adaleti, güvenliği teminat altına almak, imkân ve fırsat eşitliğini temin etmek, tek mil kamu faaliyetlerini en ilmi ve akli metotlarla teçhiz etmek, sefalet ve cehaleti yenmek, kişinin ve toplumun refah ve huzurunu sağlamak, bunun içinde; milliyetçilik, ülkücülük, İlimcilik, ahlâkçılık, gelişmecilik, hürriyetçilik, teknikçilik ve endüstricilik, köycülük, toplumculuk ve halkçılık prensiplerinden hareket ederek ve vatandaşlarımıza benimseterek, millî birlik ve beraberlik anlayışı içinde Türk Devleti'nin devamlılığına hizmet etmektir (MHP, 1977a: 3-4).

1993 ve 1994 yıllarında yayımlanan parti tüzüğünde ise şöyledir:

Hür ve bağımsız bir şekilde Türk Milleti'nin maddi ve manevi kalkınmasını en kısa zamanda, en kısa yoldan gerçekleştirmek; ilimde ve teknikte araştırmacı ve üretici gücünü ortaya koyan, her türlü terör ve sosyal anarşiyi yenerek engelleri aşan, sosyal ve iktisadi refahı adaletle bölüşen, bütünleşmiş demokratik bir toplum olmasını sağlamak; Milletimizi çağın kudretli itibarlı gelişmiş ve önder toplumlarından biri yapmak; Devlet ve Milletimizi tarih sahnesinde ebedi kılmak ülküsü, Milliyetçi Hareket Partisinin temel amacıdır (MHP, 1993;1994: 3).

2000 yılına gelindiğinde parti tüzüğünde şu ifadeler yer almaktadır: Milliyetçi Hareket Partisinin temel amacı; Türk Milleti'ne mensubiyetin gurur ve şuuruna sahip, manevî ve kültürel değerlerimiz ile birlikte evrensel değerleri de özümsemiş, dış dünyaya, yeni düşünce ve gelişmelere açık, bilim ve teknoloji üretimine yatkın, inançlı, yüksek ahlâklı ve sağlam karakterli nesiller yetiştirmektir (MHP, 2000a: 3)

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2009 yılında parti tüzüğünde geçen temel amacı;

meşruiyeti milli irade olan, insan odaklı, seviyeli, ilkeli, dürüst bir siyaset anlayışı ile adaleti ve hakkaniyeti esas alan bir yönetim anlayışını tesis etmek; toplumsal barış ve huzuru hâkim kılmak, yüce Türk Milleti'nin milli ve manevi değerleri ile tarihi ve kültürel zenginliklerine sahip çıkmak, devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, hak ve menfaatlerini korumak, inançlı, yüksek ahlâklı ve çağın gerektirdiği niteliklere sahip nesiller yetiştirmek, temel insan hak ve hürriyetlerini geliştirmek, hukukun üstünlüğünü hâkim kılmak, demokratik standartları yükseltmek (MHP, 2009a: 15-16) şeklinde ifade edilmiştir. Bunu gerçekleştirirken de gücünü Türk Milleti'nden aldığı belirtilmektedir.

Millet olgusu, kişiden kişiye göre farklılık gösteren ve çeşitleri açısından farklı yönleri olan bir kavramdır. Bu farklı yönlerine göre tanımlanan millet kavramı, etkinliğin öne çıkarılması neticesinde oluşan tanımlamalardan, yurttaşlığı temel alan millet tanımlarına kadar uzanan geniş boyutlu bir eksen içinde araştırılmaktadır. MHP ile daha belirginleşen Türk milliyetçiliği, Türkiye Cumhuriyeti'nin beka davasıyla organik bir bağı temsil etmektedir. Böylelikle Türk Milleti üzerine şekillenen milliyetçilik bir devlet ideolojisi olarak topluma yerleşmiştir. Türkiye'de ne zaman beka sorunu yaşansa, komünizm tehlikesi, bölücülük, irtica gibi dış kaynaklı tehditler sonucu her zaman milliyetçilik yükselmiştir. Bu durum Türk Milleti üzerine şekillenen millet söyleminin devletin varlığı ile ilişkilendirildiğini de ortaya koymaktadır.

MHP tarafından savunulan milliyetçilik anlayışı, Türk Milleti'ne karşı beslenen derin sevginin ifadesidir. Kalbi duygularla kendisini samimi olarak Türk Milleti'ne ait hisseden herkes Türk'tür. Türk Milleti'ne mensup olduğumuza göre, bu milletin içinden çıkmış insanlar olduğumuza göre, elbette ki kendi milletimize karşı derin bir bağla bağlı olacağız ve bu milletin yükselmesi için bu milletin haklarının daima her çeşit tesirlerden uzak, her şeyin üstünde bulundurulması için çalışmayı görev tanıyacağız (Türkeş, 1967: 6-7) diyen Alparslan Türkeş, milletin ve dolayısıyla devletin yükselişini Türk Milleti'ne derin bir bağlılık ile mümkün olacağını ifade etmektedir.

Her devletin kendine has bir ruhu vardır. O devletin ruhunu yine devletin milletini meydana getiren insanlar oluşturur. Yani her milletin kendine ait bir ruhu bulunmakla beraber, dünyada var olan diğer milletlerden farklı özellikleri ile ayrılırlar. Kavramsal olarak devlet; yalın, töz veya evrensel bir ortak çalışmanın ürünüdür. Bu anlamda bireyler devlette kendilerine has anlatımlarını bulurlar (Hegel, 1986: 303). Yukarıda Hegel'in de ortaya koyduğu bu düşünceyi, kendi düşüncemizde biraz daha anlaşılır hale getirirsek; insan odaklı başlayan arzular, milli ülküleri; ülküler de o devletin amacını belirlemektedir.

Devlet, gücün ve otoritenin kaynağı olarak ifade edilmektedir. Meşru güç ve otoritenin tek hâkimi olan devlet, çok farklı sıfatlarla, adlarla ve niteliklerle tanımlanmaktadır. Devleti tanımlamada çokça başvurulan tanım mecaz anlam olarak onun 'baba' olarak ifade edilmesi şeklindedir. Yapılan bu mecazi tanım, aynı zamanda da 'devlet baba' terimine öncülük etmektedir. Bu mecaz anlamına eşlik eden diğer bir ayrılmaz niteliği ise, devletin 'kutsiyeti' ya da kutsallığıdır. MHP açısından bakıldığında parti kadroları tamamıyla kendilerini milletin temsilcisi olarak görmektedirler. Bu düşüncenin temelinde de Türk Milleti'nin tarihte birçok devlet ve imparatorluk kurması (Aksu, 1996: 56), hiçbir dönemde devletsiz kalmaması, bununla birlikte milletin yönetimde her daim söz sahibi olması ve kurulan devletlerin Türk milliyetçiliği üzerinde şekillenmiş olması yatmaktadır. Dolayısıyla devlet dediğimiz kavram, ülkücü ve milliyetçi camia için her zaman önemli olmuştur.

Milliyetçiler ve ülkücüler, devleti her zaman en üst mertebe olarak görmüş, devletin her daim güçlü olmasını istemiş ve devletin bekası için gerektiği zaman mücadele de etmişlerdir. Ülkücülerin devlete olan sevgi ve bağlılığı, MHP/MÇP'nin parti

programlarına, seçim beyannamelerine, seçim konuşmalarına ve yazılarına kadar her yerde görülebilmektedir. Örneğin, MÇP Parti Programı'nda devlet, devlet baba olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla parti üyeleri seçim çalışmalarında seçmenlerden Türk Devleti'nin varlığı için oy istemişlerdir (MÇP, 1987: 2). MHP'ye göre, milletin refahı ve mutluluğu da devletin varlığına, korunmasına, güçlendirilmesine ve yüceltilmesine bağlıdır (MHP, 1977a: 3). MHP, devleti her türlü tehlikelerden koruyacağını dile getirmiştir. Yasalarda ve Anayasa'da yapacağımız bazı değişikliklerle Türk'ün devlet baba geleneğine en uygun bir biçimde hareketle herkese güven veren, vatani iç ve dış tehlikelerden koruyan güçlü iktidarı kuracağız (MHP, 1977a: 79) söylemi, devletin millet için varlığını devam ettiren bir yapı olarak görüldüğünün bir göstergesidir. MHP'ye göre devlet, milleti ve ülkeyi her türlü tehlikeye karşı savunan tek güçtür. İnsanların bir topluluk halinde hayatlarını devam ettirmelerini, geçimlerini kazanmak için sorunsuz bir şekilde çalışmalarını, içte ve dışta meydana gelen tehlike ve baskılardan korunmalarını ve dini vazifelerini yerine getirirken hür ve huzurlu bir düzenin sağlanmasını ancak devletin yapabileceğine inanmışlardır.

Milliyetçi Hareket, öncelikle Türk Milleti'nin yönetim yolunu demokratik sistemde gördüğünü belirtmekle birlikte, insan haklarına saygıyı ve hukukun üstünlüğünü devletin yönetiminde temel ilkeler olarak kabul etmektedir. Bu nedenle her sahada olduğu gibi özellikle hukuk, iktisat, siyaset ve sosyal politika sahasında milli bütünlüşmeyi sağlamayı amaç edinmekte ve milli demokrasiyi esas prensip olarak görmektedir. Türk milletinin bütün fertlerini sosyal dilimleriyle gerçekten hür ve karar sahibi olmasını ve bunun yasal çerçevede yer almasını istemektedir (Türkeş, 2010: 254).

Milliyetçi Hareket Partisi, kendine has özellikte ki devlet söylemi ile siyasal hayatına devam etmektedir. Devlet'in ne olduğunu ve nasıl olması gerektiğini sürekli vurgulamış ve parti, kurulduğu günden bu güne kadar ki süreçte hep bu anlayıştan hareket etmiştir. Parti tüzüğünde de belirtildiği üzere, Milliyetçi Hareket Partisi'nin temel amacı;

Meşruiyeti milli irade olan, insan odaklı, seviyeli, ilkeli, dürüst bir siyaset anlayışı ile adaleti ve hakkaniyeti esas alan bir yönetim anlayışını tesis etmek; toplumsal barış ve huzuru hâkim kılmak, Yüce Türk Milleti'nin milli ve manevi değerleri ile tarihi ve kültürel zenginliklerine sahip çıkmak, devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, hak ve menfaatlerini korumak, inançlı, yüksek ahlaklı ve çağın gerektirdiği niteliklere sahip nesiller yetiştirmek, temel insan hak ve hürriyetlerini geliştirmek, hukukun üstünlüğünü

hâkim kılmak, demokratik standartları yükseltmek, hürriyet, adalet, hakkaniyet ve fırsat eşitliğini esas alan, milli, insani ve ahlaki değerlerin ön plana çıktığı siyasi ve toplumsal düzen ile kültürel iklimi tesis etmek, kardeşlik hukukunu ve dayanışma kültürünü geliştirmek, milli birlik ve bütünlüğü tesis etmek, Türk Milleti'nin maddi ve manevi yönden gelişmesi önündeki engelleri kaldırmak; dengeli ve adaletli bölüşüm sistemine dayanan bir gelir dağılımı oluşturmak, yatırım ve istihdam kapasitesi yüksek, ileri teknolojiyi ve teşebbüs hürriyetini esas alan, uluslararası rekabet gücüne sahip sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirecek bir ekonomi tesis etmek, barış, mutluluk ve adaletin hâkim olduğu bir dünya nizamının tesisinde ülkemizin söz sahibi olmasını sağlamak suretiyle milletimizi çağın kudretli, itibarlı ve önder toplumlarından biri yapmak ve tarih sahnesinde ebedi kılmaktır (MHP, 2009a: 15-16).

Milliyetçi Hareket Partisi, her zaman devletin bekasını düşünen, tam bağımsızlık gayesi içinde vatanın bölünmezliğini, milletin bağımsızlığını savunan, süper güç ve lider ülke olma misyonuna sahip bir hareket olarak ifade edilmektedir. MHP'nin 2009 parti programında ifade edildiği gibi;

Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliğini, birlik ve bütünlüğünü, hak ve menfaatlerini korumak; yüce Türk Milleti'nin milli ve manevi değerleri ile tarihi ve kültürel zenginliklerine sahip çıkmak; inançlı, yüksek ahlaklı ve çağın gerektirdiği niteliklere sahip nesiller yetiştirmek; hak ve adaleti, huzur ve güveni her alanda hâkim kılmak; Türkiye'nin müreffeh ve onurlu geleceğini inşa etmek; barış, mutluluk ve adaletin hâkim olduğu bir dünya nizamının tesisinde ülkemizin söz sahibi olmasını sağlamaktır (MHP, 2009a: 18).

MHP, kuruluşundan beri Turancı bir ideolojiyi benimsemiş ve Türk Milliyetçiliğini siyasette bütünleştirici bir etken olarak görmüştür (Bahçeli, 2012). Bahçeli, seküler bir milliyetçiliği de reddederek; İslam'ın kutsallığını, milli değerler ile bütünleştirerek sahip çıkmıştır. MHP'nin devlet anlayışında ki bir diğer görüş ise, milli birlik ve milli bütünlük içerisinde bölgesel ve yöresel farklılıkları ayırmadan, ötekileştirmeden tek bir vücut olarak görülmesidir.

MHP, ülkemizdeki yöresel ve geleneksel farklılıkları, millî hayatımızın zenginliği olarak telâkki eden bir inanç ve şuurla, tarih boyunca olduğu gibi tüm toplumsal renklerin hoşgörülü bir tutumla, adalet ve özgürlük ile karşılıklı anlayış ve iş birliği içerisinde ortak hedeflere seferber edilmesini millî birlik ve bütünlüğümüzün teminatı sayıyoruz. Partimiz, cumhuriyet ve demokrasiyle milletin ortak değerlerini, millî birlik ve bütünlüğümüzün, siyâsî, sosyal ve kültürel temeli olarak görmekte, Türkiye için cumhuriyet ve demokrasiyi vazgeçilmez ve birbirini tamamlayan iki ayrılmaz değer olarak kabul etmektedir (MHP, 2009a: 23) şeklindeki ifadelerle yer vermiştir.

3.4. MHP'nin Seçim Beyannamelerinde Millet Unsuru Çerçevesinde Devlet Yaklaşımı

1977 yılında ortaya konulan seçim beyannamesinde:

MHP, Türk devleti, bütün Türk vatandaşlarının hürriyetlerinden, geçimlerinden ve güvenliklerinden sorumludur. Devlet, kendisini bir avuç sömürücünün, vurguncunun, murabahacının bekçisi, öteki vatandaşların ise tahsildarı ve polisi sayamaz. Devlet haklı ve meşru kazancın, alın terinin bekçisidir. Vurgunun, sömürünün, zulmün düşmanıdır. Ancak bu ilkeleri Anayasaya yazmakla iş bitmez. Devleti, evvela bu ruha kavuşturmak, bu ruhu devlet olarak müesseseleştirmek ve bu devlete görevlerini yerine getirecek yetkileri vermek lâzımdır (MHP, 1977b: 18-19) ifadelerine yer vererek güçlü bir devletin varlığını milletin güçlü kılınmasına bağlamıştır.

Bununla birlikte MHP tarafından belirlenen bütün iktisat politikalarının hedefi, Türk Devleti'ni güçlü ve Türk Milleti'ni zengin yapmak, yani sefaleti ve sosyal adaletsizliği ortadan kaldırmaktır (MHP, 1977b: 30).

1995 yılına gelindiğinde seçim beyannamesinin toplum üzerinden açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. 'Milli Devlet', 'Sosyal Adalet' ve 'Mutlu Millet' tesisi yönünde milliyetçi düşüncenin Türk toplum hayatına bakışını ifade eder. Bu anlayışımızı yalnız Türk toplumuna değil, bütün insanlığa sunacak şekilde, çağdaş hayat şartları çerçevesinde yüksek insanı değerlerle yeniden düzenleyeceğiz (MHP, 1995a: 3) ifadesi artık millet kavramının sadece Türkiye'de yaşayanlar üzerinden değil tüm insanlık üzerinden değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

1999 yılında Milli haysiyet ve çıkarları milletler arası arenada en güçlü şekilde temsil eden ve yücelten bir devlet (MHP, 1999: 24) oluşturulması gayesi, seçim beyannamesine girmiş ve MHP'nin millet şuuru üzerinden nasıl bir devlet oluşturmayı hedeflediği daha açık bir şekilde ifade edilmiştir.

2002 yılında MHP, seçim beyannamesinde tekçi bir devlet anlayışını vurgulamış ve milletin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak üniter devlet yapısını göstermiştir: Türk Milleti için vazgeçilemez nitelik taşıyan unsurlar; milli kültürümüze, toprak bütünlüğümüze ve üniter devlet yapımıza olan saygı ve bağlılıktır. Bu çerçevede, son yıllarda ülkemizin dış politika gündeminde ağırlıklı bir yer tutan Avrupa Birliği'ne tam üyelik süreci başta olmak üzere, bütün uluslararası ilişkilerimize aynı anlayış ve

duyarlılıkla yaklaşmak, sadece siyasi bir sorumluluk değil, aynı zamanda tarihi ve milli bir görevdir (MHP, 2002: 14).

22 Temmuz 2007 yılında gerçekleştirilen seçimler için MHP tarafından hazırlanan seçim beyannamesinde, yakın tarihinin en karanlık ve tehlikeli dönemini yaşayan Türkiye, çok ağır iç ve dış güvenlik tehditleriyle karşı karşıyadır. Devletin varlığı, ülkenin bütünlüğü ve Türk Milleti'nin birliği ağır bir saldırı altındadır ifadelerine yer verilmiştir. Buradan hareketle Türk Milleti'nin birliği ve bütünlüğü üzerinden devletin varlığı söylemi üzerinde durulmuş ve asayişsizlik ve terör Türk Milleti'nin huzur ve güvenini derinden zedelemektedir ifadeleriyle de milletin güvenliğinin tehdit altında olduğu vurgulanmıştır (<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/>, 2019).

Ayrıca Devlet, siyaset ve yönetim anlayışında gerçek anlamda bir devrim yapılacak, köklü ve topyekün bir değişim süreci başlatılacaktır. Milliyetçi Hareket, demokratik siyasi kültür, uzlaşma ve sorumluluk ahlakını önde tutan bir siyaset ve yönetim anlayışının yerleşmesinin öncüsü olacaktır. Bu çerçevede;

- Güçlü ve adil, insan merkezli akılcı ve demokratik milli devlet anlayışı,
- İlkeli, dürüst, namuslu ve açıklığa dayalı bir yönetim anlayışı ve
- Ortak değerlerin çatışmasını değil kucaklaşmasını esas alan, sevgi, kardeşlik ve birlikteliği amaçlayan, milletle barışık, temiz ve sorumlu siyaset anlayışı, bütün unsurları ve gerekleriyle devlet ve toplum hayatımıza hâkim kılınacaktır (MHP, 2007: 14)

İfadeleri, MHP tarafından milleti merkeze alan bir devlet anlayışının yönetim kültürüne yerleştirilmek istendiğini göstermektedir.

2011 yılında gerçekleştirilen seçimlerde ise, Türk Milleti'nin milli ve manevi değerler manzumesini kendisine referans alan ve siyaset etoplumsal merkezi temsil eden MHP; milletimizin refah ve mutluluğunu temin etmek ve Türkiye Cumhuriyeti'ni 'bölgesel ve küresel planda her bakımdan güçlü ve lider ülke' yapma azim ve kararlılığı içinde siyaset yapmaktadır (MHP, 2011: 4) ifadelerine yer verilen seçim beyannamesinde MHP'nin, milletin refahı ile küresel arenada güçlü ve lider konumda bulunacak bir devlet tasavvuru ortaya konulmuştur.

2015 yılındaki seçimlerde MHP, seçim beyannamesinde iktidar olma hedefini şu şekilde açıklamaktadır:

- Hukukun üstünlüğünü ve adaleti her alanda hâkim kılmak,

- Anayasanın ilk üç maddesinde anlam bulan esasları güçlendirecek, özgürlükleri esas alacak ve demokratik standartları yükseltecek ‘toplum sözleşmesi niteliğinde’ bir anayasa yapmak,
- Cumhuriyetin temel niteliklerine sahip çıkmak,
- Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin; ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü korumak, üniter milli devleti baki kılmaktır (MHP, 2015: 48).

Son olarak 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimleri için hazırlanan seçim beyannamesinde;

Türkiye Cumhuriyeti birleşme ve kucaklaşma ülküsü etrafında şekillenmiş ve dönemin kadrolarınca millî devlet, millî kimlik, millî dil ve Türk Milleti varlığı üzerinde ittifak edilerek yeni devletin dayanakları inşa edilmiştir. Devletimizin kurucu iradesi Türk Milliyetçiliğine dayanmakta, partimizin siyasi misyonu olan Türk Milliyetçiliğinin manevî temelini de ‘yaşa ve yaşat’ ilkesi oluşturmaktadır (MHP, 2018: 42) ifadeleri ile Milliyetçilik anlayışımız; en başından beri ırkçılık ve ayrımcılığa şiddetle karşı olmuş, kültürel ve toplumsal birlik ve beraberliği huzur ve refah içinde yaşama ülküsünün ön şartı olarak kabul eden uzlaşmacı bir şuurun ifadesi olmuştur. Milliyetçiliğimiz, Türk Milleti namıyla tarih boyunca terkip olunan mükemmel millî kimliğin ve kapsayıcı millî kültürden beslenen yapıcı, kaynaştırıcı, uzlaştırıcı ve birleştirici bir millî kuvvet unsuru olmuştur. Bu itibarla, hem 49 yıllık siyaset tecrübesi ile Milliyetçi Hareket Partisi hem de Türk Milliyetçiliği fikri asla ayrımcı ve dışlayıcı bir nitelik taşımamıştır (MHP, 2018: 46) ifadelerine yer verilmiştir.

3.5. MHP’nin Parti Programlarında Millet Unsuru Çerçevesinde Devlet Yaklaşımı

Milliyetçi Hareket Partisi 1993 yılına ait parti programında millet ve devlet kavramları üzerinden şu ifadelere yer vermiştir (MHP, 1993: 4):

Yaşadığı çağlara göre yüksek medeniyetler kurmuş olan Büyük Türk Milleti, binlerce yıllık tarihi birikime sahip sürekli siyasi, sosyal ve kültürel bir varlıktır. Türk Milleti kendini Türk kabul eden, Türk devletine ve vatanına sadakatle bağlı bulunan, ortak bir soy ve kültür şuru taşıyan ve şuru devam ettirme iradesine sahip fertlerden meydana gelmiştir. Millet bütünü tasada, kıvançta ve kaderde kucaklayan ‘Milli Devlet’ fikrine karşı olan bölücü ve parçalayıcı sınıf devleti anlayışının karşısındayız. Millet ve onun beslendiği temel değerlerine dayanan milliyetçiliği, çağların en önemli gerçeği, sosyal ve siyasi olayların temel harekete geçiriciliğinden kabul ederiz.

MHP, 1993 parti programında millet üzerinden devleti, milli devlet olarak tanımlamış ve tarihi süreçte geçmişten gelen devlet algısını 1993 yılı parti programında da devam ettirmiştir.

2000 yılı parti programında; Partimiz milleti; ortak bir tarihin sunduğu zemin üzerinde birlikte yaşama arzu ve iradesini ortaya koyan, tarihî süreçte ortak bir kaderi paylaşma duygusunu ve gelecek ülküsünü taşıyan, milletler camiasında kendine has vasıf ve kimliğe sahip olduğuna inanan sosyal bir bütün olarak mütalâa etmektedir. Bu itibarla, millet gerçeği, Türkiye'mizin bağımsız, güçlü ve demokratik bir ülke olarak ilelebet var olmasının sosyal ve kültürel temeli kabul edilmektedir (MHP, 2000b: 8) ifadelerine yer verilmesi MHP'nin parti olarak milleti, devletin varlığı için bir temel olarak gördüğünü yansıtmaktadır.

2009 yılına gelindiğinde hem millet ve milliyetçilik hem de devlet anlayışını yeniden ortaya koymaya çalışan MHP, parti programında;

Ülkemizdeki yöresel ve geleneksel farklılıkları, millî hayatımızın zenginliği olarak telâkki eden bir inanç ve şuurla, tarih boyunca olduğu gibi tüm toplumsal renklerin hoşgörülü bir tutumla, adalet ve özgürlük ile karşılıklı anlayış ve iş birliği içerisinde ortak hedeflere seferber edilmesini millî birlik ve bütünlüğümüzün teminatı sayıyoruz. Partimiz, cumhuriyet ve demokrasiyle milletin ortak değerlerini, millî birlik ve bütünlüğümüzün, siyasî, sosyal ve kültürel temeli olarak görmekte, Türkiye için cumhuriyet ve demokrasiyi vazgeçilmez ve birbirini tamamlayan iki ayrılmaz değer olarak kabul etmektedir (MHP, 2009b: 23) ifadelerine yer vermiştir.

Buradan anlaşılacağı üzere daima milleti merkeze alan ve milliyetçilik anlayışında milletin daha mutlu ve huzurlu yaşayabilmesini teminat altına alan bir yönetim anlayışını vurgulamaktadır.

Milliyetçilik ise, Türk milletine mensubiyet bilincini geliştirmeyi hedefleyen ve onun ayırt edici vasıflarını, dünyayı ve olayları yorumlayışta temel referans kabul eden fikirler ve duyarlılıklar bütünüdür. Milliyetçi düşünce sistematığının unsurları arasında milli kimlik, milli dil, millî kültür, millî hâkimiyet, millî devlet ve dayanışma kavramları belirleyici bir öneme sahiptir. Milliyetçiliğimiz, Türk milletine olan derin bağlılığımızın ve sevginin verdiği ilham ve cesaretle, var oluşunu anlamlandırmayı ve geleceğini garanti altına almayı temel hedef olarak kabul eder ve bunun için her türlü çabayı gerekli görür (MHP, 2009b: 19).

2009 yılı parti programında milliyetçilik anlayışının temeline bakıldığında da yine millet ve milli devlet vurgusu görülmektedir.

3.6. Bulgular ve Yorum

MHP'nin millet unsuru çerçevesinde devlete yaklaşımını parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programları üzerinden analizini amaçlayan bu araştırmanın bulguları amaçlar doğrultusunda sunulmuştur.

3.6.1. Parti tüzükleri

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1977 yılında yayımlanan tüzüğünde: Türk Milletinin milli birlik, bütünlük ve egemenlik anlayışı içinde Türk Devleti'nin devamlılığına hizmet etmesi vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Devletin devamlılığının, millet olarak birlik ve beraberlik içinde hareket edilmesine bağlanmıştır. Türk milletinin; ilim, irfan, ahlak ve nizam şuuruyla hareket edip muasır medeniyetler seviyesine ulaşılmasını milliyetçilik ve ülkücülük anlayışına dayandırmıştır. Sosyal adaletin ve güvenliğin teminat altına alınıp, imkan ve fırsat eşitliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Bunun neticesi olarak MHP'nin, sosyal devlet anlayışının gerekliliklerine göre hareket ettiğini ifade edebiliriz. İlimin ve akli metotların sağlanması, sefaletin ve cehaletin yenilip toplumun refahının ve huzurunun sağlanması 9 ışık esaslarından hareket edilmeye dayandırılmıştır. Bunun amacı ise, partinin yol haritasını belirleyen 9 ışık doktrinlerinin tüm ülke genelinde vatandaşlara benimsetilip topyekün hareket edilmesidir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1993 ve 1994 yıllarında yayımlanan parti tüzüğünde: Türk Milletinin tam bağımsızlık içinde maddi ve manevi kalkınmasını kısa zamanda gerçekleştirmek esas alınmıştır. Türk milletinin ilimde ve irfanda en ileri düzeye ulaştırması ve üretici gücün meydana getirilerek her türlü terör ve sosyal anarşi ile mücadele edilip iktisadi refahın gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Sosyal devlet ilkelerinden hareket edilip refahı adaletle bölüşen bütünleşmiş demokratik bir toplumun oluşturulması istenmiştir. Milletimizi en üst toplum seviyesine taşıyarak, devletimizi tarih sahnesinde ebedi kılmak üzere, partinin temel amacı olarak düşünülmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2000 yılında yayımlanan parti tüzüğünde: Türk Milletinin özelliklerine vurgu yaparak, üstün özelliklere sahip, manevi ve kültürel değerler ile birlikte evrensel değerleri de özümsemiş, küresel boyutta her türlü düşünce ve gelişmelere açık, bilimsel ve teknolojik gelişmelere yatkın, inançlı, yüksek ahlâklı ve sağlam karakterli nesiller yetiştirmeyi vurgulamıştır.

MHP'nin 2009 yılında yayımlanan parti tüzüğünde: meşruiyetin milli idareye dayandığı; insan odaklı, ilkeli ve dürüst bir siyaset anlayışı ile adaleti ve hakkaniyeti esas alan bir yönetim tesis etmek, Türk Milletinin, milli ve manevi değerlerini tarihi ve kültürel zenginliklerle bütünleştirerek, devletin; ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün sağlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda egemenliğin halka dayandırıldığı bir yönetim anlayışının vurgulandığını söyleyebiliriz. 2009 parti tüzüğünde MHP, hak ve menfaatlerin korunup geliştirildiği, inançlı ve yüksek ahlâklı nesillerin yetiştirildiği, demokratik standartların yükseltilerek hukukun üstünlüğünün hakim kılınmak istendiği bir anlayış tasavvur etmiştir.

3.6.2. Seçim beyannameleri

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1977 yılında ki seçim beyannamesinde: güçlü bir devletin varlığını milletin güçlü kılınmasına bağlamıştır. Güçlü bir millet, devletin varlığını devam ettirebilmesinde en önemli etken olarak görülmektedir. Devletin vatandaşlarının güvenliklerinden ve hürriyetlerinden sorumlu tek yeğene gücün olduğu vurgulanmaktadır. MHP'nin devlet tasavvuru, sömürünün ve zulmün karşında durup, alın terinin, haklı ve meşru kazancın bekçiliğini yapan bir anlayış olarak ifade edilmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1995 yılında ortaya konulan seçim beyannamesinde: 'Milli Devlet', 'Sosyal Adalet' ve 'Mutlu Millet' anlayışlarından hareketle, milliyetçi düşüncenin Türk toplum hayatının dinamikleri olduğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte Millet kavramının sadece Türkiye'de yaşayanlar üzerinden değil tüm insanlık üzerinden değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bunu yaparken de tüm insanlık adına çağdaş hayat şartları çerçevesinde yüksek insani değerleri esas alan bir anlayışı tesis

etmek gayesindedir. Bu seçim beyannamesinde MHP, devlet kavramını ele almadan millet kavramını geniş bir şekilde ele almıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1999 yılında oluşturulan seçim beyannamesinde: MHP'nin ana gayesi; Milli haysiyet ve Milli çıkarların uluslararası alanda en güçlü şekilde temsil edildiği ve yüceltiildiği bir devlet tasavvurudur. Bu bağlamda partinin Millet şuurunu üzerinden nasıl bir devlet oluşturmayı hedeflediği daha açık bir şekilde ifade edilmiştir. Parti olarak MHP, devletin nasıl olması gerektiği üzerinde durmuş ve millet unsurunu bundan ayırmamıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2002 yılında yayımlanan seçim beyannamesinde: Milli kültürünün, toprak bütünlüğünün ve üniter devlet yapısının Türk Milleti için vazgeçilmez temel ilke olduğu vurgulanmaktadır. Tekçi devlet anlayışı benimsenerek, üniter devlet anlayışının millet egemenliğine dayandırılıp ifade edildiği görülmektedir. Bu çerçevede MHP, dış politika gündeminde ağırlıklı yeri olan Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin başta olmak üzere, tüm uluslararası ilişkilerde üniter/tekçi devlet anlayışından hareket edilerek çözüme kavuşturulmasını hem bir sorumluluk hem de tarihi ve milli görev saymaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 22 Temmuz 2007 yılında ki ortaya koyduğu seçim beyannamesinde: Devletin karanlık ve tehlikeli durumlarla karşı karşıya kaldığı, içte ve dışta çok ağır güvenlik tehditlerinin ortaya çıktığı, devletin varlığının, ülkenin bütünlüğünün ve milletin birliğinin saldırı altında olduğu vurgulanmaktadır. Türk Milleti'nin birliği ve bütünlüğü üzerinden devletin varlığı söylemi üzerinde durulmuş ve "asayişsizlik ve terör, Türk Milleti'nin huzur ve güvenini derinden zedelemektedir" ifadeleriyle de milletin güvenliğinin tehdit altında olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca; devlet, siyaset ve yönetim anlayışında köklü bir değişimin gerekli görüldüğü ifade edilmiştir. Bu bağlamda demokratik siyasi kültür, uzlaşmacı ve sorumluluk ahlakının önde tutulduğu bir siyaset ve yönetim anlayışının yerleştirilmesi gerekliliği hedeflenmiştir. Bunu yaparken de; Güçlü ve adil, insan merkezli, akılcı ve demokratik bir milli devlet anlayışının yanı sıra milletle barışık, temiz ve sorumlu bir siyaset anlayışı ile açıklığa dayalı, ilkeli ve dürüst bir yönetim anlayışının elzem görüldüğü bir yönelim ifade edilmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2011 yılında ortaya konulan seçim beyannamesinde: MHP'nin; Türk Milletinin, manevi ve milli değerlerini referans aldığı ve siyasette toplumsal merkezli bir anlayış tesis etmeye çalıştığı vurgulanmaktadır. MHP'nin temel amacında, Millet'in refah ve mutluluğunun temin edilerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgesel ve küresel alanda güçlü ve lider ülke konumunda bulunacak bir devlet tasavvuru ortaya konulmuştur.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2015 yılı Milletvekilliği Genel seçimlerinde ortaya koyduğu seçim beyannamesinde: Cumhuriyetin niteliklerine sahip çıktığı, hukukun üstünlüğünün ve adaletin her alanda hakim kılındığı ve anayasanın ilk üç maddesini daha da güçlendirmek maksadıyla, özgürlükleri ve demokratik standartları da içine alan daha gelişmiş 'Toplum Sözleşmesi' niteliğinde bir anayasanın zorunluluğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte ülkenin ve bölünmez bütünlüğün korunması, üniter milli devletin baki kılınması esas alınmıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 24 Haziran 2018 yılında yayımladığı seçim beyannamesinde: Millî devlet, kimlik, dil ve Türk Milleti varlığı üzerinde ittifak edilerek yeni devletin dayanaklarının inşa edildiği vurgulanmıştır. MHP, devletin kurucu iradesini Türk Milliyetçiliğine, partinin siyasi misyonu olan Türk Milliyetçilinin manevi temelini de 'yaşa ve yaşat' ilkesine dayandırmaktadır. MHP'nin Milliyetçilik anlayışının ise ırkçılık ve ayrımcılığa karşı olduğu, aksine kültürel ve toplumsal bir birlikteliğin sağlanıp, huzur ve refah içinde yaşama ülküsünün gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade edilmiştir. Bu ifadelerden yola çıkarak ifade edebiliriz ki, MHP'ye göre toplumsal farklılıklar, ülkenin ortak renkleri olarak milli kimlik ve kapsayıcı milli kültürden beslenen birleştirici, yapıcı ve uzlaştırıcı unsurlardır.

3.6.3. Parti programları

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1993 yılına ait parti programında: Büyük Türk Milleti'nin binlerce yıllık tarihe sahip sürekli siyasi, sosyal ve kültürel bir varlık olduğu beyan edilmiştir. Bununla birlikte Türk Milleti'nin, kendini Türk kabul eden, devletine ve vatanına sadakatle bağlı bulunan, ortak bir soy ve kültür şuurunu taşıyan ve bunu devam ettiren fertlerden meydana geldiği vurgulanmaktadır. Millet bütünlüğünü tasada,

kıvançta ve kaderde kucaklayan ‘Milli Devlet’ fikrine karşı yapılan bölücü ve parçalayıcı sınıf devleti anlayışının karşısında durulduğu belirtilmiştir. Bu söylemin parti programına girmesindeki temel sebep, ilgili yıllardaki artan terör faaliyetleri ve sözde bir Kürt devletinin kurulma hareketleri etkili olmuştur. Bu söylemlerden hareket ederek MHP’nin, millet üzerinden devleti, milli devlet olarak tanımladığını ve tarihi süreçte geçmişten gelen devlet algısını 1993 yılı parti programında da devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

Milliyetçi Hareket Partisi’nin 2000 yılında yayımlanan parti programında: Millet, ortak bir tarihi zemin üzerinde birlikte yaşama arzu ve iradesinde olan, tarihi bir süreçte ortak bir kaderi paylaşma duygusunu ve gelecek ülküsünü taşıyan ve kendine has vasıf ve kimliğe sahip olan sosyal bir bütün olarak tanımlanmaktadır. Millet gerçeğini, Türkiye’nin bağımsız, güçlü ve demokratik ülke olarak ebediyen var olmasını sosyal ve kültürel temeline dayandırmaktadır. Bu bağlamda MHP milleti, devletin varlığı için bir temel olarak gördüğünü yansıtmaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi’nin 2009 yılında ortaya konulan parti programında: Ülkedeki yöresel ve geleneksel farklılıkların, milli hayatın bir zenginliği olarak, tarih boyunca olduğu gibi toplumsal renklerin hoşgörüsü içinde yansıtıldığı, adalet, özgürlük ve iş birliği içerisinde ortak hedeflere birlikte ulaşılması gayesi taşıyan milli birlik ve bütünlüğün teminatı olarak sayılmaktadır. MHP, cumhuriyeti ve demokrasiyi vazgeçilmez ve birbirini tamamlayan iki unsur olarak görmekte ve bu iki unsurun milli birlik ve bütünlüğün siyasi, sosyal ve kültürel temeli olarak vurgulamaktadır. Milliyetçilik düşünce evreninde ise; milli kimlik, milli dil, milli kültür, milli hakimiyet, milli devlet ve dayanışma kavramlarının belirleyici rolü üzerinde durulmuştur. MHP daima milleti merkeze alan ve milliyetçilik anlayışında milletin daha mutlu ve huzurlu yaşayabilmesini teminat altına alan bir yönetim anlayışını vurgulamaktadır.

MHP’nin parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programları değerlendirildiğinde, millet kavramının devlet kavramından ayrı tutulmadığı görülmektedir. Devletin varlığı için milletin önemi özellikle vurgulanmaktadır. Farklı zamanlardaki mesajlar arasında genel olarak bir görüş birliği olduğu, devlete yaklaşımın millet unsuru çerçevesinde gerçekleştiği görülmektedir. MHP, söylemlerinde millet ve devlet kavramlarına olumlu yaklaşmakta, bu kavramları birbirinden ayırmamaktadır.

Partinin yıllar içinde millet unsuru çerçevesinde devlete yaklaşımında bir değişiklik olmadığı görölmektedir.

SONUÇ

Ulus devletlerin ortaya çıkışı Kuzey Amerika ve Batı Avrupa olmak üzere iki kökene dayanır. Biri, mutlak monarşilerin on altıncı yüzyıldan başlayarak modern doğrultuda gelişimi, ikincisi ise etnik ve kültürel karaktere dayalı halk egemenliğini öngören siyasal hareketler bölümünü kapsamaktadır. Bu açıdan milliyetçilik, etnik görünümünden siyasî olana doğru bir değişim göstermektedir. Siyasî milliyetçilik, aslında etnik açıdan farklılıkları da içinde barındıran geniş bir yapıya sahiptir. Türk milliyetçiliği Osmanlı'nın son dönemlerinde bir savunma refleksi olarak ortaya çıkmış, bir tercihten ziyade bir zorunluluk olarak kendini göstermiştir. Cumhuriyetin ilanı ile ulus devlet modeli benimsenmiş ve Atatürk milliyetçiliği Türk vatandaşlığı bağlamında siyasal bir anlam kazanmıştır. Türk siyasal tarihinde önemli bir rol oynayan MHP'nin ideolojik-kültürel altyapısı monarşik bir temele dayanırken, bunu ulus-devlet anlayışı içinde eritmiş, etnik milliyetçiliği İslam'la sentezleyerek yumuşatmıştır. Kültür milliyetçiliği bağlamında 'milli devlet', siyasal milliyetçilik temelinde 'ulus devlet' anlayışını benimsemiş ve ikisini bir potada eritmiştir diyebiliriz.

Türkler, tarih sahnesine çıktığı Atayurtlarından, hem iklimsel coğrafi şartların değişmesi hem de artan nüfus yoğunluğu ile oluşan siyasi baskı sonucu göç etmek zorunda kalmışlardır. Türkler bu göç ile Anayurtları dışında bir hayat mücadelesine girişmişlerdir. Bu mücadele, her milletin dayanacağı ve katlanacağı bir mücadele değil aksine bir varoluş mücadelesidir. Türklerin bu ateşle imtihanında en önemli silahları, şuurlu bir ülküye ve kendilerine has teşkilatlı bir yapıya sahip olmalarıdır. Bunu belirleyen milli değerler, İslam'da buluşup 'Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi' ne dönüşünce Türkler; Orhun'dan Tuna'ya, Fırat'tan Volga'ya, Nil'den Ural'a kadar İslam dünyasında, Türk merkezli bir medeniyet tasavvuru kurmuşlardır. Bin yıl önce Ön Asya'da kurulan Büyük Selçuklu Devletiyle Türkler, Buhara ile Bağdat arasında bir hâkimiyet alanı oluşturmuşlardır. Malazgirt Zaferinden (1071) sonra Türkler, bu hâkimiyetlerini Anadolu'ya taşıyarak, Batı ile olan mücadelelerinin temellerini atmışlardır. Siyasi, sosyal ve iktisadi olarak Selçuklular, İslam dünyasında birliğin ve beraberliğin yanı sıra; İslam'a karşı tehditlerin en büyük kalkanı olmuştur. Doğu ile Batı arasında köprü vazifesi gören Selçuklular, aynı zamanda İslam ile Türklüğün hemhal olarak vücut bulmasının bir tezahürüdür. Bu sosyolojik gerçeklik siyasal olarak, doğu

ve batı arasında Müslüman Türk'ün kimliksel ve ideolojik anlamda ilk defa sembolize edilmesidir. Selçukluların; siyasi, sosyal ve iktisadi hayata bakışları ve mefkûrelerindeki medeniyet tasavvuru, önce Osmanlı Devleti'nin ve sonrasında da kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de kuruluş ruhunun temellerini oluşturmuştur.

2009 yılında, 8 Kasım tarihinde yapılan 9. Olağan Büyük Kongrede kabul edilerek yürürlüğe giren parti tüzüğü'nün amaçların yer aldığı 2. Maddede ortaya konduğu üzere MHP'nin çağın gerektirdiği kaynaşmış bir Türk milleti ile ulus devlet düşüncesinden taviz vermeden milli ve manevi değerler üzerinde bir yol takip ettiğini söylememiz mümkündür. MHP, Türk kültüründen ve köklü tarihinden güç alan 'Lider Ülke Türkiye' vizyonuyla, parti programında Milliyetçilik ise, Türk milletine mensubiyet bilincini geliştirmeyi hedefleyen ve onun ayırt edici vasıflarını, dünyayı ve olayları yorumlayışta temel referans kabul eden fikirler ve duyarlılıklar bütünüdür. Milliyetçi düşünce sistematığının unsurları arasında millî kimlik, millî dil, millî kültür, millî hâkimiyet, millî devlet ve dayanışma kavramları belirleyici bir öneme sahiptir. Milliyetçiliğimiz, Türk milletine olan derin bağlılığımızın ve sevginin verdiği ilham ve cesaretle, varoluşunu anlamlandırmayı ve geleceğini garanti altına almayı temel hedef olarak kabul eder ve bunun için her türlü çabayı gerekli görür. Dünya ölçeğinde ise, milletlerin eşitliğini ve iş birliğini öngörmekte; küresel hakkaniyetin varlığını ve geliştirilmesini zorunlu addetmektedir. Ayrıca, dünyada siyasi ve sosyal alanda uzlaşmacı kültürü destekleyerek, küreselleşme sürecinin ahlâkî ve insani değerleri daha çok içermesine katkı sağlamayı, milliyetçilik ve insanlık anlayışımızın gereği sayıyoruz... denilmektedir.

MHP, milli bir hareket olarak kuruluş yıllarından bugüne kadar millet ve devlet anlayışında tavizsiz bir bakışla, milliyetçiliği de daha sosyal bir içeriğe taşımaya çalışmıştır. MHP, Mutlu milletin, refah ve huzura dayanan bir devlet çatısı altında mümkün olabileceğinin farkında bir siyaset anlayışının öncüsü olarak Türk siyasetinde varlığını hissettirmeye devam ettirmektedir.

MHP, 'Mili Devlet-Güçlü İktidar' kavramlarına aşkın bir anlam yüklemiştir. MHP, bu fikrini çoğunlukla merkezi ve güçlü bir devlet düşüncesi ile içselleştirmiş ve zaman zaman kendisini bu aşkın devlet kavramıyla özdeşleştirmiştir. Diğer bir ifadeyle MHP, daha çok 'devletçi bir milliyetçilik' anlayışını benimsemiştir. Türk siyasetindeki özgül

ağırlığı, almış olduğu oy oranından ve milletvekili sayısından daha fazla olan MHP, kendisini devletin kurucu iradesi ve doğal sahibi olarak görmüştür. Bu açıdan bakıldığında MHP, girmiş olduğu seçimlerden % 2'lerden başlayan oy oranını % 18'lere taşırken, almış olduğu oylardan daha çok ortaya koyduğu milli tavır ve yapmış olduğu ilkeli siyaset ile öne çıkmıştır. Bu anlamda MHP'nin 50 yıllık siyasi serüvenini sayısal veriler ile beraber, siyasal ve toplumsal bir analizle de okumak gerekir. MHP sadece bir parti olmanın ötesinde de anlamlar taşımakta olup; Türkiye'de siyasal ve toplumsal alanda Türk Milliyetçiliği fikrinin taşıyıcısı ve siyasal izdüşümüdür.

Türkeş'in kurucusu olduğu MHP tüzük açısından değişmemiştir. MHP ideolojisi zamana ve güncel siyasete göre gelişme gösterse de belli başlı dinamikler (ulus devlet-milli devlet-milliyetçilik) korunmuştur. Alparslan Türkeş'ten sonra partinin genel başkanı olan Bahçeli, partinin genel yapısını korumuştur. Parti, kurumsal açıdan modernize edilmiş, taban genişletilmiş, güncel siyasete göre politikalar belirlenmiştir. Devlet ve millet kavramları, kutsiyetini birbirinden alan, birbirini destekleyen iki ayrı olgu değil, bir bütün olarak algılanmış ve bu bağlamda politikalar üretilmiştir. Türkeş ve Bahçeli'nin söylemlerinde zamanın ruhundan kaynaklanan değişimler görülsede, ikisinin de hareket alanını belirleyen aynı dinamikler ve aynı ideolojik fikirler kaynak olmuştur. Bu açıdan devletin bekası milletin bekasına, milletin bekası devletin bekasına eşdeğer sayılmış, devlet ve millet MHP ideolojisinde; Türk tarihinden, yöntem olarak çağın ileri medeniyetinden, davranış ve ahlak olarak da İslam'dan beslenen, büyüyen ve gelişen dinamik bir unsur olarak tezahür etmiştir. Millet ve milliyetçilik açısından ise MHP, çizgisi resmi ideolojiye paralel kültür milliyetçiliği bağlamında kendini göstermeye devam etmektedir. Siyasal anlamda ayrıştırıcı olmayan ve birleştiriciliğe, ortaklığa vurgu yapan MHP milliyetçiliği, Devlet Bahçeli yönetiminde de bu özelliklerini geliştirerek devam ettirmekte ve Türk siyasal hayatında önemli roller üstlenmeye devam etmektedir. MHP, Bahçeli döneminde siyasal, toplumsal ve iktisadi olarak güçlü devlet ve milli iktidar vurgusunu sürekli olarak tekrarlamış ve sorumlu siyaset bilinciyle; Türkiye'nin önündeki tehlikelere karşı uyarılarda bulunmuştur.

MHP tarafından hazırlanan parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programları genel olarak değerlendirildiğinde millet, milliyetçilik ve devlet kavramlarına sürekli vurgu yapıldığı görülmektedir. Milliyetçilik anlayışına milleti merkeze alan ve birlik ve

bütünlüğün hâkim kılınması üzerinden vurgu yapıldığı, devlete ise, tekçi/üniter ve milli devlet üzerinden değinildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca millet kavramının daima Türk Milliyetçiliği üzerinden açıklanmaya çalışıldığı, bununla birlikte devlet söyleminin her zaman üniter devlet ya da milli devlet olarak ifade edilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi, kurulduğu günden bugüne ve geçirdiği süreçlerden gelinen noktaya kadar aynı fikir ve ideolojileri, aynı kırmızı çizgileri ve aynı misyon ve vizyonu korumuştur. Genel ve güncel siyasette bazı zamanlar siyasi söylemler ve politikalar değişmiş olsa da genel anlamda ki görüşlere ve kırmızıçizgilere bağlı kalınmıştır. Parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programları analiz edildiğinde, Alparslan Türkeş ile beraber başlayan süreçteki fikir, görüş ve ideolojilerin Devlet Bahçeli ile gelinen noktada devam ettiği ve değişmediği görülmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi, geleneksel Türk devletlerinde olduğu gibi devlet kavramını kutsal bir olgu olarak kabul etmiş ve bu kavramı her şeyin ve herkesin üstünde tutmuştur. Devletin bekasını, bağımsızlığını, bölünmezliğini, bütünlüğünü ve kimliğini korumak, yükseltmek ve yaşatmak hedefinde olan MHP, 50 yıllık siyasi geçmişiyle Alparslan Türkeş ve ondan sonraki dönemde de Devlet Bahçeli başkanlığında siyasal hayatına devam etmekte ve Türkiye siyasetinde yerini korumaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisinin Millet Unsuru Çerçevesinde Devlet Yaklaşımın Üzerine Bir İnceleme adlı tez çalışmamızda, Milliyetçi hareket partisinin geçmişten günümüze kadar geçen serüveni ele alınmıştır. Milliyetçi Hareket Partisinin devlet ve millet unsurlarını düzenli ve kapsamlı bir şekilde ele alan bir tezin eksikliği, çalışmamızın yolunu belirlemiştir. Bu eksikliği tamamlamak için bu konuyu ele alarak, Milliyetçi Hareket Partisinin kurulduğu günden bu güne kadar olan siyasal süreci devlet ve millet kavramları özelinden incelenmiştir. Daha sonra bu incelemeler, Milliyetçi Hareket Partisinin ortaya koyduğu parti tüzükleri, seçim beyannameleri ve parti programlarıyla desteklenmiştir. Çalışmada Milliyetçi Hareket Partisinin, Alparslan Türkeş'le başlayıp Devlet Bahçeli'ye kadar gelinen süreçteki devlet ve millet kavramlarının değişip değişmediği üzerine inceleme yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda akademik alanda çalışma yapacak diğer arkadaşların bu sonuçlara rahatlıkla ulaşabilmesi için tezde yazılan ve savunulan sonuçlar, Partinin ilk zamanlarından bu güne kadar ki sürede yayınlamış olduğu tüzükler, seçim beyannameleri ve parti programlarıyla desteklenerek

ele alınmıştır. Ayrıca bu çalışmada Alparslan Türkeş ve Devlet Bahçeli'nin Parti Genel Başkanlıkları yaptığı dönemlerde ortaya konulan tüzük, seçim beyannameleri ve parti programlarında devlet ve millet söylemlerinin ele alınışı karşılaştırılarak çalışmaya konulmuştur.

Daha sonra bu alanda çalışma yapacak arkadaşların ileride Milliyetçi Hareket Partisinin günümüze kadar ki yaptığı söylemleri üzerine çalışılabilir. Ayrıca Partinin kitap, dergi, makale ve bildiri gibi yayınlarından faydalanarak farklı bir tez çalışması ortaya koyabilirler. Milliyetçi Hareket Partisini, millet ve devlet kavramlarını özelinden diğer siyasi partiler ile karşılaştırarak, başka bir çalışma ortaya koyabilirler.

KAYNAKÇA

- Abadan, Y. (1959). *Devlet Felsefesi, Seçilmiş Okuma Parçaları*. (B. D. Nermin Abadan, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A., & Köker, L. (2009). *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A., Türk, D., ve Yalçınkaya, A. (2016). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahmad, F. (2002). *Modern Türkiyenin Oluşumu*. (Y. Alagan, Çev.) İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akçura, Y. (1981). *Yeni Türk Devletinin Öncüleri: 1928 Yılı Yazıları*. (N. Sefercioğlu, Dü.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yazıları.
- Akdemir, S. (1991). *Devletin Unsurları ve Kuvvetler Dengesi*. İstanbul: İz yayınları.
- Akipek, İ. (1966). *Devletler Hukuku*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Aksu, Ö. A. (1996). *Türk Dünyası, Türkiye ve Süper Güçler*. Ankara: Parti İçi Eğitim Faaliyetleri.
- Aktan, C. (2008). *Sosyal Refah Devleti*. İstanbul: Okutan Yayınları.
- Aktan, C.C. (2003). *Değişim Çağında Devlet*. İzmir: Çizgi Kitabevi.
- Aristoteles. (2005). *Politika*. (M. Tuncay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Arsal, S. M. (1979). *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ay, H. (2014). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Aydın, A. (2004). *Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Bahçeli, D. (2012, 11 4). https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/2430/index.html.
www.mhp.org.tr:
https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/2430/index.html
adresinden alındı
- Bahçeli, D. (2012). *Türk Milliyetçiliği Fikri*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- Bakırgezer, G. (2008). *Nihal Atsız. Ed. T. Bora içinde, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Baş, H. (2007). *Sosyal Devlet Milli Devlet*. İstanbul: İcmal Yayıncılık.
- Başgil, A. F. (1946). "*Devlet Nedir*". İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt XII, Sayı 4.
- Bauer, O. (1999). "*Faşizm*", *August Thalheimer, Otto Bauer, Angelo Tasca (eds.), Faşizm*. (R. Serozan, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Baumann, Z. (2000). *Siyaset Arayışlar*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bayraklı, B. (1983). *Farabi'de Devlet Felsefesi*. İstanbul : Doğuş Yayınları.
- Bedarida, F., ve Nicolas, R. (27 August - 3 September 1995). "*Nations, Peoples Et Etats Ethnies Et Peoples Indigenes, Etat - Nations Etats Multicultures; Anciens Et Nouveaux Nationalismes*", 18. *International Congress of Historical, Sciences*. (B. Yedi yıldız, Çev.) Montreal: Preceedings.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimler Kavşapında kimlik sorunu*. İzmir: Ege Yayınları.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi; Teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bora, T., ve Can, K. (1994). *Devlet Ocak Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T., ve Can, K. (2004). *Devlet Dergah: 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bottomore, T. (1984). *Political Sociology*. London: Hutchinson & Co Ltd.
- Briggs, A. (1961). "*The Welfare State in Historical Perspective*", *Archives Européennes de Sociologie*, 2.
- Brown, D. (1998). "Why is Nation-State So Vulnerable to Ethnic Nationalism?", *Nations and Nationalism. Volume 4/1*, 1-15.
- Claessen, H., ve Skalnik, P. (1993). *Erken Devlet*. (A. Şenel, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Connor, W. (1994). *Man, Is A National Animal, Ethonationalism: The Quest For Understanding*. Princeton: Princeton University Press.
- Conversi, D. (1999). "Ernest Gellner as Critic of Social Thought: Nationalism, Closed Systems and Central European Tradition", *Nation and Nationalism, Volume 5/4*, 565-575.
- Coşkun, İ. (1994). *Modern Devletin Doğuşu*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

- Coşkun, İ. (1997). *Modern Devletin Doğuşu*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Crone, P. (1995). *Pre-İndustrial Societies: New Perspectives on the Past*. Oxford [UK] and Cambridge [Massachusetts, USA]: Blackwell.
- Çam, E. (1995). *siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der.
- Çeçen, A. (2007). *Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti*. Ankara: Fark Yayınları.
- Çilingir, Z., ve Keskin, D. (2010), "Web Sitelerinin Globalizasyonu Üzerine Büyük Global Amerikan Markalarına Yönelik Bir İçerik Analizi Uygulaması," Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt.5, Sayı.2, (51-,66).
- Daver, B. (1993). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Bilimler Yayınları.
- Deutsch, K. (1966). *Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality*. Massachusetts: MIT Press.
- Dural, A. B. (2000). *Teoriden Pratiğe: Milliyetçi Hareket, Tez Çalışması*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erendil, M. (1990). *Devletin Kavramı Ve Kapsamı*. Ankara: Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınları.
- Erkal, E. M. (1992). *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*. İstanbul: Kuşak Ofset.
- Erkal, M. (1995). *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Eroğlu, E. (2016). *Devletin Tarihsel Gelişimi Bağlamında Devlet Bütçesinin Ekonomi Politikası: Türk Devlet Bütçesi Açısından Bir Analiz*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Erözden, O. (1997). *Ulus Devlet*. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Franzosi, R. (2007). "Content Analysis: *Objective, Systematic, and Quantitative Description of Content*". In Content Analysis, Vol. 1. Edited by R. Franzosi. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. xxi-l
- Fukuyama, F. (2005). *Devlet İnşası, 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*. (D. Çetinkasap, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (B. E. Özdoğan, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gellner, E. (1996). *Encounters with Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Gellner, E. (1999). "The Nation: Real or Imagined?", *Nation and Nationalism. Volume 5/4*, 366-370.

- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (G. G. Büşra Ersanlı, Çev.) İstanbul: Hil.
- Genç, H. M. (1978). *Ziya Gökalp ve Türkçülük*. Ankara: Tek Yol Yayınları.
- Giddens, A. (1996a). *Durkheim On Politics and The State*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1996b). *Max Weber düşüncesinde Siyaset ve Sosyolojisi*. (A. Çiğdem, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.
- Gökalp, Z. (2004). *Türkçülüğün Esasları*. (Y. Ç. Mahir Ünlü, Dü.) İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi: Kuramsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Göze, A. (2013). *Siyasi Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul : Beta Yayıncılık.
- Greenfeld, L. (1992). *Mlliyetçilik: Nationalism: Five Road To Modernity*. Cambridge: Harvard Üniversitesi Press.
- Haldun, İ. (2011). *Mukaddime*. Çev: Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1979). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hayek, F. V. (2010). *Kölelik Yolu*. (A. Yayla, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Hegel, F. W. (1986). *Tinin Görüngübilimi*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınları.
- Hobbes, T. (2010). *Leviathan*. Çev: Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2000). ‘‘Mass Producing Traditions: Europe, 1870-1914’’, (Ed .Eric J. Hobsbawm, Terence Ranger), *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hroch, M. (1985). *Social Preconditions of National Revival in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hroch, M. (1993). ‘‘From National Movement to the Fully-Formed Nation: The Nation Building Process in Europe’’. *New Left Review*, 3-20.
- İkizler, A. (1998). *Devletten Sosyal Devlete*. Sosyal Yapı- Sosyal Değişme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kapani, M. (1996). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Kapani, M. (2004). *Politika Bilimine Giriş*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

- Karaadıç, A. (1997). *Türk Milliyetçiliği ve Atatürk*. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kedourei, E. (1971). *Avrupada Milliyetçilik*. (M. H. Timurtaş, Çev.) Ankara: Devlet Kitapları MEB Yayınları.
- Kedourie, E. (1994). *Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Köker, M. A. (2004). *Tanrı Devletinden Kral Devlete*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Machiavelli, N. (1994). *Prens*. (N. Güvenç, Çev.) İstanbul: Anahtar Yayınevi.
- Machiavelli, N. (2017). *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*. (A. Tolga, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Macit, K. (2007). *Faşizm ve Nazizm*. Ankara : Savaş Yayınları.
- Marshall, G. (2003). *Sosyoloji Sözcüğü*. (O. A.-D. Kömürçü, Çev.) Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- MÇP. (1987). *Seçim Beyannamesi*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- Merriam, S. (1998). *Qualitative research and case study applications in education*. Revised and expanded from case study research in education. USA: JB Printing.
- MHP. (1977a). *Parti Tüzüğü*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (1977b). *Seçim Beyannamesi*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (1993). *Parti Programı*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (1993-1994). *Parti Tüzüğü*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (1995a). *1995 Seçim Beyannamesi*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (1999). *1999 Seçim Beyannamesi*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (2000a). *Parti Tüzüğü*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (2000b). *Parti Programı*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (2002). *Seçim Beyannamesi*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (2007). *Seçim Beyannamesi*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (2009a). *Parti Tüzüğü*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (2009b). *Parti Programı 'Geleceğe Doğru'*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.

- MHP. (2011). *Seçim Beyannamesi*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (2015). *Seçim Beyannamesi*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (2018). *Seçim Beyannamesi*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.
- MHP. (2019, 07 05). *Milliyetçi Hareket Partisi*. mhp.org: https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/hayati/mhp/Devlet_Bahceli.html adresinden alındı
- MHP'de Hizipler Kavgası. (1995b). *Yankı Dergisi*, 16.
- Mises, L. V. (2008). *İnsan Eylemi*. (İ. Aktar, Çev.) Ankara: Liberte Yayınları.
- Mussolini, B. (1998). *Faşizm-Faşist Devlet*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Öğülmüş, S., “İçerik Çözümlemesi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 24(1), Ankara, 1991.
- Özkırmı, Ü. (1999). *Milliyetçilik Kuramları*. İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Öznur, H. (2000). *Ülkücü Hareker: CKMP'den MHP'ye* (Cilt 1. cilt). Ankara: Alternatif Yayınevi.
- Öztürk, Ş. (2015). *Sosyal Yatırım Devleti*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Öztürk, E. (2018), *1997-2018 Döneminde Devlet Bahçeli ve MHP Siyasetinin Sürekliliğinin İncelenmesi*, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Parkinson, C. N. (1993). *Siyasal Düşüncenin Evrimi*. (M. Harmancı, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Pearson, M. (1996). “Notions in Nationalism”, Nations and Nationalism“. *Volume 2/1*, 1-15.
- Pek, H. (1993). *Çağdaşlaşmada, Ulusal Model Arayışları ve Atatürk Çağdaşlaşma Modeli*. İstanbul: Türkiyat Araştırma Enstitüsü.
- Pierson, C. (2000). *Modern Devlet*. (D. Hattatoğlu, Çev.) Ankara: Çivi Yazıları Yayınları.
- Pierson, C. (2006). *Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare*. Cambridge: Polity Press.
- Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*. (H. Koçak, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Polanyi, K. (1944-2014). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. (A. Buğra, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1994). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Sarıca, M., ve Aybay, R. (1965). *Faşizm*. İstanbul: İzlem Yayınevi.
- Sarınay, Y. (1999). *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*. İstanbul : Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Say, Ö. (1998). *Milli Devlet Kültürü ve Türkiye'deki Yansımaları*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sencer, M. (1971). *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyol Sosyol Temelleri*. İstanbul: Geçiş Yayınları.
- Sills, D. L. (1968). *International Encyclopedia of the Social Sciences, Volume:15*. New York: Macmilland and Free Press.
- Smith, A. (1999). *Milli Kimlik*. (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (1994). *Milli Kimlik*. İstanbul : İletişim Yayınları.
- Şahbudak, E. (2001), *Türk Siyasal Yaşamında Milliyetçilik Öğretisi MHP'nin Son Zamanlardaki Yükselişinin Nedenleri*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Sivas.
- Şahnagil, S. (2015), *Türkiye'de Siyasi Partilerin Milli Kimlik Algısı: AKP, CHP, MHP Örneği*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Sivas.
- Şen, Y. F. (2004). *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Şen, Y. F. (2008). *Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı ve Milliyetçilik*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Şenel, A. (1992). *İlkel Topluluktan Uygur Topluma Geçiş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Tanilli, S. (1981). *Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna giriş*. İstanbul: Say Kitap Pazarlama.
- Tanilli, S. (1982). *Devlet ve Demokrasi-Anayasa Hukukuna Giriş*. İstanbul: Say.

- Taşdelen, H. M. (1997). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul : Kocav Yayınları.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon.
- Tekin, A. (2000). *Alparslan Türkeş'in Liderlik Sırları*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Teazis, C. (2001), *MHP ve MHP'de Devlet Bahçeli Dönemi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Ankara.
- Teziç, E. (1976). *100 Soruda Siyasi Partiler*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Theodorson, A. G., ve Throdorson, A. G. (1979). *A Modern Dictionary Of Sociology*. New York: Barnes & Noble Books.
- Tilly, C. (2001). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*. (K. Emiroğlu, Çev.) Ankara: İmge Yayınevi.
- Tökin, F. H. (1965). *Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Elif Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler*. İstanbul.
- Turan, E. (2000), *Türk Siyasal ve Toplam Yaşamında MHP'nin Yeri ve Önemi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Konya
- Türkeş, A. (1967). *Dokuz Işık*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası Koll. Şti.
- Türkeş, A. (1997). *9 Işık*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Türkeş, A. (2010). *Dokuz Işık*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Uzun, T. (2011). Türk Siyasal Yaşamında MHP. *Türk Yurdu*, 6-7.
- Vergin, N. (2008). *Siyaset sosyolojisi*. İstanbul: Filiz Yayınları.
- Wallerstein, I. (1995). *İrk Ulus Sınıf, Ortak kitap. Balibar ve Wallerstein*. (N. Ökten, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Weber, M. (1996). *Sosyoloji Yazıları*. (T. Parla, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yamaner, Ş. (1998). *Atatürk Öncesinde ve Sonrasında Kültürel Değişim*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Yayman, H. (Şubat 2009). Değişim ve Süreklilik Ekseninde MHP. *Seta Analiz*, 1-6.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Gözden geçirilmiş 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zaim, A. (2013), Türkiye’de Oy Verme Davranışı: MHP Örneği, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Ankara.

Zelyurt, S. (2012). *Dört Adalı, Hobbes-Locke-Berkeley-Hume*. Ankara: Doğubatı Yayınları.

https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/919/200902631_2007.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Erişim Tarihi, 03.07.2019.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Cavit Taşçı

Doğum Yeri ve Tarihi : Ardahan / 1985

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi / İşletme Fakültesi / İşletme

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi /
Siyaset Bili ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Ardahan Üniversitesi Sağlık, Spor ve Kültür Daire Başkanlığı
Proje danışmanlığı 2012.

Ardahan Hoçvan Hasköy Aşağı Kurtoğlu Köyü İlköğretim Okulu Ücretli Öğretmenlik
2010-2011.

Ardahan Hoçvan Hasköy Otbiçen Köyü İlköğretim Okulu Ücretli Öğretmenlik 2011-
2012.

İletişim

E-Posta Adresi : metehancavitt@gmail.com

Tarih : 16.12.2019

İNGİLİZCE, ALMANCA VE FRANSIZCA KARŞILIKLAR

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ

İngilizce	Ardahan University
Almanca	Ardahan Universität
Fransızca	Universite dé Ardahan

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İngilizce	Graduate School of Social Sciences
Almanca	Institut für Sozialwissenschaften
Fransızca	Institut des Sciences Sociales

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İngilizce	Master's Thesis
Almanca	Magisterarbeit
Fransızca	Thèse de Maîtrise

DOKTORA TEZİ

İngilizce	Ph. D. Dissertation
Almanca	Inauguraldissertation
Fransızca	Thèse de Doctorat